

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ХАЛҚ ПЕДАГОГИКАСИ
ўқув- услубий мажмуа

ГУЛИСТОН 2011.

Ўқув- услубий мажмуа [5141600](#)-ўқитувчилар таёрлаш ва педагогика фани мутахассислиги таёрлаш бўйича таълим олаётган бакалавр даражасини олиш учун ўқитишга мўлжалланган бўлиб, унда халқ педагогикаси фани предмети ва методлари ҳамда бошқа жихатларига доир маълумотлар келтирилган.

Ўқув- услубий мажмуа мавзуларнинг назарий асосларини мукаммал ўрганиш, таҳлил қилиш, қиёсий таққослашга мўлжалланган вазифалар, айрим жихатларини чуқур эгаллашга қаратилган топшириқлар, олган билимларни амалда татбиқ этиш йўл-йўриқлари таҳлил қилинди.

Ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгаш томонидан (1- сонли баённома, 2015 йил 16 октябр) нашрга тавсия қилинди.

Масъул муҳаррир: доцент Х. Абдукаримов

Муҳаррир: профессор Х. Мирхайдаров.

Тақризчилар: доцент Р.Эргашев, доцент ХМ. Мухлибоев

Учебно-методический комплекс пособие для студентов дневного отделения. Гулистан. . 2015 йил. 78 бет.

Данное учебно-методическое пособие раскрывает научные и практические основы педагогики.

В нём отражены основные компоненты педагогики, её формирование и внедрения в практическую деятельность педагогов.

This educational - and - methodical elaboration intended to study the theoretical bases thoroughly, analyze, tasks for the comparing analysis, self-directed works, use gained knowledges in practice.

This methodical elaboration is recommended for printing by educational-methodic committee of Gulistan state university.

@ ГулДУ

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA KAFEDRASI

X A L Q P E D A G O G I K A S I

fani bo'yicha

Bilim sohasi:	100000 – gumanitar
Ta'lim sohasi:	110000 – pedagogika
Ta'lim yo'nalishi:	5110900 – pedagogika va psixologiya

ISHCHI O'QUV DASTURI

Umumiy o'quv soati	– 136
Shu jumladan:	
Ma'ruza	– 36
Seminar mashg'ulotlari	– 48
Mustaqil ta'lim soati	– 52

GULISTON -2014

Ushbu ishchi o`quv dasturi O'zbekiston standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligidan ("O'zstandart" Agentligi) 2013 yil da 2730 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan 5110900 – pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishining DTS hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2012 yil 14 mart 107- sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan va № БД-5110900 – 3.05. raqam bilan ro'yxatga olingan faning o`quv dasturi asosida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar: O. Suvonov GulDU "Pedagogika va psixologiya" kafedrasini, katta o'qituvchisi _____ (imzo)

Ya. Nurumbekova GulDU "Pedagogika va psixologiya" kafedrasini, katta o'qituvchisi _____ (imzo)

Taqrizchi: H. Abdulkarimov – GulDU "Pedagogika va psixologiya" kafedrasini, dotsenti _____ (imzo)

Fanning ishchi o'quv dasturi GulDU "Pedagogika va psixologiya" kafedrasining 2014 yil "___" _____ dagi ___ - sonli majlisida muxokama qilinib, fakultet Ilmiy-uslubiy Kengashida ko'rib chiqish uchun tavsiya qilindi.

Kafedra mudiri:

dots. Muxliboev M.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Pedagogika" fakulteti Ilmiy-uslubiy Kengashining 2014 yil "___" _____ dagi "___" - sonli majlisida tasdiqlandi.

Fakultet Ilmiy-uslubiy

Kengashi raisi: _____

dots. J. Komilov

Fanning ishchi o'quv dasturi GulDU Ilmiy-uslubiy Kengashining 2014 yil "___" _____ dagi "___" - sonli majlisida tasdiqlandi

Kelishildi:

Universitet Ilmiy-uslubiy Kengashi raisi: _____ **N. Barakaev**

1. KIRISH

Ushbu dastur xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlarini o'quv-tarbiyaviy jarayonga tadbiiq etish, xalq pedagogikasida oila va oilaviy tarbiyaning aks etishi, xalq pedagogikasida yoshlarni tarbiyalashning metod, usul va vositalari, xalq pedagogikasi va o'zbek xalq og'zaki ijodi, xalq pedagogikasi va xalq og'zaki ijodida dostonlar, xalq pedagogikasida milliy urf-odatlar, an'analar, udumlar, marosimlarning tarbiya vositasi sifatidagi o'rni, xalq pedagogikasida diniy ta'limotlar, xalq pedagogikasida xalq amaliy san'ati va madaniyatining o'rni, o'zbek xalqining muomala madaniyati, ahloqiy me'yorlari, turmush kechirish tartib-qoidalarini o'rganishning tarbiyaviy ahamiyatini o'z ichiga qamrab oladi.

1.1. Fanni o'qitishdan maqsad va vazifalar.

Fanni o'qitishdan maqsad – bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy imkoniyatlarga boy milliy urf-odatlarimiz, an'analarimiz, xalq og'zaki ijodi namunalarini bilan tanishtirish.

Fanning vazifasi – talablarni xalq pedagogikasi manbalaridan foydalana olishga o'rgatish; xalq pedagogikasi manbalari asosida yoshlarni tarbiyalashga oid ko'nikma va malakalarni shakllantirish.

1.2. Talabalar bilimiga qo'yiladigan talablar:

“Xalq pedagogikasi” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- o'zbek xalq pedagogikasi manbalari; xalq pedagogikasi manbalari tasnifi; xalq pedagogikasi manbalarining o'ziga xos xususiyatlarini **bilishi kerak**;

- xalq tarbiya an'analaridan o'quv-tarbiya jarayonida foydalanish; o'zbek xalqining milliy tarbiya madaniyatiga doir **ko'nikmalarni egallashi kerak**.

- marosimlarning xalq pedagogikasidagi tarbiyaviy ahamiyatini ko'ra olish; xalq pedagogikasi manbalarini o'qib o'rganish va tahlil qilish **malakasiga ega bo'lishi kerak**.

1.3. Fanning boshqa fanlar bilan aloqasi.

“Xalq pedagogikasi” fani umumkasbiy fan hisoblanib, 6-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy (O'zbekiston tarixi, huquqshunoslik, ma'naviyat asoslari, dinshunoslik, madaniyatshunoslik), umumkasbiy (pedagogika nazariyasi, oila pedagogikasi, pedagogika tarixi, ijtimoiy pedagogika) fanlar bilan o'zaro aloqada olib boriladi.

1.4. Fanning ta'limdagi o'rni

Xalq pedagogikasi pedagogik fanlarning muhim sohalaridan biri bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonida xalq pedagogikasining turli manbalaridan samarali foydalana olish pedagogik jarayonning samaradorligini ta'minlaydi. Bo'lajak pedagoglarni xalq pedagogikasi manbalari bilan tanishtirish va ulardan foydalana olishga o'rgatishda mazkur fan alohida ahamiyatga ega.

1.5. Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Xalq pedagogikasi fanini o'rganish davomida mashg'ulotlar paytida kompyuter, axborot va ta'limning boshqa zamonaviy texnologiyalari qo'llaniladi. Bundan tashqari darsliklar, o'quv qo'llanmalari, ma'lumotnomalar, pedagogik entsiklopediyalar va lug'atlar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallaridan foydalaniladi.

1.5. Fandan o'tiladigan mavzular va ular bo'yicha mashg'ulot turlariga ajratilgan soatlarning taqsimoti

№	FANNING BO'LIMI VA MAVZUSI, MA'RUZA MAZMUNI	Soatlar			
		Jami	Ma'ruza	seminar mashg'ulot	Mustakil ta'lim
1.	“Xalq pedagogikasi” fanining maqsadi, vazifalari, mazmuni.	10	2	4	4
2.	Xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlarini o'quv-tarbiyaviy jarayonga tatbiq etish	12	2	4	6
3.	Xalq pedagogikasida oila va oilaviy tarbiyaning aks etishi	12	4	4	4
4.	Xalq pedagogikasida yoshlarni tarbiyalashning metod, usul va vositalari.	16	4	6	6
5.	Xalq pedagogikasi va o'zbek xalq og'zaki ijodi	14	4	4	6
	1-ON				
6.	Xalq pedagogikasi va xalq og'zaki ijodida dostonlar.	14	4	6	4
7.	Xalq pedagogikasida milliy urf-odatlar, an'analar, udumlar, marosimlarning tarbiya vositasi sifatidagi o'rni	16	4	6	6
8.	Xalq pedagogikasida diniy ta'limotlar	12	4	4	4
9.	Xalq pedagogikasida xalq amaliy san'ati va madaniyatining o'rni	14	4	4	6
10.	O'zbek xalqining muomala madaniyati, ahloqiy me'yorlari, turmush kechirish tartib-qoidalarini o'rganishning tarbiyaviy ahamiyati	16	4	6	6
	Jami:				
	2-ON				
	YaN				
Jami		136	36	48	52

2. O'quv materiallari mazmuni

2.1. Ma'ruza mashg'ulotlari mazmuni

2.1.1. “Xalq pedagogikasi” fanining maqsadi, vazifalari, mazmuni. Xalq pedagogikasining pedagogika tizimidagi o'rni. Kursning predmeti, ob'ekti, maqsadi va vazifalari. Xalq pedagogikasining boshqa pedagogika fanlaridan farqi. Mazkur fanni o'rganishning dolzarbligi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'limning milliy yo'nalishiga qo'yilgan talablar. [A1.4-8; A2.6-12; K15.3-7; K4.8-16; K5 6-12. K6.8-15].

2.1.2. Xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlarini o'quv-tarbiyaviy jarayonga tatbiq etish

Xalq pedagogikasining tarbiyaviy ahamiyati. Xalq pedagogikasida bola – ta'lim va tarbiya ob'ekti va sub'ekti sifatida. Umumiy o'zbek ta'lim tizimi, AL va KHKlarida xalq pedagogikasi g'oyalari va tarbiya tajribasidan foydalanish imkoniyatlari. [A1.8-15; A2.12-19; K2.7-13; K4.16-22; K5 1-18.].

2.1.3 Xalq pedagogikasida oila va oilaviy tarbiyaning aks etishi Oilada milliy va umuminsoniy qadriyatlar. Xalq pedagogikasida oila obrazi. Sevgi va oilaviy munosabatlar. Bola tarbiyasida oilaning muhim ahamiyat kasb etishi. Ota-ona tarbiyachi sifatida. Oilada buvilar va buvalarning tarbiyadagi o'rni. O'zbek xalq pedagogikasida oila va oilaviy tarbiya haqidagi tasavvurlarning ifodalanishi. Xalq pedagogikasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash. [A1.15-21; A2.19-26; K1.7-13; K2.15-22; K3.9-17.].

2.1.4 Xalq pedagogikasida yoshlarni tarbiyalashning metod, usul va vositalari. Xalq pedagogikasida tushuntirish, namuna ko'rsatish, ogohlantirish, iltimos qilish, koyish va boshqa bir qator tarbiyalash metodlarining mavjudligi va ulardan yoshlarni tarbiyalashda foydalanish yo'llari. Xalq pedagogikasi va avlodlar vorisligi. [A1.21-26; A2.26-34; K1.13-20; K2.22-29; K3.17-23, K4.11-18.].

2.1.5 Xalq pedagogikasi va o'zbek xalq og'zaki ijodi

O'zbek xalqining yozma va og'zaki ijodi. Folklor va folkloristika. Xalq og'zaki ijodi xususiyatlari va janrlari. Xalq prozasi va poeziyasi. qo'shiqlar, maqol va matallar. Afsonalar va rivoyatlar, asotirlar va masallar. Xalq ertaklarining o'ziga xos xususiyatlari. «Avesto» yovuzlik ustidan adolat, ezgulik g'alabasi ramzi. [A1.26-31; A2.3439; K1.20-25; K2.29-33; K3.23-29, K4.18-24.].

2.1.6 Xalq pedagogikasi va xalq og'zaki ijodida dostonlar. Dostonlarning o'ziga xos xususiyatlari. Lirik, epik, dramatik dostonlar. Qahramonlik dostonlari, jangnoma, tarixiy, romantik kitobiy dostonlar. Dostonlarning tarbiyaviy ahamiyati. Dostonlarda qahramonlik, mardlik, vatanparvarlik g'oyalarining aks etishi. [A1.31-38; A2.39-45; K6.20-30; K7.29-35; K8.23-29, K9.24-35.].

2.1.7. Xalq pedagogikasida milliy urf-odatlar, an'analar, udumlar, marosimlarning tarbiya vositasi sifatidagi o'rni Milliy urf-odatlar, an'analar, marosimlarning mohiyati va tarbiyaviy ahamiyati. Xalq o'yinlari va o'yinchoqlar. Oilaviy an'analar. Tarbiyaviy an'analar. Bayramlar. Xalq sayllari. Davlat bayramlari, diniy bayramlar. Xalq bayramlari turlari. Milliy urf-odatlar va an'analarning e'zozlanishi, avlodlarga me'ros qoldirilishi va ularning barqarorligining ta'minlanishi. [A1.31-38; A2.39-45; K6.20-30; K7.29-35; K8.23-29, K9.24-35.].

2.1.8 Xalq pedagogikasida diniy ta'limotlar. Diniy bag'rikenglik. Diniy adabiyotlar – pedagogik fikrlar manbai sifatida. Diniy fanatizm, fundamentalizm, terrorizm xavf-xatari – diniy savodsizlik oqibati ekanligi. Diniy ta'limot, hadislarning tarbiyaviy ahamiyati. [A1.38-45; A2.-45-51; K6.80-91; K5.55-63; K8.99-107.].

2.1.9 Xalq pedagogikasida xalq amaliy san'ati va madaniyatining o'rni Xalq amaliy san'ati va hunarmandchiligi. Tarixiy yodgorliklar va milliy me'morchilik. Milliy musiqa va qo'shiqchilik san'ati, xalq raqs san'ati va teatr. Dorbozlik. Qo'g'irchoq teatri, uning tarixi. Tasviriy san'at. Xalq amaliy san'ati, tasviriy san'at, musiqa san'ati yosh avlodni estetik tarbiyalashda muhim omil sifatida. [A1.45-52; A2.51-70; K3.63-70. K4.85-91, K5.55-63 K6.91-99; K8 109-128; K9.107-122.].

2.1.10. O'zbek xalqining muomala madaniyati, ahloqiy me'yorlari, turmush kechirish tartib-qoidalarini o'rganishning tarbiyaviy ahamiyati Farzand tarbiyasida mahallaning o'rni. Sof insoniy fazilatlar: sahiylik, xushmuomalalik, oliyjanoblik, halollik, insonparvarlik va b. Barcha ijobiy xislatlarni bola tarbiyasiga singdirish. [A1.45-52; A2.51-70; K2.100-170; K3.22-100. K4.22-122, K5. 63-135; K6.91-99; K8 109-128; K9.107-122.].

2.2. SEMINAR MASHG'ULOTLAR MAVZUSI

2.2.1. “Xalq pedagogikasi” fanining maqsadi va vazifalari (4-coar). [A1.4-8; A2.6-12; K15.3-7; K4.8-16; K5 6-12. K6.8-15].

2.2.2. Xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlarini o'quv-tarbiyaviy jarayonga tatbiq etish (4-coar). [A1.8-15; A2.12-19; K2.7-13; K4.16-22; K5 1-18.].

2.2.3. Xalq pedagogikasida oilaviy tarbiyaning aks etishi. (4-coar). [A1.15-21; A2.19-26; K1.7-13; K2.15-22; K3.9-17.].

2.2.4. Xalq pedagogikasida yoshlarni tarbiyalashning metod, usul va vositalari (6-coar). [A1.21-26; A2.26-34; K1.13-20; K2.22-29; K3.17-23, K4.11-18.].

2.2.5. Xalq pedagogikasi va o'zbek xalq og'zaki va yozma ijodining tarbiyaviy ahamiyati (6-coar). [A1.26-31; A2.3439; K1.20-25; K2.29-33; K3.23-29, K4.18-24.].

2.2.6. Qaxramonlik, jangnoma, tarixiy, romantik dostonlarni o'qish va tahlil qilish (4-coar). [A1.31-38; A2.39-45; K6.20-30; K7.29-35; K8.23-29, K9.24-35.].

2.2.7. Milliy urf-odatlar, an'analar va udumlarning ahamiyati va tarbiyaviy kuchi (4-coar). [A1.31-38; A2.39-45; K6.20-30; K7.29-35; K8.23-29, K9.24-35.].

2.2.8. Ta'lim-tarbiya jaranida diniy ta'limotning o'rni (4-coar). [A1.38-45; A2.-45-51; K6.80-91; K5.55-63; K8.99-107].

2.2.9. O'zbek xalq amaliy san'ati va xunarmandchilik (4-coar). [A1.45-52; A2.51-70; K3.63-70. K4.85-91, K5.55-63 K6.91-99; K8 109-128; K9.107-122].

2.2.10. O'zbek xalqining muomala madaniyati (4-coar). [A1.45-52; A2.51-70; K2.100-170: K3.22-100. K4.22-122, K5. 63-135: K6.91-99; K8 109-128; K9.107-122].

3. MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING SHAKLI VA MAZMUNI

Talabalarning ma'ruza va seminar mashg'ulotlariga tayyorlanib kelishi va o'tilgan materiallarni mustaqil o'zlashtirishlari uchun kafedra o'qituvchilari tomonidan ma'ruza matnlari ishlab chiqilgan, har bir talabaga ushbu materiallardan foydalanish tavsiya etiladi.

Talabaning fanni mustaqil tarzda qanday o'zlashtirganligi joriy, oraliq va yakuniy nazoratda o'z aksini topadi. Shu sababli reyting tizimida mustaqil ishlarga alohida ball ajratilmaydi, ular JN, ON va YaN lar tarkibiga kiritilgan.

Mustaqil uchun fan bo'yicha jami 52 soat ajratilgan.

Ushbu soatlar quyida berilgan TMI topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshiriladi.

Seminar mashg'ulotlarda nazariy bilimlar mavzuga oid muommalarni echish orqali mustahkamlanadi. Xalq pedagogikasi fanini chuqur o'zlashtirish uchun talaba fanning har bir bo'limini mustaqil o'rganishi har bir mavzuni mustaqil o'rganishi zarur bo'ladi.

Darslik va o'quv qo'llanmalardan foydalanib, barcha mavzularni o'rganish. Tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismlarini o'zlashtirish

Talabalarning mustaqil ishlari har bir ma'ruza mavzusi asosida tashkil etiladi.

Mustaqil ishlarni tashkil etishda har bir talabaning bilim, fan asoslarini puxta o'zlashtirish darajasi, qobiliyati hisobga olinadi. Talabalarning mustaqil ishlari quyidagi shakllarda tashkil etiladi:

- muayyan mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;
- berilgan mavzular bo'yicha referat yoki ijodiy ish tayyorlash;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;
- seminar mashg'ulotlarini tashkil etishga tayyorgarlik ko'rish;
- o'zlashtirilgan bilimlarga tayangan holda muayyan mavzular mohiyatini yorituvchi maketlar, modellar, ijodiy ishlarni yaratish, ilmiy maqolalar, nashr ishlarida chop etilgan pedagogik mazmundagi maqolalar yuzasidan taqrizlar yozish, loyihalar, dars ishlanmalari, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning stsenariylarini tayyorlash, tashkil qilish..

Mustaqil ishlarni tashkil etishda internet va axborot manbalaridan doimiy foydalaniladi.

Qoldirilgan darslarni topshirish uchun talaba dars materialini tayyorlab kelishi va o'qituvchining og'zaki suhbatidan o'tishi zarur. Qoldirilgan ON va YaN lar belgilangan tartib bo'yicha topshiriladi.

3.1. Talabalar mustaqil ta'limining mazmuni va hajmi (Маъруза, амалий машғулот ва лаборатория ишлари)

№	Ishchi o'quv dasturining mustaqil ta'limga oid bo'lim va mavzulari	Mustaqil ta'limga oid topshiriq va tavsiyalar	Bajarilish muddatlari	Hajmi (soatda)
1.	Yosh avlod tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'rni.	Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning xususiyatlari. Yosh avlod tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanish borasidagi g'oyalari"ni o'rganish	1-6 haftalar	7
2.	"Xalq pedagogikasi"ning maqsad va vazifalari, predmeti va manbalari.	"Xalq pedagogikasi"ning predmeti va manbalarini o'rganib tahlil qilish. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.	2-3 haftalar	5
3.	Xalq pedagogikasida oilaviy tarbiyaning aks etishi.	Xalq pedagogikasida oilaviy tarbiyaning mohiyati tahlili. Ijodiy ish tayyorlash. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.	4-5 haftalar	5
4.	Xalq pedagogikasida yoshlarni tarbiyalashning metod, usul va vositalari.	Xalq pedagogikasining metod, usul va vositalarini o'rganib, xulosa tayyorlash. Tayyorlagan materiallarini taqdimot qilish.	6-7 haftalar	5
5.	Xalq pedagogikasi va o'zbek xalq og'zaki va yozma	O'zbek xalq og'zaki va yozma ijodining tarbiyaviy ahamiyatini o'rganib, ijodiy ish	8-9 haftalar	5

	ijodining tarbiyaviy ahamiyati.	tayyorlash. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.		
6.	Qahramonlik, jangnoma, tarixiy, romantik dostonlarni o'qish va tahlil qilish.	Qahramonlik, jangnoma, tarixiy, romantik dostonlarni o'qish va tahlil natijalarini taqdimot qilish. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.	10-11 haftalar	5
7.	Milliy urf-odatlar, an'analar va udumlarning ahamiyati va tarbiyaviy kuchi.	Barkamol avlod tarbiyasida milliy urf-odatlar, an'analar va udumlarning ahamiyati va tarbiyaviy kuchini o'rganib, xulosani taqdimot qilish. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.	12-13 haftalar	5
8.	Ta'lim-tarbiya jarayonida diniy ta'limotlarning o'rni.	Islom ta'limotida pedagogik g'oyalarni o'rganib, tahlil qilish. Imom Al-Buxoriyning hadislaridan na'munalar tayyorlash.	14- 15 haftalar	5
9.	O'zbekiston xalq amaliy san'ati va hunarmandchiligi.	O'zbekiston xalq amaliy san'ati va hunarmandchiligining yosh avlod tarbiyasidagi o'rni o'rganib, xulosa tayyorlash.	16-17 haftalar	5
10.	O'zbek xalqining muomala madaniyati	O'zbek xalqining muomala madaniyati xususiyatlarini o'rganib qiyosiy tahlil qilib, taqdimot tayyorlash. Internet ma'lumotlari bilan ishlash.	18-19 haftalar	5
Жами:				52

4. Рейтинг баҳолаш тизими

4.1. Рейтинг назорати жадвали

Назорат тури	Рейтинг баҳолашлар			Жами	Саралаш бали
	1	2	3		
ЖН (40 %) шу жумладан	10	16	18	54	30
ЖН семинар машғулот	8	11	35	54	30
ОН (30 %)		20	21	41	23
ЯН (30 %)			41	41	23
Жами:				136	74

Umumiy o'quv soati	– 136
Shu jumladan:	
Ma'ruza	– 36
Seminar mashg'ulotlari	– 48
Mustaqil ta'lim soati	– 52

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası
“Pedagogika tarixi” fanidan talabalar bilimni baholashning
REYTING JADVALI (BAHORGİ SEMESTR)

№	Fevral		Mart				Aprel				May				Iyun								
	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42		
	28-2	4-9	11-16	18-23	25-2	4-9	11-16	18-23	25-30	1-6	8-13	15-20	22-27	29-4	6-11	13-18	20-25	27-1	3-8	10-15	17-22	24-29	
1	JN 40%	Seminar																					
		Mustaqil ta'lim									7								7				
2	ON 30%	Yozma ish									9										9		
		Mustaqil ta'lim									6									6			
3	YaN – 30%																				30		
	Jami	6				22				42				30				100					
	Jami Gp	6				28				70				30				100					

	bo'yicha					
--	-----------------	--	--	--	--	--

Баҳо	5	4	3	2
Рейтинг	86-100	71-85	55-70	< 55
Фанни ўзлаштириш кўрсаткичлари	117-136	96-115	74-95	<74

Eslatma: “Xalq pedagogikasi” fani 3 –kursda 6 semestrda o‘qitiladi. “Xalq pedagogikasi” fanining o‘quv hajmi 136 soatni tashkil etadi. Fan ko‘effitsenti esa 1, 36 bo‘ladi. Fan bo‘yicha o‘zlashtirishni aniqlashda talaba to‘plagan bali 1, 36 ga ko‘paytiriladi va butungacha yaxlitlab olinadi.

4.2. JNni baholash mezonlari

“Xalq pedagogikasi”fani bo‘yicha joriy baholash talabning seminar mashg‘ulotlaridagi o‘zlashtirishni aniqlash uchun qo‘llaniladi. JN har bir amaliy mashg‘ulotlarida so‘rov o‘tkazish, savol va javob, hisob-chizma ishlari topshiriqlarini bajarish va himoya qilish kabi shakllarda amalga oshiriladi. JN har bir laboratoriya mashg‘ulotlarida so‘rov ya‘ni kollokvium o‘tkazish, laboratoriya ishlarini bajarish, savol va javob, suhbat, hamda hisobot topshirish kabi shakllarda amalga oshiriladi. Talabaga JN da butun ballar qo‘yiladi.

Talabning amaliy mashg‘ulotlarni o‘zlashtirish darajasi quyidagi mezon asosida aniqlanadi

Baholash ko‘rsatkichi	Baholash mezonlari	reyting bali
A‘lo, 86-100%	Etarli nazariy bilimga ega. Topshiriqlarni mustaqil echgan. Berilgan savollarga to‘liq javob beradi. Topshiriqlarni mohiyatiga to‘liq tushunadi. Auditoriyada faol. O‘quv tartib intizomiga to‘liq rioya qiladi. Topshiriqlarni namunali rasmiylashtirgan. Internet ma‘lumotlaridan maqsadga muvofiq foydalansa.	4
Yaxshi, 71-	Etarli nazariy bilimga ega. Topshiriqlarni echgan. Berilgan savollarga etarli javob beradi. Masalaning mohiyatini tushunadi. O‘quv tartib intizomiga to‘liq rioya qiladi. Internet ma‘lumotlaridan foydalana oladi.	3
Qoniqarli, 55-70%	Topshiriqlarni echishga harakat qiladi. Berilgan savollarga javob berishga harakat qiladi. Masalaning mohiyatini chala tushungan. O‘quv tartib intizomiga rioya qiladi.	2
Qoniqarsiz 0-54%	Talaba seminar mashg‘ulot darsi mavzusiga nazariy tifyorlanib kelmasa, mavzu bo‘yicha masala, misol va savollariga javob bera olmasa, darsga sust qatnashsa bilim darajasi qoniqarsiz baholanadi	1

4.3. ONni baholash

Oraliq nazorat “Xalq pedagogikasi” fani bir necha mavzularni qamrab olgan bo‘limi bo‘yicha, tegishli nazariy va amaliy mashg‘ulotlar o‘tib bo‘lingandan so‘ng yozma ravishda amalga oshiriladi. Bundan maqsad talabalarning tegishli savollarni bilishi yoki muammolarni echish ko‘nikmalari va malakalari aniqlanadi. O‘kuv yilining 2-semestrda 2ta ON o‘tkazish rejalashtirilgan bo‘lib 30 baldan iborat. ON nazorat ishlari yozma ish va test usulida o‘tkazilishi nazarda tutilgan, yozma ish va test savollari ishchi o‘quv dastur asosida tayyorlanadi. ON ga ajratilgan balldan 55% dan past ball to‘plagan talaba o‘zlashtirmagan hisoblanadi. ON ni o‘zlashtirmagan talabalarga qayta topshirish imkoniyati beriladi. ON bo‘yicha olinadigan testlar kafedra mudiri rahbarligida tashkil etiladi va kafedrada o‘quv yilining oxirigacha saqlanadi.

4.4. YaNni baholash

Yakuniy nazorat “Xalq pedagogikasi” fanining barcha mavzularini qamrab olgan bo‘lib, nazariy va amaliy mashg‘ulotlar o‘tib bo‘lingandan so‘ng yozma ravishda amalga oshiriladi. Bundan maqsad talabalarning fan bo‘yicha o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari, ya‘ni bilim darajasi yoki muammolarni echish ko‘nikmalari va malakalari aniqlanadi. YaN

nazorat ishlari test usulida ham o'tkazilishi nazarda tutilgan, test sovellari ishchi o'quv dasturi asosida tayyorlanadi. ON va JNlarga ajratilgan balldan 55% dan past ball to'plagan talaba o'zlashtirmagan hisoblanadi va YaNga kiritilmaydi. YaNni o'zlashtirmagan talabalarga qayta topshirish imkoniyati beriladi. YaN bo'yicha olinadigan yozma ish variantlari kafedra mudiri rahbarligida tuziladi va dekanatlarga topshiriladi.

4.5. Test usulida YaN ni baholash mezonlari:

YaN test va yozma ish shaklida o'tkaziladi va talabani javoblari 30 ballik tizimda baholanadi. Bunda testga ajratilgan 30 ball 30 savollar soniga bo'linib, bir savolga qo'yiladigan ball topiladi (1 ball) uni to'g'ri javoblar soniga ko'paytirib yoki yozma ishdagi 3 ta nazariy savollarga 10 balldan, jami nazariy savolga 30 balldan baholanib talabani YaN da to'plagan ballari aniqlanadi.

5.ИНФОРМАЦИОН-УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТ

5.1. АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, хажми	Кутубхонада мавжуд нусхаси
1.	Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi – T.: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 2011.	5
2.	Volkov G.N., Baubekova G.D. Etnopedagogika. – T., 2000.	5

5.2. ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, хажми	Кутуб-хонада мавжуд нусхаси
1.	«Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori» – Toshkent: Sharq, 1997-65 b.	109
2.	Hoshimov K., S.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. – T.: O'qituvchi, 1995.	10
3.	Inomova M. Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. – T.: Fan, 1995.	5
4.	O.Musurmonova., A.Telegenov. Dostonlar – tarbiya maktabi. – T.: Ma'naviyat, 1999.	2
5.	Sattorov M. O'zbek udumlari. – T.: Fan, 1993.	5
6.	Bobomirzaev X. Xalq og'zaki ijodi va uning ta'lim tarbiyadagi samarasi. – T.: O'qituvchi, 1996.	5
7.	A.Avloniy. «Turkiy Guliston yoxud axloq» (nashrga tayyorlovchi Xoliqov L.) – Toshkent: O'qituvchi, 1992. 160 b.	10
8.	Yo'ldoshev J.G'. Xasanov S. «Avestoda axloqiy-ta'limiy qarashlar». – Toshkent: O'qituvchi 1992, – 28 b.	5
9.	Kaykavus. «Qobusnoma». – Toshkent: O'qituvchi 1986, – 118 b.	3

Кутубхона мудираси
имзоси ва мухри

ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI

№	М А Н З И Л И
1.	http://teoriya.ru
2.	http://www.pedlib.ru
3.	www.pedagog.uz
4.	www.tdpu.uz

ФАН БЎЙИЧА ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларда халқ педагогикаси ва ҳозирги замон илмий педагогикасининг назарий асосларига оид билимлар, шунингдек ўқув тарбия муассасаларида таълимий ва маънавий - маърифий ишларни самарали ташкил қилиш учун зарур бўлган кўникмалар билан куроллантиришдан иборат.

“Халқ педагогикаси” ўқув-услубий мажмуа талабаларнинг психология, ёш физиологияси ва мактаб гигиенаси бўйича олдинги тайёргарлик даражасини ҳисобга олади ва педагогик билим ҳамда кўникмаларни пухта эгаллаш учун асос яратади.

Фаннинг вазифаси—талабаларга педагогика назарияси ва тарихи фанини чуқур ўргатиш асосида уни амалиётда қўллай олишга ўргатишдан иборат. Фан бўйича талабаларнинг билимига, кўникма ва малакасига қўйиладиган талаблар. Касбга оид билимлар, кўникма ва малакалар билан куроллантирилади, педагогик фаолиятга ижодий ёндошиш йўлларини кўрсатади. Бунда педагогик жараёндаги интегратсиялар тўғрисида тасаввурга эга бўлиши; Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар. Талабаларнинг “Халқ педагогикаси асослари” ўқув-услубий мажмуа ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, янги информатсион-педагогик технологияларни тадбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, вертуал цендлардан фойдаланилади. Маъруза, амалий ва лаборатория дарсларида мос равишдаги илғор педагогик технологиялардан фойдаланилади.

Изоҳ: Фаннинг мақсад ва вазифалари фаннинг мазмун ва моҳиятидан келиб чиқиб аниқлаштирилади. Уни аниқлаштириш ДТС ва ўқув дастурига асосланган ҳолда амалга оширилади.

1- Мавзу: “Халқ педагогикаси инсон камолотининг асоси” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади: Халқ педагогикаси инсон камолотида муҳим эканлиги, халқимиз қолдирган миллий-маданий меросни, анъана ва умуминсоний қадриятларни талабаларга етказиш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <p>1.1 Халқ педагогикасининг инсон камолотида тутган ўрнига аниқлик киритадилар.</p> <p>1.2 Халқ педагогикасига хисса қўшган олимлар ва мутафаккирлар ҳақида сўзлаб берадилар.</p>	Ўқитувчи

2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Халқ, халқ педагогикаси, анъаналар, маъданий мерос, урд-одат, ёдгорлик, инсон камолоти, мутафаккирлар, ва х.к.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проект, компютер.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <p>-Халқ педагогикасининг инсон камолотида тутган урни хақида гапирилсин.</p> <p>- Халқ педагогикасига Шарқ мутафаккирларининг қушган хиссаларини тушунтирилади</p> <p>- Талабалар билан савол жавоб олиб бориш.</p>	Талаба
4-босқич	<p>Мустақамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <p>1.1. XX асрда Шарқ мутафаккирлардан халқ педагогикасига ўз хиссаларини қўшган олимларни аниқланг.</p> <p>А) А. Авлоний, Фитрат, Мунаввар Қори. Б) Фурқат, Фитрат, Бехбудий В) А. Авлоний, Гулханий, Чўлпон Г) Ғ.Ғулом, Кошифий, Ойбек</p> <p>1.2.Халқ педагогикасига қайси жанрлар киради.</p> <p>А) Асар, дoston, ривоят Б) Мақол , эртақ, топишмоқ, дoston В) Масал, хикоя, лапар Г) Латифа, роман, дoston</p>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<p>Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга адабиётларни таҳлил қилиб келиш топширилди.</p>	Ўқитувчи

Асосий саволлар

1. Халқ педагогикасининг инсон камолотида тутган урни.
2. Халқ педагогикасига Шарқ мутафаккирларининг қушган хиссалари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар. Халқ, халқ педагогикаси, анъаналар, маъданий мерос, урд-одат, ёдгорлик, инсон камолоти, мутафаккирлар, ва х.к.

Асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Халқ педагогикаси инсон камолотида муҳим эканлиги, халқимиз қолдирган миллий-маданий меросни, анъана ва умуминсоний қадриятларни талабаларга етказиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Халқ педагогикасининг инсон камолотида тутган ўрнига аниқлик киритадилар.
- 1.2. Халқ педагогикасига хисса қўшган олимлар ва мутафаккирлар хақида сўзлаб берадилар.

1-асосий саволнинг баёни.

Ҳозирги кунда ўтмиш авлодларнинг кўп асрлар давомида таълим ва тарбия соҳасида орттирган бой, ижобий тажрибасини ўзлаштириш асосида ёш авлодни жумҳуриятимизнинг мустақиллигига эришуви йўлида олиб борилаётган умумий ишда фаол иштирок этадиган қилиб камол топдиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Шу туфайли ҳам жумҳурият халқ таълими вазирлиги халқ педагогикасини ташкил этишни, ўқувчиларни миллий-маданий анъаналар ва умуминсоний қадриятлар асосида тарбиялашни ўз олдига асосий вазифа қилиб қўйди. Бу эса халқимиз қолдирган миллий-маданий меросни таълим муассасаларида ва

оилада тарбия соҳасида қўлланаётган тажрибаларни жиддий ўрганиб, уларга амалий ёрдам кўрсатишни тақазо этади.

Маълумки, ўзбек халқ педагогикаси ёш авлодни ҳаётга тайёрлашда кўп асрлар давомида қўлланган усул ва воситалар, тадбир ва шакллари, миллий урф-одат ва анъаналар, тарбия ҳақидаги ғоялар мужассамдир. Халқ педагогикасида ифодланган ғоялар, тажрибалар халқ яратган афсоналарда, оғзаки ижод намуналарида, оғзаки, ёзма ёдгорликларда ўз ифодасини топган; улуғ мутафаккир олимларнинг илмий ва амалий жиҳатдан асосланган асарларида баён этилган. Буни биз яратган мақол, топишмоқ, эртак, латифа, дostonларда, Аҳмад Яссавий, Саъдий Шерозий, Аҳмад Югнакий, Рабғузий, Юсуф Хос Ҳожиб, Мунис, Ҳоразмий, Абу Райҳон Беруний, Абу Наср Форобий, Қозизода Румий, Ҳисрав Дехлавий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Фаҳриддин Розий, Замаҳшарий, Гулҳаний, Фурқат каби мутафаккир шоирлар, Ўрта Осиёда етишган ва мусулмон оламида машҳур бўлган Имом Исмоил ал-Бухорий, Муҳаммад ибн Исо Термизий асарларида кўрамиз. Бу улуғ алломалар ўзларидан олдин ўтган авлодлар донишмандлигини келгуси авлодлар учун кўзгу деб билдилар ва ўзларидан кейинги авлодларга тақдим этдилар.

XX асрнинг тиниқли ёзувчиси ва шоирлари таълим-тарбияга доир асарлар яратдилар. Бехбудий, Фитрат, Мунаввар Қори, Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Одил Ёқубов, Саид Аҳмад, Примқул Қодиров, Ўткир Ҳошимов ҳикоя ва романлар, Ҳамза Ҳакимзода, Элбек, Гофур Гулом, Ҳамид Олимжон, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Шуҳрат каби шоирлар шеър ва ҳикоялар ижод этдилар.

М. Ҳайруллаев, Н. М.Маллаев, З. Миртурсунов, И. Ҳусанхўжаев каби олимлар ўтмиш мутафаккирларнинг тарбия ҳақидаги фикрларини таҳлил этиб, илмий педагогик тадқиқотлар яратдилар. Х.Зариф, М. Алавия, Т. Мирзаев, Ғ. Жаҳонгиров, М. Обидова ва бошқа фольклоршунослар халқ оғзаки ижоди намуналарини тадқиқ этдилар.

«Халқ педагогикаси – инсон камолотининг асоси» деб номланган ушбу қўлланма ҳам ўзбек халқ педагогикасини ўрганиш ва тиклаш соҳасида дастлабки тажриба сифатида яратилди. Ўйлаймизки у муаллим, мураббий ва ота-оналарга бола тарбияси соҳасида олиб бораётган ишларида ёрдам беради.

Китобдан ўрин олган «Ўзбек халқ педагогикасини қайта тиклаш йўриқномаси концепцияси», «Халқ педагогикаси ва унга хос хусусиятлар», «Халқ педагогикасининг мутафаккирлар ижодида акс эттирилиши», «Халқ педагогикасида бола тарбияси», «Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усуллар», «Таълимда халқ педагогикасидан фойдаланиш», «Халқ педагогикасида меҳнат тарбияси», А. Зунунов, «Ўтмиш мутафаккирлар таълим-тарбия ҳақида», М.Ҳайруллаев, «Халқ педагогикасининг оғзаки ижодда акс эттирилиши», Н.Т. Хатамов, «Этнопедагогик алоқаларнинг ҳа лқ қўшиқлаида ифодаланиши», О. Сафаров, ва Д. Ўраева, «Халқ педагогикасида ахлоқий тарбия» М. Исаева томонидан ёзилди.

Қўлланма ҳақида ўзларининг самимий фикр-мулоҳазаларини билдириб, келгуси ишларимизга кўмаклашган ўртоқларга ўз ташаккуримизни изҳор этамиз.

Назорат топшириқлари

1.1. XX асрда Шарқ мутафаккирлардан халқ педагогикасига ўз хиссаларини қўшган олимларни аниқланг.

- А) А. Авлоний, Фитрат, Мунаввар Қори.
- Б) Фурқат, Фитрат, Бехбудий
- В) А. Авлоний, Гулҳаний, Чўлпон
- Г) Ғ. Гулом, Кошифий, Ойбек

1.2. Халқ педагогикасига қайси жанрлар киради.

- А) Асар, дoston, ривоят
- Б) Мақол , эртак, топишмоқ, дoston
- В) Масал, хикоя, лапар
- Г) Латифа, роман, дoston

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР:.

1. Халқ педагогикаси-инсон камолотининг асоси. Т. 1-5 китоблар 1992 й.
2. Имом Исмоил ал- Бухорий Ал адаб ал- муфрад (Адаб дурдоналари) Т. « Узбекистон» 1990 й.
3. Уар Хайём Наврузнома . Т «Мехнат» 1990й.
4. Узбек педагогикаси анталогияси . Т. 1-жилд. 1995й, 2-жилд1999 й.

**2. Мавзу: Ўзбек халқ педагогикасини қайта тикланган йўриқномаси
(Концепцияси) мавзусидаги маъруза машғулотнинг
технологик харитаси**

Т\р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади: Талабаларда ўзбек миллий таълим-тарбияси анъаналари тарихи ҳақида тасаввур ҳосил этиш, уларни халқ педагогикаси намуналари, Ўрта Осиё мутафаккирларининг педагогик қарашлари, ғоялари билан таништириш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <p>1.1. Ўзбек халқ педагогикасини қайта тиклаш концепциясининг яратилиши, унинг қисқача мазмуни ҳақида гапирадилар.</p> <p>1.2. Турли ижтимоий тузум тараққиёти давомида ўзбек халқ педагогикасининг ривожланишини ва унинг бугунги кундаги аҳамияти тўғрисида изоҳлайдилар</p>	Ўқитувчи
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Ижтимоий ҳаёт, иқтисодий ҳаёт, жамият ҳаёти, Концепция, педагогик анъаналар, меҳнат тақсимоти, миллий маданият, миллий кадрият, баркамоллик, Ҳадис, мутафаккир.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проект, компютер.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ўзбек халқ педагогикасининг Ўрта Осиё ижтимоий ҳаётига боғлиқ ҳолда шаклланиши ва ривожланиши тушунтирилади. 2. Қадимги даврда Халқ педагогикасининг ривожланиш босқичлари. 3. Ўрта Осиё мутафаккирларининг педагогик қарашлари, ғоялари билан таништириш. 	Талаба
4-босқич	<p>Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <p>1.1. XX асрда Шарқ мутафаккирлардан халқ педагогикасига ўз ҳиссаларини қўшган олимларни аниқланг.</p> <p>А) А. Авлоний, Фитрат, Мунаввар Қори. Б) Фурқат, Фитрат, Бехбудий В) А. Авлоний, Гулханий, Чўлпон Г) Ғ.Ғулом, Кошифий, Ойбек</p> <p>1.2.Халқ педагогикасига қайси жанрлар киради. А) Асар, дoston, ривоят</p>	Ўқитувчи-талаба

	Б) Мақол , эртақ, топишмоқ, достон В) Масал, хикоя, лапар Г) Латифа, роман, достон	
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди. Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга адабиётларни тахлил қилиб келиш топширилди.	Ўқитувчи

Асосий саволлар

- 1.Ўзбек халқ педагогикасининг Ўрта Осиё ижтимоий ҳаётига боғлиқ ҳолда шаклланиши ва ривожланиши.
2. Қадимги даврда Халқ педагогикасининг ривожланиш босқичлари.

Мавзуга оид таянч, тушунча ва иборалар: Ижтимоий ҳаёт, иқтисодий ҳаёт, жамият ҳаёти, Концепция, педагогик анъаналар, меҳнат тақсимоти, миллий маданият, миллий қадрият, баркамоллик, Ҳадис, мутафаккир.

1-асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Талабаларда ўзбек миллий таълим-тарбияси анъаналари тарихи ҳақида тасаввур ҳосил этиш, уларни халқ педагогикаси намуналари, Ўрта Осиё мутафаккирларининг педагогик қарашлари, ғоялари билан таништириш.

Идентив ўқув мақсади.

- 1.1. Ўзбек халқ педагогикасини қайта тиклаш концепциясининг яратилиши, унинг қисқача мазмуни ҳақида гапирадилар.
- 1.2. Турли ижтимоий тузум тараққиёти давомида ўзбек халқ педагогикасининг ривожланишини ва унинг бугунги кундаги аҳамияти тўғрисида изоҳлайдилар.

1-асосий саволнинг баёни:

Ижтимоий ҳаёт – халқ педагогикасининг манбаи.

Ўзбекистон жумҳуриятининг мустақил деб эълон қилиниши, халқ хўжалигини бошқаришнинг бозор иқтисодиёти қонунлари асосига ўтиши, таълим-тарбиянинг сиёсатдан ҳоли қилиниши, умумий ўрта мактаб таълими мазмунини миллий қадриятлар асосида. Ўқувчиларни ўзбек халқининг тарихи, маданий мероси ва педагогик анъаналари асосида тарбиялашни тақазо этади. Ана шу заруриятдан келиб чиқиб, миллий маданият ва қадриятларни тиклашга киришилганлиги қувончли ҳолдир.

Маълумки, ўзбек халқ педагогикаси Ўрта Осиё ижтимоий ҳаётига боғлиқ ҳолда шаклланди, ривожланди.

Ўрта Осиёда, жумладан, Ўзбекистонда ибтидоий жамоа тузими даврида ишлаб чиқариш кучларининг тарақий этиб бориши билан жамоа аъзолари зарур воситаларни оддий қуроллар ясашга киришдилар. Уларнинг бу ҳаракати жамият тараққиётига таъсир этди, натижада жамиятда ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг янги шакли юзага келди, турмуш кечириш учун жамоа бўлиб яшаш зарурияти пайд бўлиши билан ишлаб чиқариш алоқаларигина эмас, балки мустақкам қариндош-уруғчилик асосидаги ибтидоий жамоа шаклланди. Жамоада этнографик асосдаги муҳим ҳаётий аҳамиятг эга бўлган ишларни аёллар бажардилар, бола тарбияси улрнинг ихтиёрига топширилди. Шу асосда жамоада аёлларнинг мавқеи ортди.

Кейинчалик, жамиятда ишлаб чиқариш қуролларининг мукамаллашиб бориши билан жамоада меҳнат тақсимоти ўзгарди, эркаклар асосан, чорвачилик ва ов билан боғлиқ бўлган ишларни бажардилар, иқтисодий ҳаётда улар етакчилик мавқеини эгалладилар.

Жамият ҳаётида ишлаб чиқаришнинг ривожланиши натижасида турли хилда хўжаликлар шакллана бошланди. Одамларда турмушга муносабат ўзгарди. Тошкент, Бухоро, Сурхандарёда яшовчи жамоа аъзолари, тасвирий санъат, ўймакорлик санъати, кулолчилик, наққошлик билан шуғулландилар. Суғориладиган ерларда деҳқончилик, чорвачиликнинг

тараққий этиб бориши, айрим жамоа, уруғ, оила хўжалигида қўшимча ишчи кучига муҳтожлик сезилиши оқибатида юзага келган кулчилик жамиятида кулдорлик хусусиятини ифодаловчи жамият, турли дин ва ақидалар пайдо бўлди.

Ўзбекистон ҳудудида эр.ав. 7-6 асрларда суғориш ишлари ривожланиб, хўжалик аъзолари боғдорчилик, полизчилик билан шуғулландилар. Бу даврда Ария, Хоразм, Суғд ва бошқа вилоятларнинг иқтисодий-жўғрофий харитаси, қазилмаларидан олинган мис, темирдан турли курул ва рўзғор буюмлари ишлана бошланди.

Эр. ав. 4 аср бошларида Александр Македонский ҳукмронлик қилган йилларда ижтимоий ҳаётда зиддиятлар бўлишига қарамай, Ўрта Осиё илм-фан, маданият соҳасида ривожланиш юз берди. Табиий фанларни ривожлантиришга эътибор берилди, антик типдаги бинолар қурилди.

Эр, ав. 2 минг йилликда пайдо бўлган, 16 асрга қадар Узоқ Шарқ, яъни Хитой, Японияни Олд Осиё билан боғлаган «Ипак йўли» фақат савдо, сиёсий ва ижтимоий маданий алоқа йўли ҳам бўлди, мамлакат, шаҳарлар ҳалқларининг жумладан, Ўрта Осиё ва Эрон, Туркия ҳалқлари Муסיқа маданиятининг ривожидида муҳим аҳамият касб этди. «Ипак йўли» ҳалқларининг урф-одати, анъанлари, маданиятининг бир-бирига уйғунлашувида муҳим рол ўйнади. «Ипак йўли» - ҳалқлари тарихининг ўзига хос бир ёдгорлиги бўлиб, ҳалқларнинг ҳам савдо маданий соҳада ўзаро ҳамкорликда яшаши, дўстлаши учун хизмат қилди.

Эр. кейинги 6-7 асрларда Турк хоқонлиги ҳукм сурган даврда Ўрта Осиёда ишлаб чиқарувчи кучларнинг ортиши билан деҳқончилик яна юксалди, далаларни сунний ўғитлаш усули жорий қилинди, суғориш ишлари, тўқимачилик ривожланди, ипак-газлама корхоналари бунёд этилди, олтин, темир, кўрғошин, кумушлардан турмуш учун керакли буюмлар ясалди. Ижтимоий ҳаётда юз берган бу ўзгаришлар натижасида Ўрта Осиё, жумладан Ўзбекистон ҳалқлари билан Византия, Хитой ва Хиндистон, умуман Шарқ ҳалқлари ўртасида маданий алоқалар тараққий этди. Турк ва форс тилида сўзлашувчи ҳалқлар ўртасида алоқа ривожланди. Бу алоқа улар яратган оғзаки ижодларида ҳам ўз ифодасини топди.

Хинд ҳалқининг «Панча Тантра», (Беш китоб) асари Ибн Муқаффанинг араб тилида қилган таржимаси ўзбек тилида «Калила ва Димна» номида нашр этилди.

8 асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Ўрта Осиёда ҳукмронлик қилган араблар бу ўлкада исломни тарғиб этдилар, араб тили давлат, Фан ва адабиёт тили бўлади. Бу даврда маданий баркамолликка эришган ўзбек ҳалқи ислом моҳиятини тезроқ тушунди ва уни қабул қилди. «Қурони Карим» ни инсонни улуғлашга, кадрлашга, уни меҳр-шавкатга, муҳаббатга, тинч-тотув яшашга, иқтисодий ва маънавий баркамолликка ундовчи ислом маърифати мужассами деб аталади.

Қуръон инсонларни илмда, маданиятда, одоб-ахлоқда баркамол бўлишга, диндан, ирқдан қатъий назар, иттифоқ бўлиб, тинч-тотув яшашга даъват этади. У Шарқ ва умумбашарият маданиятининг бебаҳо ҳазинаси сифатида жамият тараққиёти ва ҳалқ фаровонлиги юксалишининг асосий негизи бўлиб, уни баркамоллик сари йўллади, бундан кейин ҳам йўллайди.

Имом Исмоил ал-Бухорийнинг «Ал-адаб, ал-Муфрал», «Адаб дурдоналари» асаридааги 110 та ҳадисда мушкул аҳволга тушган кишига ёрдам бериш ҳақида шундай дейилади. «Бир қанча қўшнилари қиёмат куни ўз қўшнилариининг этагидан ушлаб, «Ё рабби, манна бу қўшним бошига иш тушган вақтида ёрдам қилиш ўрнига эшигини қулфлаб олган эди, деб даъво қилди». 3- ҳадисда дейиладики, «Ким ўзининг қорни тўқ бўлиб, қўшниси оч ҳолда ўтирган бўлса, у киши «чин» мўмин эмасдир». Демак, ҳар бири киши оғир аҳволда қолган қўшнисига ўз овқатидан бўлиб бериши лозим.

Юқорида келтирилган ҳадис бугун инсоният учун баркамоллик, инсонийлик рамзи бўлади. Ушбу мўътабар китоб, кишиларни, хусусан ёш авлодни маънавий баркамоллик руҳида тарбиялашдек муҳим ишда бекиёс аҳамият касб этди. Бунда ифодаланган ақидалар ҳалқнинг эътиқодига айланди. Оиланинг мустаҳкамланишига, болаларга ихлос, имон, диёнат ҳислатларини тарбиялашга хизмат қилмоқда.

Ўрта Осиёда яшаб ижод этган улуғ мутафаккир шоир, олимлар ҳадисдаги кўпгина ақида, панд-насихатларни ўз асарларида ифодаландилар. Бундан биз Ибн Сино, Аҳмад Яссавий,

Рабғузий, Низомий Ганжавий, Алишер Навоий, Юсуф Хос Хожиб, Ал-Хоразмий каби алломалар ижодида равшан кўрамиз.

Назорат топшириклари.

1.1 Темурийлар даврида яратилган, улмас обида, ёдгорликлар тугри берилган каторни курсатинг.

- А) «Гури Амир», «Минораи калон»,
- Б) «Боги майдон», «Занги ота»,
- В) «Мойи муборак», «Шохи зинда»,
- Г) «Бибихоним», «Гури Амир», «Боги майдон»

1.2.11-12 асрларда Моварауннаҳрда адабий тил кайси тил хисобиланган?

- А) Форс- тожик тили,
- Б) Араб тили,
- В) Турк тили ,
- Г) Ингилиз тили,

2-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Талабаларга кадимги даврда халк педагогикасининг ривожланиш боскичларини ургатиш, билим, тушунча ва малакаларини шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1 Турли ижтимоий тузум тараккиёти давомида ўзбек халк педагогикасининг, педагогикаси ривожланишининг бугунги кундаги ахамиятини тушинтирадилар.

2.2 Кадимги даврда халк педагогикасининг ривожланиш боскичларини курсатиб берадилар.

2-асосий савол баёни:

11-12 асрларда Ўзбекистонда феодализм ишлаб чиқариш муносабатларининг тарққий этиши, ички ва ташқи савдонинг ўсиши, деққончилик, хунармандчилик, бинокорлик ўймакорлик санъатининг ривожига жиддий таъсир этди, Самарқанд, Бухоро, Урганч, Термиз, Марв, Ўзган шаҳарларида сарой, масжид, мадраса, сардоба каби бинолар қурилди. Булар ўзбек халқининг абадий ёдгорлиги сифатида ҳамон дунё халқлари эътиборини ўзига жалб этиб турибди.

11-12 асрларда ўзбеклар Мовароуннаҳрда асосий аҳоли сифатида таркиб топди, ўша даврда «Турк тили» деб ном олган ўзбек тили адабий тил хусусиятига эга бўлди. Бу даврда Муסיқа санъати ҳам юксалиб, Абу Ҳафиз Суғдий найга монанд Шохруд номида асбоб ясади, халқ куйлари асосида «Росд», «Хусравоний», «Бода», «Ушшоқ», «Зарафганда», «Сипахон», «Наво», «Басда», «Тарона» ва бошқа куйлар ижод қилинди. Бу куйларнинг кўпчилиги ўзбек, тожик халқлари ҳозирги кунда ҳам куйлаб, ката ва кичикларнинг ҳиссиётига ижобий таъсир кўрсатмоқдалар. Бу даврда илм-фаннинг ўсгани Ал-Хоразмий, Форобий, Фарғоний, Ибн Сино, Беруний ва бошқа олимларнинг мисолида яққол кўринади.

13 аср бошларида Чингизхон исътелоси ва қилган ёвузликлари натижасида Ўрта Осиёнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳаётида талофат юз берди. Шаҳарлар, суғориш иншоатлари вайрон бўлди, олимлар қувғин қилинди. Халқ Чингизхон зулмига қарши кўзғалди. Унга бўлган нафрати ифодаланган «Гулдурсин» каби афсоналар яратди. Бадиий адабиётда Рабғузийнинг «Қиссаи Рабғузий» сингари Ислом дини тарғиб қилинган асарлар яратди.

Амир Темур ва унинг авлоди ҳукмронлик қилган 14-15 асрларда мамлакатнинг иқтисодий, ижтимоий ҳаётида қайта тикланиш ва ривожланиш бошланиши билан илм-фан, меъморчилик, тасвирий санъат, наққошлик, Муסיқа соҳасида, бадиий адабиётда жуда катта ютуқларга эришилди. Халқ оғзаки ижоди ривожланди.

Бу даврда тиббий, тарих, табиий ва адабиёт фанлари соҳасида М. Улуғбек, Қ Румий, / Жамшид, Али Қушчи, С.Хўжандий, Юсуф Табиб, Хофиз Абрў, А. Самарқандий, Хондамир, А. Навоий, Жомий, Давлатшоҳ Самарқандий, Бобур, тилшуносликда Ф. Абу Лайс каби буюк олим, адиблар камол топди.

Темурийлар даврида бунёд этилган «Бибихоним» масжиди, «Гўри Амир» макбараси», «Шоҳизинда» бинолари, «Боғи майдон» боғи, Бухоро, Самарқанд, Хива, /иждувонда қурилган мадрасалар Темурийлар даврида яратилган ўлмас обида, ёдгорликлардир.

Темурийлар даврида Абдурахмон Хоразмий, Султон Али Машҳадий, Султон Али Хандон, Мир Али, Қилқалам, Ҳаливоий, Рафиқий каби хаттотлар, Мирак Наққош, Бехзод, Музаффар каби мусаввирлар етишди.

Истедодли Бехзод, Мирак Наққош, Қосим Али, Маҳмуд Музаххаб, Хўжа Муҳаммад Наққош, Шох Музаффар чизган расмлар, тасвирий санъат дурдонаси, ўлмас маданий меросимиздир.

Темурийлар даврида етишган Абдуқодир Нойи, Қулмуҳаммад Шайхий, Хусайин Удий, Шоҳқули /ижжакий, Дарвеш Аҳмад Қонуний, Уста Шодий ва бошқа Муסיқачи, бастакор ва ҳофизлар «Рост», «Исфаҳон», «Ирок», «Наво», «Раҳовий» мақомларини ижод этиб, ўзларидан олдин ижод этилган мақом ва куйларини бойитдилар.

Қутуб, Хоразмий, Амирий, Хайдар Хоразмий, Дурбек, А. Навоий, Атоий, Саккокий, Бобур, Лутфий, Муҳаммад Солиҳ, Мажлисий ва бошқа шоирлар яратган асарлар ўзбек адабиётининг бебаҳо намунаси, ўзбек халқининг ғурури, ўлмас мероси бўлиб, Дуне халқларига эзгулик бахш этмоқда.

Темурийлар ҳукмронлиги даврида Ўрта Осиё халқлари жумладан, Ўзбек халқи билан Эрон, Арабистон, Туркия, Хиндистон, Хитой халқлари ўртасида маданий, адабий алоқалар ривож топганини, Рудакий, Фирдавсий, Ф. Аттор, Ж. Румий, Ҳаққоний, А. Жомий, Низомий, Х. Деҳлавий, Шерозий, Фузулий, Хўжандий ва бошқа шарқнинг буюк алломаларининг ижодий алоқалари мисолида равшан кўриш мумкин. Навоий билан Жомий ўртасидаги дўстлик ва ижодий ҳамкорлик ҳам бунга ёрқин далилдир.

Ўзбек халқи билан Ўрта Осиёда яшаган бошқа халқлар ўртасида дўстона алоқа бўлганини улар яратган оғзаки ижод намуналарида кўриш мумкин. Масалан, улар яратган дostonлар, қаҳрамонлар номининг ўхшашлиги ўзбек, уйғур, қозоқ, тожик, қирғиз, туркман халқларига «Кун», «Ой» сўзлари билан бир қаторда ишлатилган номлар ҳам бунинг ёрқин далилидир. Ўзбек халқ дostonларидан «Ойсулув» даги Ойсулув ва унинг ўғли Кунботир, «Кунтуғмиш» даги Кунтуғмиш, «Юсуф ва Аҳмад» дostonидаги Кунхон ва Ойхон қаҳрамонлари номига кўшиб айтиладиган «Ой» кўшимчаси, «Алпомиш» даги Барчиной, Қирғиз халқ дostonи «/ариб Ошиқдаги»даги Ойсанам, «Қирққиз» даги Ойсулув образларида ҳам мавжуд.

17-18 асрларда Пётр I ҳукмронлик қилган даврда (1682-1725) рус давлати мустамлакачилик сиёсатини кучайтирди. Маҳаллий феодаллар ўртасидаги зиддиятдан фойдаланиб, Ўрта Осиё ер ости бойликларини эгаллаш йўллариини излай бошлади. Аммо ижтимоий ҳаётда юз берган ўзгаришлар қанчалик оғир бўлмасин, меҳнат ва санъат аҳли ўз урф-одатларига кўра ижодий ишни давом эттирди. Безаш санъати кулолчилик, меъморчилик санъати соҳасида 10-15 асрларда бошланган ишларни давом эттирди. Безаги, ҳашамати билан ўз даври руҳи, меъморчилик маданиятининг ёрқин намунаси бўлган «Масжиди Калон», «Кўш мадраса», «Токи телфак фурушон», (Бухорода), «Шердор», «Тиллакор», (Самарқандда) мадраса каби мухташам бинолари қурилди.

17-19 асрларда бадий адабиётнинг Саидо Насафий, Турди, Машраб Гулҳаний, Махмур, Нодира, Увайсий, Анбар Отин, Завкий, Муқимий, Фурқат, Аваз Ўтар, каби таланти номоёндалар етишди, 1962 йилда Муҳаммад Бодий ас-Самарқандий Бухоро поэзиясининг анталогиясини тузди. Муҳаммад Балхий «Суҳонқулихоннома» дostonини, Мирмуҳаммад Амин Бухорий «Тарихий Субхонқулихон» китобини яратди.

Бу даврда маданий анъанага кўра, мактаб ва мадрасаларда ўқитиш араб тилида олиб борилди, мадрасаларда илоҳиёт ҳақидаги фанлар билан бирга таббий фанлар ўқитилди.

Умуман 20 асрга қадар ўтган даврда – Искандар, Араб ҳалифалиги, Мўғуллар ва Россия империяси, 1917 йил давлат тўнтаришидан кейин шукмронлик қилган собиқ совет йилларида ижтимоий маданият, ҳаётда катта ўзгаришлар содир бўлганлигини кўрамай. Тарих фанлари номзоди Азамат Зиё айтганидек, айниқса, Амир Темир асос солган салтанат даврида ижтимоий-иқтисодий ҳаёт юксалди, илм-фан ва маданият юксалиб гуркираб

ривожланди. Заминимиз, умуман шарқ ўлкалари дунёга хоразмий, Форобий, Ибн Сино, Беруний, Термизхий, Бухорий, Аҳмад Яссавий, Фарғоний, Рудакий, Фирдавсий, Умар Хайём, Румий, Улуғбек каби буюк даҳоларни тақдим этди.

Осиё, Овropa мамлакатлари Мўғул босқинчилари асоратидан халос этилгач, ижтимоий ва сиёсий, иқтисодий, маданий ҳаётда, катта тикланиш бошланди, эр.ав. ва кейин яратилган халқ оғзаки ижоди ўзбек адабиётининг, илмий педагогиканинг шаклланиши ва тараққиётига бебаҳо битмас-туганмас манба бўлиб хизмат қилди.

Назорат топшириқлар

- Ўзбекистонда ибтидоий жамоа тузими даврида ишлаб чиқариш кучларининг тараққий этиб бориши натижасида нималар юзага келди?
 - Янги иқтисодий ижтимоий муносабатлар.
 - Жамоа бўлиб яшаш.
 - Мустаҳкам қариндош уруғчилик.
 - Барча жавоблар тўғри.
- Ўрта Осиёда ишлаб чиқариш кучларининг ортиши билан қайси тармоқлар юксалди?
 - Тўқимачилик, ипак газлама
 - Ўймакорлик, кулолчилик.
 - Наққошлик, далаларни сунний ўғитлаш,
 - Тасвирий санъат, деҳқончилик.
- 14-15-асрларда табиий тиббий ва тарих адабиёт фанлари соҳасида кимлар камол топганлар?
 - Абдурахмон Жомий, Али Қушчи, З.М. Бобур.
 - Мирзо Улуғбек, Хоразмий, Шоҳ Музафар.
 - Камолитдин Беҳзод, Мирок Наққош.
 - Аҳмад Югнакий, Огоҳий, Али Хандон.

Фойдаланилган адабиётлар.

- Ўзбек педагогикаси анталогияси. Т. "Ўқитувчи" 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
 - "Хикматлар" (Девони хикмат) Т. 1990й.
 - Халқ педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992 й.
 - Қобуснома. Т. "Ўқитувчи" 1994 й.
- Ўзбекистон халқлари тарихи. 1-жилд. "Фан"

3 –Мавзу: Халқ педагогикаси ва унга хос бўлган хусусиятлар. мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т/р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади: Талабаларда ўзбек миллий таълим-тарбияси: ўзбек халқ педагогикаси хусусиятларининг миллий маданият, илм-фан, санъатдан ва адабиёт соҳасидаги ютуқларини талабаларга етказиш ва ушбу масалага нисбатан уларда муносабатни шакллантириш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <ol style="list-style-type: none"> Халқ педагогикасининг хусусиятларини уларнинг адабиёт соҳасидаги ютуқларини айтиб берадилар. Илм-фан ва адабиёт соҳасида эришган ютуқларини 	Ўқитувчи

	бир-биридан фарқлайдилар.	
2-босқич	Асосий тушунчалар: Миллий хусусиятлар, халқ педагогикаси, ёш авлод, энг кадимги, маросим, маросим кушиклари, афсона, авесто, халқ огзаки ижоди ва х. Дарс шакли: гуруҳда ишлаш. Воситалар: проектр, компютр. Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. 1.Ўзбек халқ педагогикасининг Ўрта Осиё ижтимоий ҳаётига боғлиқ ҳолда шаклланиши ва ривожланиши тушунтирилади. 2.Қадимги даврда Халқ педагогикасининг ривожланиш босқичлари. 3.Ўрта Осиё мутафаккирларининг педагогик қарашлари, ғоялари билан таништириш.	Талаба
4-босқич	Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар: Назорат топшириқлари 1.1.Халқ педагогикаси қачондан бошлаб шакллана бошлади? А) Энг кадимги ёзув пайдо бўлишидан олдин Б) Энг кадимги ёзув пайдо бўлганидан сунг В) 16-асрнинг биринчи ярми Г) 12-асрнинг охири 1.2.Халқ педагогикасига қайси жанрлар киради. А) Асар, достон, ривоят Б) Мақол, эртак, топишмоқ, достон В) Масал, хикоя, лапар Г) Латифа, роман, достон	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди. Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга	Ўқитувчи

Асосий саволлар.

1. Халқ педагогикаси хусусиятларининг илм-фан ва адабиёт соҳасида эришган ютуқлари.
2. Кадимги оилавий турмуш ва бола тарбиясида кулланилган усуллар.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Миллий хусусиятлар, халқ педагогикаси, ёш авлод, энг кадимги, маросим, маросим кушиклари, афсона, авесто, халқ огзаки ижоди ва х.к.

1-асосий масала буйича ўқитувчининг мақсади: Ўзбек халқ педагогикаси хусусиятларининг миллий маданият, илм-фан, санъатдан ва адабиёт соҳасидаги ютуқларини талабаларга етказиш ва ушбу масалага нисбатан уларда муносабатни шакллантириш.

Идентив ўқув мақсади:

- 1.1. Халқ педагогикасининг хусусиятларини уларнинг адабиёт соҳасидаги ютуқларини айтиб берадилар.
- 1.2. Илм-фан ва адабиёт соҳасида эришган ютуқларини бир-биридан фарқлайдилар.

1-асосий саволнинг баёни:

Ўзбек халкига хос миллий хусусиятлар, унинг миллий маданияти, илм-фан, санъат ва адабиёт соҳасида эришган ютуқларида, оилавий турмуш тарзида бола тарбиясида қўлланган усул ва тадбирларда номоёндр.

Ёш авлодни ҳаётга тайёрлашда кўп асрлар давомида қўлланган усул ва восита тадбир шакллари, урф-одат ва анъаналар, тарбия ҳақидаги ғоялар-хаётий тажрибалар ўзбек халқ педагогикасида мужассамдир.

Хали мактаб бўлмаган педагогика фан сифатида шаклланмаган даврдаёқ қабила аъзоларининг болалар тарбияси соҳасида ортирган, тажрибалари ҳаётий меваси сифатида бизнинг давримизга қадар етиб келган ва халқ педагогикаси шаклида таркиб топди. Ҳар бир жамиятда яшаган халқ руҳи, дўстлик, биродарлик, мардлик, ватан ва халққа содиқлик ғоялари, ота-оналарнинг ўзаро аҳилиги, улар билан фарзанднинг ўзаро меҳр-муҳаббати, кадр-қиммати, инсоний энг яхши фазилатлари у ижод этган мақол, топишмоқ, эртақ, латифа, лапар, аския, дostonларда тараннум этган. Бу ёдгорликлар ўз мухтасарлиги, қизиқарлилиги, ровонлиги, оҳангдорлиги, пандномалиги (дидактиклиги) ғоявийлиги билан, ғоятда муҳим тарбиявий аҳамиятга эгадир.

Халқ педагогикасининг энг қадимги ёзув пайдо бўлишидан олдин шаклланди. Шунга кўра, у илмий педагогиканинг бошланиши ҳисобланди. Халқ педагогикаси инсон, халқ бунёд бўлган даврдан бошлаб мавжуддир. Жамоатчилик хусусияти, ҳаётийлик, ҳаётий ифодалилиқ-халқ педагогикасининг асосий хусусиятидир.

Халқ педагогикасида ҳар бир халққа хос донишмандлик унинг тили, атама ва шеваларида ёрқин кўринади. Шу сабабли ҳам халқ педагогикаси, кенг меҳнат аҳлига тушинарлидир. Айрим атамалар истеъмолдан чиққанлигига қарамай, ёзма адабиётда, халқ ижодида яшамокда, ғоявий эстетик, фазифани бажармоқда. Халқ педагогикасига хос образлилиқ, ёрқинлик, таъсирчанлик, кучи фақат, сифатлаш, муболаға, мажоз, риторик суруқ ва ундошларда эмас, балки тил бойликлари, фонетика, морфология, синтаксисда ҳам номоёндр.

Назорат топшириклари

- 1.1. Халқ педагогикаси қачондан бошлаб шакллана бошлади?
 - А) Энг қадимги ёзув пайдо бўлишидан олдин
 - Б) Энг қадимги ёзув пайдо бўлганидан сунг
 - В) 16-асрнинг биринчи ярми
 - Г) 12-асрнинг охири

2-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Қадимги оилавий турмуш тарзи бола тарбиясида қўлланилган усуллар ва тадбирларда номоён бўлиши ҳақида таълабаларга билим ва қуниқма бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1 Қадимги оилавий турмуш тарзи ҳақида сузлаб берадилар.
- 2.2 Бола тарбиясида қўлланилган усул ва тадбирларни бир-биридан фарқлайдилар.

2-асосий саволнинг баёни:

Ҳар бир халқ педагогикаси бошқа халқлар маънавий-маданияти билан ўзаро алоқада бойиб боради. Ҳалқлар ҳаётида урф-одат ва анъаналардаги ўхшашлик улар яратган ёдгорликлар мавжуддир. Аммо, бундан қатъий назар, ҳар бир ёдгорлик уни яратган, ижод этган халққа мансубдир, унинг миллий ёдгорлигидир. Шу сабабли ҳам халқ ижодий асарларида миллийлик хусусияти намоёндр. Асарлар номи, уларда тилга олинган, ҳудуд, буюм, ўсимлик, қушлар, хайвонлар, турмушда қўлланган асбоблар номи ҳам бунинг ёрқин далилидир. Масалан, ипак қурти, атлас дейилса, аввало шубҳасиз ипакчилиқ ўзбек халқига хос миллий анъана бўлганлиги тасаввур қилинади. "Рустамхон", "Қунтуғмиш" десак унинг ўзбек халқига, "Манас" десак у қирғиз халқига, "Ойсулув" десак у қозоқ халқига хослигини англаймиз.

Халқ педагогикасида халқ ижод этган кўшиқлар, ўйинлар бола тарбиясида , уни ҳаётга тайёрлашда , болалар ўртасида ахилликни мустаҳкамлашда катта аҳамият касб этади. Халқимиз яратган кўшиқлар ва ўйинлар 11 асрнинг буюк тилшуноси тарихчиси, этнографик Махмуд Қошғарийнинг «Девону Луғати - турк» китоби орқали бизгача етиб келган Махмуд Қошғарий ўз асаридида халқнинг турли мавзуларда яратган кўшиқларидан намуналар берган.

Меҳнат кўшиқларида овчилик, чорвачилик, боғдорчилик ва дехқончилик ҳаёти, меҳнат жараёни, ижобий жамоа анъаналари, қабила аъзоларининг ҳамжихат меҳнати акс эттирилди.

Ов ҳақидаги кўшиқларда қабила аъзоларининг овчилик санъати, овчиликка қизиқиши тасвирланди.

Қаҳрамонлик ҳақидаги кўшиқларда, қабилалар ўртасида юз берган жанг лавҳалари, жасорат кўрсатган баҳодирлар, қаҳрамонлиги ифодаланди.

Маросим кўшиқларида жанг майдонида баҳодирларча курашиб, ҳалок бўлган кишиларнинг мардлик ,фидоийлик фазилати тасвирланди.

Халқ кашф этган «Бекинмачоқ», «Қувлашмачоқ», «Зағизғон», «Айланма дарра», «Ўрта қўлимни топ», «Ким чакқон», «Айёр тулки», «Тортишмачоқ» ва бошқа тур уйинлар болаларда ҳаракат фаоллигини мустақил фикрлаш, чаконлик, дўстни химоя қилиш ўхшатиш чамалаш, сўзларни тугри ва бир вақтда айтиш, бир жойда туриб турли ҳаракатларни бажариш каби қобилиятларни устиришга ёрдам берди.

Ибтидоий жамятда меҳнат жараёнининг ривожланиб бориши билан кишилар тажрибаси ва онгида, дунёкарашида ҳам ўзгариш юз бериши билан жамоа аъзоларида бадий дид, тушинча шаклланиб борди, натижада оғзаки бадий сўз санъати, мифлар, афсоналар, қозоқ, эпоси кўшиқ мақол топишмоқ ва латифалар юзага келди ва бу ёдгорликлар ёзма адабиётнинг вужудга келиши учун замин бўлди.

Ибтидоий жамоа кишилари табиатда яшин, довул, зилзила, чакмоқ, каби ходисаларнинг юз бериши сабабларини билмаганлари учун ер ва осмонни жонли нарсалар деб тасаввур этганлар, айрим ҳайвонларни муқаддас деб ҳис қилганлар. Улар табиатда ўзларига «дўст» ва «душман» кучлар бор деб ўйлаганлар.

Ота-боболаримиз ўртасида куёшга, оловга эътиқод қўйиб, унга талпиниш жуда қадимдан давом этган. Митра-куёш ва ёруғлик худоси.Нохит-ободончилик ва фаровонлик худоси, Анахита ва Хубби сув худоси, Миррих-уруш ва ғалаба худоси, яхшилик ва эзгулик эса Какмарс Йима (Жемшид) Гиршепс каби афсонавий образларда ифодаланган Ёмонлик кучлари аждар, дев, жин каби салбий образлар орқали акс эттирилган.

Ибтидоий кишиларнинг дунёни шу тарзда тасаввур қилишлари заминда ходислар, ҳайвон ва қушлар ҳақида мифлар пайо бўлди. Бу мифларда кишиларни ҳаётни севишга, ҳаётда сабр тоқатли бўлишга, ёвуз кучларга қарши курашга даъват қилинади, уларда инсоннинг куч-қудрати улуғланади. Бу мифологик-афсоавий тушунчалар «Авесто» да кенг ўрин олди. Яхшилик ва ёмонлик ўртасидаги кураш Митра Йима,(жемшид), Эликбек каби афсоналар образларда мужассамлаштирилган.

«Авесто»да талқин қилинишича Ўрта Осиё ва Эронда куёш ва ёруғлик маъбудаси-Митра :файз ва барака мабудаси - Ҳумо : ер сув худоси –Анахите қирғин урушлар ва музаффарлик мабуди-Миррих, яхшилик ва эзгулик мабудалари Гайа Меретан вайима қабилар муқаддас саналган, эъозланган, ҳамда уларга сингилган. Қадимги даврларда зардўштилик сиғинган Урта Осиёликлар орасида Чўпонота –подачи ва чўпонлар пири Эр Хубби –Амударё сувини пири ва хомийси Камбар – отбоқар ва йилқичилар пири ва хомийси сифатида машхур бўлган, муқаддас саналган ва улар ҳақида турли даврларда ҳар қил савиядаги халқ оғзаки ижоди асарлари яратилган.

«Авесто»да шухрат топган қаҳрамонларнинг ёвузлик тимсолига қарши қўйилган қисмлар бор. Уларда тасвирланишича, ёвузликка қарши чиққан пахловон жанг олдида ғалаба қозонишни сўраб, муқаддас хомийга сиғинади, илтижо қилади: О, марҳаматли, забардаст Ардвисура Амахитаменга мадад бер, уч оғиз ва уч бошли, олти кўз ва минг қил кучлар чултони, бахайбат Ажи Дахок устидан ғолиб чиқай.

Академик Я. Гуломов ўзининг «Хоразмийнинг суғорилиш тарихи» (Тошкент, Фан» нашриёти ,1959й, 32 бет) номидаги асаридида Хубби култи ҳақидаги афсона қадимги Хоразм

вохасида яшаган, касб-кори Амударёда кемачилик бўлган кишиларнинг афсонавий тасаввурлари асосида юзага келганини айтди .

Афсонада ҳикоя қилинишича Фариддун ва Жамшид подшолик қилмасдан кўп вақтлар илгари Амударёда бир йигит яшаган ва у йигит дарёнинг ҳокими бўлган. Унинг исми Хубби бўлган. Хубби балиқ билан овқатланган, у бир қўли билан балиқни тутиб олар эканда, уни қуёшга узатар экан, балиқ шу ондаёқ қовурилар экан. У етти юз йил давомида Амударёда яшаган ва бу вақт ичида ҳеч қандай ёвуз жин дарёга яқинлаша олмаган хатто бу даврда чивинлар ҳам бўлмаган. Жашид тахтга ўтирган вақтдан бошлаб, Хубби дом дараксиз ғойиб бўлган. Уни осмон денгизи маликаси-гўзал бир қиз ўғирлаб кетган деб ўйлайдилар. У ғойиб бўлганидан кейин Амударёда Хуббининг онаси пайдо бўлган. У узоқ вақт давомида йиғлаб-йиғлаб, ўз ўғлини қидиради. Ана шу Хуббининг онаси биринчи қайикни қурган ва ҳалқни дарёда уришишга ўргатган. Сўнгра Хуббининг онаси бутунлай кетиб қолган. Чоллар: Илгарги вақтларда кеманинг бурнида шу хотиннинг ҳайкали ўрнатилган эди», - дейдилар. Сўнгра мусулмонлар еалганидан кейин улар бу одатга эътибор бериб, уни йўқ қилишни буюрганлар. Шу вақтдан бошлаб бу ҳайкалнинг бошини кесиб ташлаганлар, фақат унинг икки ссч ўрими қолган .

Минг йил давомида, Хуббининг онаси аза тутган ва у билан бирга дарё, сахро, тоғ ва қоялар йиғлаган, одамлар, қушлар, ҳайвонлар йиғлаган. Хубби итирк, у қиёматгача яшайди. Хубби нажот берур, Нух мадад берур. Мана қандай куч бу муқаддас дарёга ҳомийлик қилади.

Митра қуёш ва ёруғлик маъбудаси. У кишиларга бахт саодат бахш этади. Биз кўшинни жангга тайёрлайдиган, жангчини йиғадиган Митрага, кўшинни жангга мослаб саф торттирадиган, ёв сафини титратиб, лашкар бошида туриб жангга кирадиган, ҳаммадан кучли, қудратли йўлбошчига сажда қиламиз...

Митра аравада туриб, суяқдан мохирлик билан ишлаган, буқа тасмасидан таранг қилиб тортилган ёйдан мингларча ўқ узади. Унинг ўқлари фикрдай учади, фикрдай тезлик билан девлар бошига ёғилади.

Митра ўзининг ялтироқ гурзисини кўтариб юради гурзи ва нишли, юз балдоқли бўлиб тез келиб урилади, душманларни парчалайди. У ҳаммадан кучли қурол бўлиб, ялтироқ темирдан ясалган ва устига олтин қопланган. Бужуда бақувват қуролни, ҳар қандай ёвни яксон қиладиган бу қуролни у даст кўтаради...»

Митранинг ёрдамчилари ҳам унинг ўзи каби қудратли пахлавонлардир. Улардан бири Ахура Мазда...Вертрагнадер: Биз Митрага сажда қиламизунинг олдида Вертрагна югуриб боради. У келишган гавдали, ўткир тишли, ҳар қандай жониворни бир ташлашда гумдон қиладиган озуқа тишли тўнгиз, жуда ҳайбатли, бақувват ғоят шўх, хужумдан тоймайдиган, чопоғон, темир оёқли, темир думли, темир жангли тўнгиздир. Удадиллик билан югуради, душманларни тилка пора қилади, уларни енгиб йўқ қилади.

Гершапс-ўлимни енгувчи баҳодир. Бир аждар кишиларга кўп бахтсизликлар келтиради, қабиланинг ҳаёти ҳавф остида қолади. Каҳрамон Гершапс аждарга қарши жангга отланади, аждарнинг масканига қараб йўл олади. Гершапс туш чоқиқа қадар аждарни қидиради бироқ уни тополмайди. У ут калаб овқат пиширмоқчи булади. Аждар шунчалик катта эканки, Гершапс анча вақт ухлаб аждарнинг устида айланиб юрса ҳам, уни пайкамаган экан ва уз учогини уни устига қурган экан. Ут аждарнинг баданини кизитибди, вазмин кимирлай бошлабди. Шундан кейингина Гершапс аждар устида кезиб юрганини пайкаб олибди. Лекин Гершапс ваҳимага ва саросималикка тушмабди. У бу улкан ва дахшатли махлукка қарши жанг бошлаб, қуролларни мохирлик билан ишлатиб аждарни енгиб, кишиларни ҳалокатдан қутқарибди.

«Чистони Эликбек» ёдгорлик матнида халқ баҳодир Эликбек образи тасвирида қуйдагилар ҳикоя қилинади. «Жинлар Эликбекнинг қабилалошларидан қуп кишини кириб ташлайди. Ракшош номли дахшатли душман юқумли касаллик таркатади. Фидокор Эликбек эл-юртини ҳалокатдан қутқариб қолмоқ учун душманларга қарши жангга отланади. У бир чорраҳада сон-соноксиз жинларга дуч келади, улар кишиларни бурдалаб, конини суриб, ичак-човокларини баданларига ураб олган эканлар. Эликбекни қурган жинлар ваҳимали шовкин сурон қутариб, унга ёпирилиб кела бошлайдилар. Бироқ Эликбек қурқмайди, йулбасдек жангга отланиб, жинларга қарата бундай дейди. «Ой яқлар, таркин манга

сузланглар. Маним Болик-кмтоки будунуг бу кунуг нагулук улурулсизлар? Шу манинг ети киличимни курунглари Атус унгарини бичиб унг-унг камшайин.» (эй жинлар менга бот сўзлангиз менинг шахримдаги элни ўлдирасиз? Менинг бу ўткир киличимни кўринг. Таналарингизни парчалаб бошка бўшка томонга ташлайин). Жинлар яна вахима солиб курол ишлатиб Эликбекни махв килмокчи бўладилар. Бирок Эликбека бас кела олмайдилар. Эликбек куч куввати ва шижоати билан жинларга дахшат солади. Жинлар энди ёлворишга шавкат сўрашга мажбур бўладилар. Жинларни енган Эликбек улардан шахарнинг жануб ёнида бир азим толнинг қавагида яшовчи уч кўзли олов тусли Ракшошнинг эл юртга юкумли касал таркатаётганини или олиб унга карши жўнайди...»

Ўрта Осиёда яшаган халкларнинг огзаки ижодида улар яратган қахрамонлик ривоятлари муҳим ўрин эгаллайди. Бу ривоятлар ижтимоий ҳаёт билан боғлиқ ҳолда бўлиб уларда халқ қахрамонларининг ватанга халққа булган садокати ифодаланган. Буни “Тўмарис”, “Широк”, “Зарина ва Стриангия”, “Рустам”, “Сиёвуш” ривоятларида тасвирланган.

“Зарина ва Стриангия” кассасининг мазмуни. Шақлар шоҳи ўлиб унинг ўрнига хотини малика Зарина қабилага бош бўлади. Тадбирли ва шижоатли бу аёл қабиланинг ошошталлиги ва мустақиллигини сақлаб қолиш учун жонбозлик кўрсатади. Шақлар билан Мидия ўртасида қаттиқ жанг бўлади. Бу жангда майка Зарина қатта шижоат кўрсатади. Бирок Мидия шахзодаси Стриангия уни яродар қилади. Заринанинг ботирлиги ва ҳуснига мафтун бўлган Стриангия уни асир олмайди, кечиради. Орадан бир мунча вақт ўтади. Парфия шоҳи Заринага уйланиб шақларни узига тоъбе қилмокчи бўлади. Зарина унинг таклифини рад этади. Бирок шоҳ зўрлик билан унга уйланиб Шақларни қарам қилади. Зарина ҳар қандай қилиб бўлса ҳам нажот топиб қабиласининг мустақиллигини тиклашга интилади. Шу орада парфия билан мидия ўртасида қаттиқ жанг бўлиб Мидиянинг кўп аскарлари асир олинади. Асирлар орасида Стриангия ҳам бор эди. Зарина у билан бирга асирларга бош бўлиб Парфия шоҳи енгилди, асирлар озод бўлади, Зарина нажод топади, унинг қабиласи ўз мустақиллигини тиклайди. Шу воқеалар давомида Стриангия Заринани севиб қолади. Зарина Стриангияни ҳурмат қилса ҳам, хотини борлиги учун уйланиш таклифини рад этади. Стриангия бунга чидай олмай ўзини ҳалок этади.”

Рустам.”...Рустам девларни уларнинг шақларлари дарвозаларига қадар қувиб боради. Кўп девлар ҳалок бўлади, қолганлари шақлар дарвозасини бекитиб олади. Рустам галаба билан қайтади. Ёлғиз Рустамнинг ўзидан мағлуб бўлган девлар қазабланиб унга қарши жангни давом эттиришга қарор қилишади. сон саноксиз девлар от араваларга фил чўчқ тулки ит ва илонларга миниб йўлга тушадилар. Уларнинг бир қачаси пиёда борар эди... Рустамнинг Рахш номли оти яйловда ўтламоқда, унинг ўзи эса қатта галабадан кейин ширин уйқуда эди. Узокдан девларнинг пайдо бўлганини кўрган Рахш Рустамни уйғотади. Рустам саросимага тушмайди. У девларни яқин келтириш ва қуқисдан ҳужум этиш учун қасдан орқасига қараб от суриб кетади. Уни қувиб бораётган девлар энди галаба қозонишларига ишонади, ҳар қандай қилиб бўлса ҳам Рустамни тириклайин ушлаб қаттиқ жабирлашга аҳт қилишади. Лекин бирдан Рустам отини душман томонга буриб девларга ҳамла қилади. Девлар тум тарақай қоча бошлайди, уларнинг кўпчилиги яраланади кўплари ўлади...”

“Сиёвуш афсонавий Эрон шоҳларидан бўлган Қаёний шоҳларидан Қайқовуснинг ўғли Сиёвуш ўз ҳусни жамоли билан ҳаммани мафтун қилади. У онасининг эҳтиросини рад этиб маломат ва тухматга қолади. У ўз покчилигини исбот қилиш учун қатта аланга устидан от суриб ўтади. У Таронга қарши қурашиб қахрамонликлар кўрсатади. Тухматчи ўғай она даргоҳига қайтишни истамаган Сиёвуш қахрамон Афросиёбнинг пойтахтига йўл олади. Афросиёб уни яхши қутиб олади. Сиёвуш Афросиёбнинг қизига уйланади. Жангларда ботирлик кўрсатади. Бирок фитначи амалдорлар Сиёвуш ва Афросиёб ўртасида адоват тугдирадилар. Афросиёб Сиёвушни ўлдирди. Сиёвушнинг ўғли Қайқовус Хоразмий шоҳлар сулоласига асос солади.

Жамиятнинг тарихий тараққиёти жараёнида вужудга келган афсоналар буюк форс шоири Фирдавсийнинг Шарқ ва Гарбда шухрат қозонган “Шоҳнома” асарининг асосини ташкил этади.

Халқ педагогикасининг огзаки равишда авлоддан ўтиб келаётган ёдгорликларида (мақол, топишмоқ, эртақ, латифа, достон) халқнинг моддий дунёнинг моддийлиги, ҳаётда

ходисаларнинг содир бўлиши сабаби ва окибатлари табиат ва жамият ходисаларининг бир бирига богликлиги шакл ва мазмун бирлиги бола тарбияси хақидаги тасаввур ифодаланган.

Ўтмишда оилада турли мавзудаги эртақ,латифа,хикматлардан кенг фойдаланилган. Ота оналарнинг тунда уйку олдидан айтиб берган эртақларидан болалари рухий озука олган,хаётдаги ва одамлардаги яхши фазилат ва ёмон хислатларни билиб олишган,хурмат ва мурувват,адолат каби тушунчалар хақида тасаввурга эга бўлишган.

Халк педагогикасида огзаки ижод намунаси бўлган дostonлар хам тарбивий ахамияти жихатидан салмокли ўринни эгаллайди.Ўзбек халки яратган дostonларда халк хаёти,урф-одати миллий мустакиллик учун олиб борган кураши галабага ишончи акс эттирилган. Масалан. “ Алпомиш” “Рустам” туркумидаги “Муродхон” дostonларида ўзбек миллий урф одатлари аналари фидокорлик дўстлик садокатлилик севги ва вафо инсоф ва адолат каби инсоний фазилатлар Алпомиш, Коражон, Ойбарчин, Калдиргок, Муродхон, Орзигул образлари оркали бадий ифодаланган.

Халк томонидан яратилган дostonларни Фозил Йўлдош ўгли, Эргаш Жуманбулбул ўгли, Пўлкан, Ислom шоир каби бахшилар ёддан куйлайдилар, бу жанрнинг ривожига салмокли хисса кўшадилар. Ходи Зарипов, Мансур Авзалов каби фолклор шунос олимлар халк дostonларини тўплаб тадқиқ қилиб нашр эттириб кенг китобхонлар оммасини хушнуд қилдилар, янги давр хаёти акс эттирилган дostonларнинг яратишига замин яратдилар.

Назорат топшириклари:

1.1. Халк кашф этган кайси уйинлар болаларда фикрлаш чакколик, дустни химоя қилиш ва хк. хислатларни шакллантиришда муҳим ахамият касб этади.

- А) «Бекинмачок», «Кувлашмачок»
- Б) «Загизгон», «Айланма дарра»
- В) «Урта кулимни топ» ва «Ким чакон»
- Г) Барча жавоблар тугри.

1.2. Урта Осиё ва Эронда куёш ва ёруғлик маъбудаси нима хисобланган?

- А) Нохит
- Б) Митра
- В) Хумо
- Г) Анахита

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Болалар богчаларида халк уйинлари. Т 1991 й.
2. Ўзбек педагогикаси анталогияси. Т. “Укутувчи”, 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
3. Халк педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
4. Ўзбек халк эртақлари. Т. “Укутувчи” 1988 й ва х.к.

4-маву: Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усуллар мавзусидаги маъруза машғулотнинг технологик харитаси

Т\р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади Ўтмишда бола тарбиясида қўлланилган усуллар, урф-одатлар, анъаналар, хақида талабаларга билим бериш ва таълим беришда халқ педагогикасининг ўрнини тушунтириш.</p> <p>Ўтмишда бола тарбиясида қўлланилган усуллар, урф-одатлар, анъаналар, хақида талабаларга билим бериш ва таълим беришда халқ педагогикасининг ўрнини тушунтириш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p>	<i>Ўкутувчи</i>

	<p>1.1. Ўтмишда бола тарбиясида қўлланиладиган усуллар ва воситалар ҳақида билимга эга бўладилар.</p> <p>1.2. Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усул ва воситаларнинг ҳозирги кундаги болалар тарбиясида тутган ўрни ҳақида баҳс юритадилар.</p>	
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Ахлоқ, ўтмишда бола тарбияси, тарбия, хулқ- атвор, хислат, ота-она, мактаб, фан, дарс, урф-одат, халқ оғзаки ижоди, хислатлар, усуллар ва х.зо.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проект, компютер.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <p>1. Ўтмишда бола тарбиясида ота-оналарнинг куллаган усуллари.</p> <p>2. Мактабда ўқитиладиган фанларда урф-одатлар, халқ оғзаки ижодининг аҳамияти.</p>	Талаба
4-босқич	<p>Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <p>Назорат топшириқлари.</p> <p>1. Утмишда ота-боболаримиз тарбияда қандай усуллардан фойдаланган?</p> <p>А) Насихат, тушунтириш, рағбатлантириш. Б) Макташ, наъмуна курсатиш, танбех бериш. В) Таъкиклаш, мажбур қилиш, куркитиш. Д) Барча жавоблар тугри.</p> <p>2. Қандай усуллар кичик ёшдаги болаларни тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга?</p> <p>А) Йул- йурик курсатиш, Б) Тушинтириш , В) Жазолаш, Г) А ва Б жавоблар тугри.</p>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<p>Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга</p>	Ўқитувчи

АСОСИЙ САВОЛЛАР

- Ўтмишда бола тарбиясида ота-оналарнинг куллаган усуллари.
- Мактабда ўқитиладиган фанларда урф-одатлар, халқ оғзаки ижодининг аҳамияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Ахлоқ, ўтмишда бола тарбияси, тарбия, хулқ-атвор, хислат, ота-она, мактаб, фан, дарс, урф-одат, халқ оғзаки ижоди, хислатлар, усуллар ва х.зо.

1-асосий масала буйича ўқитувчининг мақсади: Ўтмишда бола тарбиясида қўлланилган усуллар, урф-одатлар, анъаналар, ҳақида талабаларга билим бериш ва таълим беришда халқ педагогикасининг ўрнини тушунтириш.

Идентив ўқув мақсади

- Ўтмишда бола тарбиясида қўлланиладиган усуллар ва воситалар ҳақида билимга эга бўладилар.

1.2. Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усул ва воситаларнинг ҳозирги кундаги болалар тарбиясида тутган ўрни ҳақида баҳс юритадилар.

1-асосий саволнинг баёни: Ўтмишда ота-боболаримиз тарбияда насихат, тушунтириш, мақташ, рағбатлантириш, наъмуна кўрсатиш, танбех бериш, тақиқлаш, мажбур қилиш, пўписа қилиш, кўрқитиш каби усуллардан фойдаланганлар. Жамоа азолари бу усулларни қўллашда, ахлоқ қоидаларига суянган холда, қилган иши, хатти-харакатининг тўғри ёки нотўғрилиги ҳақида болада ишонч ҳосил қилишга ҳаракат қилганлар, унга ахлоқлилиқ ва ахлоқсизлик, одиллик ва адолатсизлик, яхшилиқ ва ёмонликнинг маъносини тушунтирганлар. Бу тартиб тарбияда асосий қоида ҳисобланган. Тушунтиришда болаларнинг ёши ҳисобга олинган. Ота-оналар болаларга ахлоқ қоидаларини тушунтиришда, «Камтарлик ҳам бир ҳислат», «Одоб-кишининг зеби зийнати», «Эшик очик бўлса ҳам сўраб кир», мақоллари, «Ётиш қоидаси» ҳикояси, «Ҳасис ва афанди», «Ховликма», «Мактанчок» каби латифаларидан фойдаланишган. Чунки мақол ва латифаларнинг образлилиги болалар онгига, ҳиссиётига кучли таъсир этган. Халқ педагогикасида болага фикрни қисқа, аниқ баён этиш қобилятини ўстиришга эътибор берилган. Яхши сўз, яхшилиқ қилиш, ёмонлик ва кўп сўзлашнинг зарари ҳақида мақоллар ижод қилинган.

Оз сўз-соз сўз,

Тилга ихтиёрсиз-

Элга эътиборсиз.

Яхшилиқ ерда қолмас.

Яхшидан боғ қолар,

Ёмондан доғ ғолар.

Яхши одам ошини ер,

Ёмон одам бошини ер.

ва бошқалар.

Ахлоқ қоидалари бир гуруҳ болаларга ва бир болага алоҳида тушунтирилган. Айрим вақтларда катталар бирлашиб боласи ахлоқсизлик қилган оилада суҳбат ўтказишган, боланинг хатти-харакатидаги ноўрин жихатларни кўрсатиб, ота-оналарга тегишли маслаҳатлар берганлар. Ўтмишда ахлоқ тарбиясида насихат қилиш, маслаҳат бериш усули ҳам кенг қўлланган. Ота-оналар ўз болаларига катталар ўртасида улар билан сўзлашганда мехмонга борилганда, ўзини қандай тутиш ҳақида насихат қилганлар, ахлоқ қоидаларига риоя этган болалар ва катталар номини ўрнак қилиб тилга олганлар. Шунингдек, улар ўз уйларида мехмонни қабул қилиш, тартибини бузган-“ассалому алайкум” деб кутиб олмаган, овқат ва чой келтиришда ноўрин ҳаракат қилган, мехмон қўлига сув қуйиб, сочик тутмаган, кетишда хайрлашишни унутган, болаларга мехмон кетгандан кейин насихат қилиб, йўл қўйган камчиликларини иккинчи марта такрорламасликни уқтирганлар.

Ота-оналар ўз фарзандларига бўлган муҳаббат ва хайрихоҳликларини амалий равишда кўрсатишга ҳаракат қилганлар. Уларнинг фикрича, бола бир ярамас ишни билмасдан қилган бўлса, кечириб керак, билиб қилган бўлса, насихат қилиб, қилган ишининг ёмонлигини тушунтириш, агар у яна ёмон иш қилса, жазо бериш керак. Аммо уни ярамас сўзлар билан сўкиб, ҳақорат қилмаслик лозим, бу уни ёмон сўзларга ўргатади.

Ярамас иш қилган боланинг айбини ўзидан эшитмокчи бўлиб: “Тўғриси айт, онт ич, айтмасанг калтаклайман”,-деб кўрқитмаслик керак. Агар шундай қилинса, бола кўрканидан ёлгон онт ичшга айбни яширишга ёлғончиликка одатланиб қолади. Шу сабабли, ўтмишда ота боболар, оналар айрим ҳолларда эртақлардан ифодаланган воқеа, қахрамонлар мисолида болаларга насихат қилганлар: -Баҳорнинг гўзал куни эди, хавони булут ўраб олди, ёмғир ёғди. Кейин яна куёш чикди, ҳамма ёк гўзаллашди. Бир кичик сичкон ёмғирдан кейин ўйнамок учун инидан чикмокчи бўлди, онаси унга:

-Болам, ҳозир инимиздан чикма, мушук бизнинг чиқишимизни пойлаб турибди, агар чиксак дарров тутиб еб қўяди,-деди.

Боласи онасининг сўзини тингламади, инидан чиққан замониёк, пойлаб турган мушук уни еб қўяди. Мана, азиз болаларим бу ҳикоямдан ота-онага итоат қилмасликнинг зарарина билдингиз. Энди менинг икки оғиз насихатим эсингиздан чиқмасин:

1. Хар она ўз боласини севади, доимо унинг яхши бола бўлишини истайди, унга хар вақт гўзал насихат қилади.

2. Болалар хам ота-оналарининг сўзларини тинглашлари, насихатларини кулоқларига олишлари керак. Боболаримиз бола тарбиясида ота-оналар олдида шундай талаблар кўйганлар:

Ота-она болага устоздир. Улар:

-болани ярамас ишлардан саклаб яхши ишларга кизиктиришлари, унинг ёнида ёмон киликлардан сакланишлари, одоб, тарбияга, зид сўзларни гапирмасликлари лозим,

-болани ҳеч кимга ёмонлик килмасликка, кўлдан келганча яхшилик килишга кўнктириш, унинг кўнглига шавкат, марҳамат туйғуларини солишга гайрат килиши керак,

-болани яхши тўғри йўлга йўналтириб, ўзлари ҳам шу йўлдан кетишлари лозим. Ота-онанинг одоб, тарбия, эканлиги ҳар бир хатти-харакатидан кўриниб турсин, болаларга намуна бўлсин,

-яхши деб билган ишни ишлаб кўрсатиш ва у ишнинг яхшилигига болани ишонтириш керак,

-бола тарбия қиладиган ота-онанинг ўзи тўғри сўзли бўлиши, муҳаббат асарини кўрсатиб, ҳар бир вақт унга хайрихоҳ булганини билдириши лозим.

-яхши тарбияланиб турган болани ўз даражасига лойик мукофотлаш ва унинг аксинча, бўлганларга ислох киларлик равишда жазолаш тарбиянининг негизидир. Мукофот учун ширин сўзлар билан уларни макташ, севган нарсаларига эриштириш бирга ўтириб суҳбатлашиш керак. Бола ота-онасинининг юзида норозилик аломатларини кўриб унинг жазо эканини билсин. Мукофот ёки жазо болаларнинг савияси даражасида бўлсин.

-бола болалигини килмасдан кўймайди, катта-кичик бўлмагур ишларни килиб кўяди. Унинг бу камчиликларини бира-тўла битириш мумкин эмас, вақти-вақти билан секин аста тузатиш ҳар бир ишда сабрли бўлиш лозим. Болалар ёнида ҳар вақт одиллик билан устозларча иш олиб бориш, тарбиянинг энг муҳим негизидир.

Боболаримиз бола ҳақки –улуг халқларнинг улуги бўлиб, бунга ота—она ва мураббийлар масъулдир, дейдилар: Шунинг учун бу ҳақларини билиш ва керакли пайтда адо этиш, ота-она ва мураббийлар учун лозимдир. Бола ёшлик вақтида ҳар хил тарбияга қобил бўлгани учун бу вақт улуг ганиматдир. Шунга кўра, уни ёшлик-болалик вақтидан бошлаб, тарбия килиш керакдир. Агар болага гўзал тарбия берилса, у бахтли саодатли бўлади, ҳар бир яхши ишлари билан ота-она ва мураббийларини шодлантиради.

Болаларни гўзал тарбияли этиш учун, ота-онанинг ўзлари ахлокли тарбияли бўлишлари шартдир. Болаларга берган тарбияларига ўзлари амал қилмасалар, ҳулқ – атворларини тузатмасалар, болаларига умирлари бўйича тарбия бермасалар фойдаси бўлмайди. Ота-она болаларини тўғри сўзлаш тўғри ишлашга ўргатиб тарбия этса, болалари тўғри сўзлаш ва тўғри ишлашга одатланадилар. Ёмон тарбия болаларни бахтсиз қилади.

Болаларнинг бузик сўзларни эшитиб қулиб туриши, ярамас ишларини олқишлаш, уларни орсизлик ахлоксизликка одатлантиришдир. Назорат остида болаларга гўзал ўйинлар ўргатиш уларнинг зехнларини очади.

Болаларни фойдали ўйиндан ажратмаслик керак. Болаларни уларнинг табиатларига мос бўлган кўнгиллари истаган ўйинлардан айириш истедод –қобилиятларнинг ривожига таъсир кўрсатади. Зеро, ўйинларни ман этиш натижасида болалар асабий ўзларини тута олмайдиган ва муҳокамасиз бўлиб етишадилар. Бир донишманд: “Ота-она ва мураббийларнинг болаларини зарарсиз ўйинлардан ҳам маҳрум этишлари уларнинг марҳаматсиз иттифоксиз ва кишиларга ёқимсиз бўлишларига сабабчи бўлади” - деб айтади.

Ўтмишда ишонч ҳосил қилиш усули ноўрин ҳаракат қилган, қилган ишида адолатли бўлмаган, болаларга нисбатан қўлланган. Ишонтариш усулида боладан йўл кўйган хатосига иқроп бўлиш талаб этилган, талаб “нима учун қилдинг?”, “нега бу ишни қилдинг?” “Қим сенга бу ишни қилгин деди?” саволларига жавоб олиш тарзида бўлган.

Бола тарбиясида ўғил болаларга караганда қиз болаларга кўпроқ эътибор бериш лозим. Чунки қиз бола вояга етгач бошқа хонадонга келин бўлиб тушади. Агар у уй ишларини билмаса оилага раҳбарлик қила олмайди. Йўл йўриқ кўрсатиш, тушунтириш усули кичик ёшдаги болаларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Чунки, бу ёшдаги бола ота-онадан катталардан ахлоқ қоидалари ҳақида биринчи бор сабоқ олади, қоидаларни доимо

хотирада саклаб тура олмайди, ўз хаётида унга изчилликда амал қилмайди. Кичик ёшдаги болаларда бу хусусиятнинг бўлиши табиий ҳолдир. Шу сабабли ҳам ўтмишда халки қўллаган тушунтириш усули анъана сифатида ҳозирги вақтда ҳам ижодий тарзда давом этилмоқда.

Ўтмишда ҳозирги даврда ҳам ахлоқ тарбияси ота-онанинг, катта ёшдагиларнинг ўз яхши фазилатлари, хулқ атворлари билан болаларга ёшларга намуна бўлишлари шарт. Шу сабабли ҳам халқ ижодининг макол ва ибораларида намуна бўлишнинг ахамияти кенг ифодаланган. Ота-она ва катталарга иззат хурмат кўрсатиш олқишлаш таксинга созовор ишдир. Ота-онанинг розилигини олишга диққат ва ғайрат қилмоқ лозим. Ёши анчагина соқол мўйлаблари чиққан ўғил ҳам отаси хузурига чиққанда қўл қовиштириб салом бериши кундалик қарзидир. Фарзандларнинг гўзал одобли тарбияли бўлишлари учун энг аввал ота-оналарнинг ўзлари гўзал хислатга, яни яхши тарбияга одобга эга бўлишлари шарт. Бир олим фозилнинг: “Гўзал тарбияли ота-онадан тарбияли одобли фарзанд етишади”- деган сўзи жуда тўғри.

Байт. Барча ерда истасанг ўтсин сўзинг,
Табиат бирла, куруллангил ўзинг.

Она бўлиш –улуг бир неъмат ва назрсиз бир шарафдир. Бола тарбия этиш усули билан ошно бўлиш, хотинлар учун лозим бўлган ишларни билиш гўзал ва хунук хулқлардан хабардор бўлиш, хотинларнинг вазифасидир, яна бола тарбияси учун лозим бўлган согликни саклаш билан тарбия илмидан олган маълумотларини ортириш учун ғайрат қилиш лозимдир.

Болани уриб, каттик қўллик билан эмас, балки мулойимлик билан тарбия этиш керак. Зарар билан фойдани хали ажратолмаган ёш ўсмирни назоратсиз қолдириш хатодир.

Ўзбек халқи ахлокий тарбияда ўз боласига намунали ва яхши хатти- харакати билан бошқаларга намуна бўладиган уртоғини макташ ва ибрат рамзи бўлган кишилар хаётидан айрим лавҳаларни оғзаки ижод асарларидаги ижобий қахрамонларнинг ахлокий фазилатларини хикоя қилиб бериш усулидан ҳам фойдаланади.

“Хикоят: Султон исимли бола ўз ўртоғи Юсуфжонга: -

Юсуфжон, Али аканинг боғидаги ёнгоқларни кўрдингми? Қандай яхши ширин ёнгоқлар. Юр шу ёнгоқларни чунтагимизни тулдириб олайлик, - деди. Юсуфжон унга:

- Йўқ булмайди, - деб жавоб берди.

-Нега сен ёнгоқни ёмон кўрасанми? Мен билан, сен ёнгоқни яхши кўрасан, нима учун бўлмайди дейсан?

- У ёнгоқлар Али аканинг ёнгоқлари, эгасидан сўрамасдан олиш яхши эмас, шунинг учун қабул этмайман.

-Ўртоқ, йўқ дема, бизни ҳеч ким кўрмайди. Мен дарахтга чиқиб ёнгоқ қоқман сен териб оласан, кел, йўқ дема.

- Йўқ дедим-ку, бўлмайди.

-Бугун сенга нима бўлди. Фақат “йўқ бўлмайди” деган сўзни қайтариб турасан, бунинг сабабини сўзла.

-Сабабини сўзладим-ку, ёнгоқлар бизники эмас, ўгрилик қилмайман.

-Ўгрилик дейсанми? Кизик бола экансан. Ҳеч ким кўрмагандан кейин ўгрилиги нимаси?

- Ҳеч ким кўрмаса кўрмасин, лекин виждонимиз кўриб туради, у бизни ёмон ишлардан қайтаради, шунинг учун сенинг таклифингни қабул қилмайман”.

“Севимли ўғилларим, - дейди ота - доимо ёмон ишлардан сакланинг, биров сизни ёмонлик қилишга таклиф этса, Юсуфжондек “йўқ бўлмайди” деб жавоб беринг”.

Боболаримиз болалар билан суҳбатлар ўтказиб, уларнинг ҳар бир инсон шарафи, обрўси яхши хулқи билан ортишининг, ёмон хулқ билан қамайишини билиб олишларига алоҳида этибор бериб, яхши ва ёмон хулқнинг маъносини тушунтириб, насихат қилиб деганлар: ”Азиз болаларим ,бу сўзлар буюк бир ҳақиқат, доимо ёдимизда бўлсин. Доимо ёмон хулқларимизни йўқотишга, унинг ўрнига яхши хулққа эга бўлишга ғайрат қилайлик. Келинг, ҳаммамиз биргаликда яхши ва ёмон хулқларнинг баъзиларини бу суҳбатимизда текшириб ўтайлик.

Ёмон хулклардан бири такаббурлик ва гурурдир. Хар ким ўзини севади ва ўзининг камситилишини истамайди. Такаббурлик, магрурлик, манманлик эса бошкаларни менсимай ўзини ҳаммадан юкори килиб кўрсатишдир. Магрур ва такаббур одамлар тез орада ҳамма дўстларини йўкка чиқарадилар. Олимлардан бири шундай деган:

-Магрур, манманликка муккасидан кетган одам тинчилик билан эрталаб нонушта килади, зўрга- зўрга тушки овкатни ейди, хижолатлар ичида кечки овкатни ейишга киришади.

Бунинг маъноси шудир:

Магрур ва такаббур, одам олдин бой бўлса ҳам, кейинчалик жуда мухтожликка тушиб қолади. Чунки гурур, такаббурлик инсонни доимо исрофга чакиради. Магрур одамлар ўзларини ҳаммадан юкори кўрсатиш учун илм, меҳнатдан қочадилар. Шу сабабли, зарурат ва мухтожлик бош кўрсатади. Мухтожлик ва зарурат билан баробар уялиш ва хижолат чекиш келади. Хар нарса етарли бўлиб, роҳатда яшаган бировнинг кўнглини магрур ва такаббур одам мухтожликка тушган вақтида ҳеч кимдан ёрдам ва яхши муомула кўрмайди. Хатто бир вақт ундан кўнгли қолган одам томонидан яхши муомила кўрса, жуда ҳам хижолат чекади.

Ёмон хулклардан яна биттаси махтончокликдир. Масалан: бир бола ҳеч бир расм тушуришни билмаса ҳам: "Мен фалон рассом каби расм чизаман, мен чизган расмни унча мунча рассом чиза олмайди"- деб ўзини мактаса, у болага махтончок бола дейилади. Сўзнинг хулосасини айтганда, бир одам ўзида бўлмаган сифатлар билан мактанса, у одамни "мактончок" деб чакирадилар. Одам ўз обрусини маъносиз сўзлар билан ортира олмайди. Мактончоклар ўзларини қулгига қолдирадилар, халқ қошида беобрў бўладилар, махтоҷлик аҳмоқликнинг далилидир.

Тавозе-ўзини камтар тутишлиқдир. Такаббурлик, гурур, махтончоклик ёмон хулқ бўлгани каби, товозе ҳаммага макбул бир хулқ фазилатдир. Товозе манманлик ва махтончокликнинг аксидир. Товозели одам ўзида бўлган авзалликни асло тилга олмайди, ўзини камтар тутади. Донишмандлардан бири тавозе хақида шу гўзал сўзни айтади:

-Афзаллик, ортикликни юкорилаштирадиган ва уни яна ҳам порлоқ кўрсатадиган товозедир. Инсонда бирор афзаллик бўлса, уни хар ким кўради, Афзаллик ўз- ўзини кўрсатувчи бир нур кабидир. Товозе унинг атрофидаги доғларни кетказадиган тозалайдиган бир фазилатдир".

Ота оналар ўз болалари хақида бошкалардан салбий фикр эшитмаслик, болаларида гўзал ахлоқли одамларга нисбатан хавас, уларга ўхшашга интилиш туйғусини тарбиялаш ва ўстиришга, уларнинг одоб- адаб сўзларининг маъносини англаб олишларига ҳаракат қилганлар .

Назорат топшириқлари.

3. Утмишда ота-боболаримиз тарбияда қандай усуллардан фойдаланган?
 - А) Насихат, тушунтириш, рағбатлантириш.
 - Б) Макташ, наъмуна курсатиш, танбех бериш.
 - В) Таъқиқлаш, мажбур қилиш, қурқитиш.
 - Д) Барча жавоблар тугри.
4. Қандай усуллар кичик ёшдаги болаларни тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга?
 - А) Йул- йуриқ курсатиш,
 - Б) Тушинтириш ,
 - В) Жазолаш,
 - Г) А ва Б жавоблар тугри.

2-асосий савол буйича уқитувчининг мақсади: Талабаларанинг мактабда уқитиладиган фанларда урф-одатлар халқ оғзаки ижодининг аҳамияти тугрисидаги билим, тушунча, малакаларни шакллантириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 4.1 Мактабда уқитиладиган фанларда урф-одатларнинг аҳамиятини айтадилар.
- 4.2 Халқ оғзаки ижодининг аҳамиятини тушинтирадилар.

2-асосий саволнинг баёни: Маълумки, одоб хар бир ахвол ва одатда акл буюрган равишда харакат килиш, яъни ярамас ишдан, ёмон сўздан нафсини тийиш, ўзининг хам бошкаларнингш хам иззатларини саклаб, обрўсини тўкмасликдир. Адаб инсон камолотининг бирламчи омилларидан саналади. Баданимизнинг кувватланиши учун ейиш, ичишга мухтож бўлганимиз каби, инсоннинг акли хам одобга мухтождир. Одобли бўлмаган акл эгаси курул аслахасиз баходирга ўхшайдики, у хеч бир иш кила олмайди, аксинча душманларга мағлуб бўлади. Одоб зийнати билан зийнатланмаган одам, душманларини севинтиради, дўстларини эса кайгулантиради. Ота - оналар сузининг маъносини тушунтиришда болаларини мажлис одоби, тил одоби, дўстлик одоби, кийим кийиш одоби, чой ичиш, овкатланиш одоби, мулоқот одоби хақида, таълим берганлар:

“Мажлисда бирор одам гапираётган вақтда унинг сузини яхшилаб тингланг, нуткни бузманг, сабабсиз кулманг. Мажлисда айтиш мумкин бўлмаган сўзлаврни сўзламанг, мажлисда бўлганларнинг хурматини бажо келтиринг.

Ўзингиздан катта ёшли одамлар ўзаро сўзлашиб турган бўлсалар, уларнинг сўзларига аралашманг, сиздан бирор нарса сўраган вақларида очик ва мулоқим товуш билан жавоб беринг, бир сўзни кўп марта кайтарманг”.

Ота боболаримиз “Огзингдан чиккан сўзни кулогинг эшитсин”, - деб жуда тўғри сўзлаганлар. Нима тўғрисида сўзлашни истасанг аввал яхши тушуниб, ўйлаб, кейин сўзла. Тил - киличдан ўткир, киличдан еган яра тузалади, аммо тил яраси тузалмайди. Шунинг учун тилни ярамас сўзларни сўзлашдан саклаш керак.

Одамниг шодлик ва кайгули вақтларида таянчи шухбасиз унинг дўстларидир. Шунинг учун ёш ва бош жихатдан ўзингизга мос келадиган кишиларни танлаб дўстлашинг.

Самимий дўст бўлингиз. Азиз болаларим хар бир билган кўрган ва ўрганган нарсамизни бошка кишига сўзлашга хакли эмасмиз, бир кишининг айбини камчилигини кўрсак ёки эшитсак уни ошкор килишга хаккимиз йўқдир. Ўз айб ва камчилигимизнинг ошкор бўлиб, одамлар огзида сўзланиб юришини албатта истамаймиз. Шундай экан ўзимиз истамаган нарсани бошкалар учун раво кўрсак яхшими?

Дўстларимиздан ёки таниш билишларимиздан биттаси ўз сирини бизга сўзлаган бўлса уни саклаб огзимиздан хеч бир чиқармаслик ва хеч кимга билдирмаслик бурчимиздир. Бир инсон ўз кайгу аламини, огир холда колганини ёки хато килганини ўз дўстига сўзлай олади. Унинг бундай мақсади кайгусини бироз кетказиш, дўстининг ширин сўзлари билан ўзини овитиш эди. Дўсти унинг сўзларини хаммага ёйиб юборса у вақтда дўстликнинг кандай киммати колади?. Чин, самимий дўст, дўстнинг кайгусига кайгуланади, шодлигига шодланади, дўстининг кўнглини кўтаради. Дўстимизнинг шодлиги ўз- шодлигимиз кайгуси бўлиши керак, унинг сирларини хаммага ёйсак, ёнимизда битта хам дўстимиз колмайди.

Болаларим, бир бирингиз билан чин самимий дўст бўлинг, уришманг, талашманг, бир - бирингизни сирингизни сакланг, хар кимга айтиб юрманг. Бир донишманднинг, “хар ким тилини тийса”, тинч рохатда яшайди, валдир-вассар булса, сир саклай олмаса, фалокатга тушади”- деган сузни унитманг. унда хам этибор ва диккат билан кийим кийишга урининг, кийинишдан мақсад - иссик ва совукдан сакланиш ва одам кўзига яхши кўринишдир.

Тоза, тиник сув ичишга одатланг, муз ва кор сувларини ичишдан сакланг. Хар ким билан гўзал муомилада бўлиб, тинч ва тотувлик билан яшанг. Инсон факат жисимдангина иборат бўлмасдан балки хаёт фикирини хам эгадир шунинг учун фикр тарбияси хамма учун хам лозимдир.

Ота- боболар килган бу ўғитларга амал килган болалар одобли бўлиб, камол топганлар. Гўзал фазилатларга эга бўлган бола ота-онага, дўстларига умуман хаммага муруватли бўлади, ахлоқ ва покликка риоя килади. Ўтмиш донишмандлари “инсоннинг биринчи фазилати, бошкаларнинг хукукига шараф ному ва орзуларига хурмат ва риоя этишдир”, деб ўқитилганлар.

Донишмандлар айтган хикматларга амал килган ота-боболар болаларга мурожат этиб дейдиларки: “Азиз болалар, ота-онангизни хурмат килинг. Ота-онангизни хурмат килишингиз улар сизнинг кошнингизда доим мухтарам эканликларидан далолат беради. Ота-онангизга

факат ёшлари сизлардан катта бўлганлари учунгина эмас, балки чаколоклик вақтингиздан то йигитлик вақтингизгача сизларни тарбиялаб, мактабга юборганлар ва хар нарсангизга диккат фидо этганлари учун хурмат килишга мажбурсиз. Умрингизнинг хар куни хар соатида сизларги килган хизматларини эсингизга туширинг. Ота-онага хурмат бутун умрингиз бўйича энг бахтли, шодлик ёки кайгулик вақтларингизда хам давом этиши лозим, уларга очик юз ширин сўз мулойимлик билан сўзланг, сизларга килган яхшилик ва фидокорликларини асло унитманг. Баъзи вақт қарилик уларнинг кайфиятларини бузади, шундай вақтларда уларни овитинг кўнглини кўтаринг. Уларнинг буюрган хизматларини бўйин товламай адо этинг”.

Исломи дини таълимоти бўйича .”Қурон”дан кейин турадиган иккинчи мукаддас китоби хисобланган “Хадис”да ва Исмоил Бухорийнинг “Ал-адаб ал-муфрат”(Адаб дурдоналари) хадисида ота онани рози килиш ҳаққини адо этиш севги дўстлик насилга мерос бўлиб ўтиши раҳм-шавкатли бўлиш, қўшнини яқин тутиб ундан яхшиликни аямаслик етимпарварлик шу билан бир каторда, разолат кибр-хаво хиёнат каби иллатлар кораланади.

Ўтмишда рағбатлантириш усули бола, ёшлар килган ишини хулк атворини мақуллаш мақташ табриклаш шаклида қўлланилган.

Боланиг яхши хатти харакатини хулқини мақуллаш, унга ижобий таъсир этади, унда келгусида яна гўзал ишлар килишга ўз қобилияти ва бажарган яхши ишларидан фахирланиш туйгусини ўстиришга хизмат килади.

Тақдирлаш усули боланиг килган ишидан мамнунлик фойдаси бўлган . Баракалла, раҳмат болам омон бўл дейиш, ёқимли кулиш, бошини силаш, пешонасидан ўпиш шаклида амалга оширилади.

Танбех усули кичик ёшдаги болаларга нисбатан ўртоқлари билан қўпол муомилада бўлган топшириқларни бажармаган ёки ёмон бажарган қиз болани ноўрин ранжитган ўгил болага нисбатан қўлланилади.

Бола ноўрин қилган хатти-харакатини тезкор такрорлаганда ёки ўзига топширилган ишни бажармаганда огохлантириш усулидан фойдаланилади. Ризосизлик усули жазоланишнинг юқори босқичи хисобланган, ризосизлик бола руҳиятига кучли таъсир этган унда рухий тушқунлик юз берган. Шу сабабли бу усул халқ педпгогиккасида кам қўлланилган. Ота ва она айниқса она ўгли ёки қизи томонидан ёмон хати харакат содир бўлганда ризосизлик билдирилган.

Ўзбек халқ педагогикасида ман этиш буйруқ бериш усуллари уятли иборалар айтган, сўкинган гиёхвандлик, қимор ўйнаш каби инсон шаънига доғ тушурувчи ишларга берилган ўсмирларга нисбатан қўлланилган.

Халқ педагогикасида кенг ўрин олган синаш усули боланиг одамлар ва ўртоқлари билан мулоқатда, жамоат ўртасида меҳнат муносабатларида ахлоқ қоидаларига риоя этишни кузатишда қўлланилган, бу ҳақида мақоллар хам ижод этилган.

Кечириш ва олий хикматлилиқ усули болалар фаолиятида камчилиқ содир бўлганда қўлланган. Ота-она ва муаллим бундай вақтда уларнинг камчилиқларини кечиргани бундай ишларга йўл қўймаслик учун ёрдам беришни ўзларини вазифалари деб билганлар. Дарҳақиқат кечириш олийжаноблик яхши хулқли ота она ва устозларга муносиб бир сифатдир. “Кичиклардан адашиш, катталардан кечириш”,- деб тўғри айтилган.

Таълимда халқ педагогикасидан фойдаланиш.

Мактаб таълимида ўқувчилар ўзбек халқ педагогикаси анъаналари ҳақида тўлиқ тасаввурга эга бўлишлари керак. Бунга табиийки мактабда барча фанларни ўрганишда халқ педагогикаси анъаналаридан фойдаланиш орқали эришилади. Фанларни ўқитишда уларнинг мазмуни хусусияти вазифаси хисобга олган ҳолда ахлоқ, нафосат, байнамилаллик, инсонпарварлик, ватанпарварликка доир инсон ва ўсимлик ва хайвонот олами ҳақидаги анъаналардан фойдаланилади.

Мактабда ўқитиладиган айрим фанлар мазмунида халқ анъаналари урф одатлари мавжуд. Масалан она тили ва адабиёт фанларини ўқитишда ўрганилаётган мавзу хусусиятларига қараб, халқ оғзаки ижодидин эртақ дostonларда ёзувчиларнинг асарларида акс эттирилган халқ урф одатлари анъаналари устида сўз боради. Уларда тасвирланган лавҳалар мазмуни сўзлатилади. Ўқувчилар ўзлари билган

эшитган урф одатларни айтиб берадилар. Тиббиёт зоология дарсларида ўсимлик, хайвонот оламига, инсон ҳаётига доир урф - одат анъаналардан фойдаланилади. Тарих фанини ўқитишда ўқитувчи ўзбек халқининг ҳар бир ижтимоий тузим давридаги маданияти санъати ҳақида маълумот берар экан, уларни ўқувчиларнинг пухта ўзлаштириб, олишлари учун мактаб музеида тўпланган адабиётлар таъсирий санъат меъморчилик, кулолчилик, хаттотлик каби санъат намуналарини ёдгорликларни намойиш этади. Уларда ўзбек халқига мос санаткорликнинг қадимийлигини ҳикоя қилади. Меҳнат дарсида ўқитувчи меҳнат гўзаллиги инсон ясаган ҳар бир яхши буюм нарсада акс этиши ҳақида сўзлаб, тикилган энг яхши кўйлак, дастурмол ясалган курсини кўрсатиб, уларда инсон меҳнатининг гўзаллиги намойён эканлигини айтиб ўқувчиларда гўзаллик яратиш туйғусини тарбиялайди.

Музыка ва қўшиқ дарсларида магнитофон грамм пластинкаларда ёзилган, қадимги халқ қўшиқлари ўқувчиларга эшиттирилади. Қадимий музыка асбоблари, кўрсатилади. Жисмоний тарбия дарсларида, ўқувчилар анъана сифатида давом этаётган халқ ўйинларини ижро этадилар.

Назорат топшириклари

4.1 Ислом дини таълимотида “Қуръон” дан кейин турадиган муқаддас китоб қайси жавобда тугри курсатилган?

- А) Имом Исмоил ал- Бухорий “Ҳадислар”,
- Б) Махмуд Қошғари “Девони лугати турк”,
- В) Юсуф Хос Ҳожиб “Қутадғу билик”,
- Г) Алишер Навоий “Муҳокамат ул лугатайн”.

2.2 Мактабда ўқитиладиган айрим фанлар мазмунида халқ анъаналари, урф-одатлари мавжуд. Улар қайси фанлар ҳисобланади?

- А) Она тили, адабиёт, жисмоний тарбия.
- Б) Тарих, она тили , адабиёт, зоология.
- В) математика, меҳнат, она тили
- Д) Тугри жавоб курсатилмаган.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. “Қобуснома”, Т. “Ўқитувчи”, 1994 й.
2. Халқ педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992 й.
3. Ҳадислар. 1-6- китоблар. Т. 1996 й.
4. Мовлонова. Р ва бошқалар “Педагогика”
5. Ўзбек халқ эртақлари. Т. “Ўқитувчи”, 1988й.

5—мавзу: Халқ педагогикасида меҳнат тарбияси. машғулотнинг технологик харитаси

Т/р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	Дарс мақсади: Ўзбек халқининг асрлар давомида меҳнатга ва меҳнат тарбиясига булган муносабатини ва ёш авлодни ҳаётга, меҳнатга, касб-	Ўқитувчи

	хунар эгалашга булган муносабатларини етказиб, унинг мазмуни ва мохиятини талабаларга тушинтириш. Идентив мақсадлар: 2.1 Узбек халкининг асрлар давомида меҳнатга булган муносабати хақида гапирадилар. 2.2 Халкимиз куллаган усул ва воситаларни бир-бирига солиштирадилар.	
2-босқич	Асосий тушунчалар: Меҳнат, халк педагогикаси, инсон, меҳнат тарбияси, меҳнатсеварлик, ота-она, ахлокий тарбия, урф-одат, одоб ва х.к. Дарс шакли: гуруҳда ишлаш. Воситалар: проектр, компютр. Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.	Ўқитувчи
3-босқич	Гуруҳда ишлаш. 1. Халк педагогикасида меҳнат тарбиясининг урни ва вазифаси. 2. Утмишда халкимизнинг маънавий ахлокий маданиятига булган муносабати.	Талаба
4-босқич	Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар: Назорат топшириқлари. 1.1. Дарахт япроги билан куркам, одам билан. А) Ахлоки билан Б) Меҳнати билан В) Хурмати билан Г) яхшилиги билан 1.1. Болаларда меҳнат килиш зарурлигига ишонч хосил килишда, уларни меҳнатга рухан тайёрлашда кимлар купрок уз хиссасини кушган? А) Оналар Б) Амакилар В) Ота-оналар Г) Ота-боболар	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди. Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга	Ўқитувчи

Асосий саволлар.

1. Халк педагогикасида меҳнат тарбиясининг урни ва вазифаси.
2. Утмишда халкимизнинг маънавий ахлокий маданиятига булган муносабати.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Меҳнат, халк педагогикаси, инсон, меҳнат тарбияси, меҳнатсеварлик, ота-она, ахлокий тарбия, урф-одат, одоб ва х.к.

1-асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Узбек халкининг асрлар давомида меҳнатга ва меҳнат тарбиясига булган муносабатини ва ёш авлодни ҳаётга, меҳнатга, касб-хунар эгалашга булган муносабатларини етказиб, унинг мазмуни ва мохиятини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари.

1.1 Ўзбек халқининг асрлар давомида меҳнатга булган муносабати хақида гапирадилар.

1.2 Халқимиз куллаган усул ва воситаларни бир-бирига солиштирадилар.

1-асосий саволнинг баёни Ўзбек халқи асрлар давомида ёш авлодни мустақил ҳаётга тарбиялашга алоҳида этибор беради. У ўз ҳаётида турмуш кечириш учун ишлаб чиқариш воситаларини яратиш зарурлигини турмушда ўз талабини қодириш учун меҳнат қилиш кераклигини англади. Меҳнатнинг моҳиятини шу маънода англаш қадимги жамиятга хос асосий хусусият бўлади, Давр ўтиши ижтимоий сиёсий ҳаётга ўзгаришлар натижасида ақлий меҳнат тарбияси жисмоний меҳнат тарбиясидан ажралади. Натижада меҳнат ва меҳнат тарбиясига муносабат ҳам ўзгаради, болаларни турли жисмоний меҳнатга тарбиялаш биринчи ўринга қўйилди.

Инсон ва жамиятнинг яшаши барқарорлиги учун меҳнат қилиш меҳнатни севиш – киши камолотининг меъери бўлади, бу гоё халқ яратган «Меҳнат фароғат чирोगи», «Иш инсоннинг гавҳари», «Дарахт япроғи билан кўркам, Одам меҳнати билан», «Одамни меҳнат безайди», «Меҳнат хурматнинг тожи», «Ер хазина, меҳнат қалити», «Йигит хусни меҳнатда», каби мақолларда ўз ифодасини топди.

Меҳнат инсонни уч балодан: юрак сиқилиши, ахлоқий бузулишдан, муҳтожликдан сақлайди. меҳнат қилмаанларга меҳнатни севмаганларга бошқалар меҳнатини татимокчи бўлганларга салбий муносабатларни: «Бекорчидан худо безор», «Текинхўрга шавқат йўқ», «Бахт ялқовга бегона», каби мақолларидан, Ялқов, ишққмаслар икки фарзанд орттирадилар :зорлик , бадбахтлик,. меҳнатни севмаган ялқов киши ҳар турли ноқобил ишлардан тортинмайди, каби хикматларда ифодалайди.

Халқ меҳнат ҳақидаги ўй фикрларни, меҳнатсеварлик фазилатларини ижод этган қўшиқларида ҳам ифодайди. Буни биз Махму Кошгарийнинг «Девони Лугати турк», асарида келтирилган қўшиқлар наъмунасида кўрамиз. Бу асарда меҳнат қўшиқларида ибтидоий жамоа аъзоларининг овчилик, чорвачилик, богдорчилик ва дехқончилик ҳаёти меҳнат жараёни, жамоадаги анъаналар, қабила аъзоларининг биргаликдаги меҳнати акс эттирилган, Масалан ов ҳақидаги қўшиқларда қадимги кишиларнинг овчилик санъати ов меҳнатига бўлган муҳаббати шундай тасвирланади

Чағри бериб қушлатур
Тайгон изиб тишлатур
Тилки тўнгиз тошлатур
Ардам била ўқладим.

Мазмуни: (йигитларга) чарги (ов қуши) бериб қуш овлайлик, ов итини (қушларнинг изидан солиб тишламайлик, тулки тўнгизни билан урайлик ютуқларимиз билан мақтанайлик.,

Ҳар бир одам фақат ўзи учун эмас, балки келгуси авлод учун яшаши керак халқнинг ҳалол меҳнат ҳақидаги бу гоёлари ҳаракатинг «Эрта бўлса, қузда эрта ўрасан», «Меҳнатингни ҳалол қилсанг хузурини кўрасан», каби мақол ва мушкулликлардан ҳаёт эмас фақат тадбир ва меҳнат ўтказди. Бахтли бўлиш учун, меҳнатни севиш ва роҳатни меҳнатда кўришдир сингари хикматларда ифодаланган.

Халқнинг меҳнатсеварлиги, ёшларни тарбиялаш ва ўстиришда уларда меҳнатга қизиқиш, туйғусини тарбиялашдан оталар изидан бориб, турли касб эгалари бўлиб етушувларида, дехқончилик, чўпончилик, дурадгорлик, богдорчилик каби касбларнинг бўлишлари муҳим аҳамият касб этади. Касб эгалари бўлган оталар, ўз фарзандларини амалий меҳнатга тайёрлашни уларга меҳнат малақасини ва турли хил ишларни бажариш қобилиятини шакиллантириш ва камол топтиришда уларни мустақил ҳаётга тайёрлашни ўзларининг оталик бурчлари деб билганлар. Улар меҳнат тарбияси жараёнида ҳаёт кечириш учун меҳнат қилиш зарурлигини ёшлигидан болаларга уқтирганлар, болалари билан ўтказилган суҳбат ва мулоқатларда меҳнат мавзуи биринчи ўринда турган. Боболаримиз. «Меҳнат» гайрат фазилатининг қўриқчисидир, деганлар чиндан ҳам шундай. Номус фазилат ва улуглик кўз қорачиги каби қимматли хазинадир. Бу хазина фақат матоғнат соясида қўлга киритилади. Ҳамма одамлар, хайвонлар, паррандалар доимо гайрат ва ҳаракат қиладилар тек турмайдилар.

Дунёда бутун хаёт харакат туфайли барқарор бўлади.

Хикоят: бир бадавлат кишини ишёқмас, ялқов ўгли бор эди. Бу бола шундай деб ўйлар эди. -Менга

гайрат қилмоқ нимага керак. Отам менга мерос этиб, жуда кўп пул мол мулк қолдиради, отам тирик вақтида ишламасдан ўйнаб кулиб мазза қилиб, юраверсам бўлмайми. Мен гайрат қилмасам ҳам рохатда яшай оламан. Лекин бу бола

алданганди, чунки ота онаси вафот этганларидан кейин улардан мерос бўлиб қолган бойликни сақлашга уқуви йўқ эди. Шу сабабли ҳеч ишламай, кайфи сафо қилиб, юраверди ишдан бўйин товлади. Кўп вақт утмай ота-онадан қолган бойликни тамом битиради. Неча кунлар оч ноҳор қолди. Унитманг, болаларим

ялқовлик, гайратсизлик натижаси шундай бўлади. Халқ турли хил ишни муваффақиятли бажариш учун фақат меҳнат қилиш, малакасини эгаллаш кифоя қилмаслигини ҳам билган, шунинг учун ҳам ҳар бир боланинг меҳнатга чин кўнгил билан муносабатда бўлишига топшириқларни сифатли бажаришига меҳнатда қатъиятли ва сабрли бўлишига, бу хусусиятларни эгаллаш болалар учун асосий қонун бўлиб қолишига, этибор берган, бу хусусиятлар моҳиятини болалар онгига сингдиришда оталар ўзлари ижод этган.

Сени иш енгмасин

Сен ишни енг

Ёшлиқда ўрган хунар

Ўзинга ўлжага қолар

Қунт билан ўрган хунар

Хунардан ризқинг унар.

Сендан ҳаракат мenden баракаат.

Каби мақолларни ижод этганлар, шу билан бирга улар ...интилиш ва амал инсонга файз камол бахш этади, улуг даражага етазқади. Ҳар бир иш гайрат ва жасоратсиз бўлмайди аммо жуда ишлатилмаган гайрат ва жасоратдан маъно йўқ., каби хикматлардан фойдаланилган.

Меҳнат жараёнида болаларда эҳтиёткорлик одати ҳам тарбияланади. Маълумки, меҳнат аҳли меҳнат билан топилган бойликни исроф қилмайди, тежамкор бўлади, халқимиз айниқса нонни эъзозлаган, хатто нон ушогини ерда ётишини увол ҳисоблаб, уни бирор пана жойга олиб қўймасликни гуноҳ деб билган, нонни пешонасига суртиб, касам ичган, бу ҳақида «Нон ҳам нон, увоги ҳам нон», «Қўйнида нони борнинг қорни тўқ», «Тежоглик рўзгор, бежоглик қўғирчоқ « га ўхшаш мақоллар яратилган. Ўтмишда тежамкорлик тушунчаси билан, урф-одатлар узвий бирликни ташкил этган. Халқ нонга ва уни бунёд этувчи меҳнат аҳлига нисбатан алоҳида аҳамият берилган. Халқ педагогикасида меҳнат интизоми тарбиясига ҳам аҳамият берилган. Шахсий айниқса, жамоат ишини ўз вақтида ситқи дилдан адо этиш меҳнат интизомининг асоси бўлган.

Меҳнат тарбиясида мустақиллик ва меҳнатга ижодий ёндошиш кўникмасини ривожлантириш борвасида хунар ўрганишга қизиқиш ўстириш ҳам муҳим масала ҳисобланган. Меҳнатнинг самарали бўлиши учун ташаббускор бўлиш буйруқ ва кўрсатмани кутмай, ишга жиддий мустақил ёндошиш ва бажариш зарурлиги болага тушунтирилган. Бола

кўрсатган ташаббусни катталар мақуллашди ота боласидан миннаддор бўлди. Халқ педагогикасида болада кўпчилик билан биргаликда ишлаш касбга ҳавас ҳиссини тарбиялашга эътибор берилди. Турли касб эгаси бўлган оталар билим ва тажрибаларини болаларига қунт билан ўргатдилар, уларни маълум соҳада ижодкор касбкор киши бўлиб етишишга бунинг учун тортинмай устоздан ўрганишга дават этадилар. Бу ишда билим ва хунарни эгаллаш ташвиқ этилган.

Ота касби-давлат касби

Қунт билан ўрган хунар

Хунардан ризқинг унар

Уста кўрмаган шогирд

Ҳар мақомга йўргалар

Билимли киши ўзар

Билимсиз киши тўзар.

Каби халқ мақоллари улар учун асосий восита бўлиб хизмат килди.

Халқ инсоннинг саломатлиги жисмоний бақувват бўлиши ва чиникишда меҳнат муҳим омил эканлигини англади,буни ўз тажрибасида кўрди,тарбияда бу тушунчани болалар онгига ҳам сингдиришга ҳаракат қилади.Бунда у ...Темирни кизигида ур...афаризми,...Темирчининг кўлида темир эриб сув бўлар...мақолига асосланади,деҳқончилик чорвачилик хунарамандчилик билим ва хунарга доир..

нон тишладим
олмоқ солмоқ

Кетмон чопдим
Кетмон чопмоқ

Кўш хайдамоқ бормоқ келмоқ
Уроқ ўрмоқ-ўйнамоқ
Хай хай ишнинг огири
Хамир қилмоқ нон ёпмоқ
Оз-оздан ўрганиб доно бўлур
Қатрадан кўпайиб дарё бўлур.

Каби халқ мақоллари хикматлари тарбияда қимматли манба бўлади.

Ўзбек халқи асирлар давомида деҳқончилик,боғдорчилик ипакчилик тикувчилик темирчилик касби билан шуҳрат қозониб бормоқда.У шу касбикори билан бола тарбиясида ҳам алоҳида ўрин тутади.

Маълумки

мусулмон оламида яхши одамлар ҳаёти давомида кўпроқ савоб ишлар қилсам деган ўй орзу билан яшаган.Бу орзуларни бировга яхшилик қилиш,ариқ қазиш суув читқариш йўл қуриш ниҳол экиш йўллари билан оширган.Бу ишларнинг сабаби катта экрандаги одамларнинг қон қонига сингиб кетган одат бўлган.

Халқнинг меҳнат ахлига ижобий муносабатда эртақларда ҳам ўз ифодасини топган, эртақларда яратилган оброзлар ақил жасорат меҳнатсеварлик халққа ота боболарга садоқатлилик фазилатларига эга бўлган меҳнат ахлининг тимсоли сифатида тасвирланган. ...Эгри ва тўгри..., эртагида тасвирланишича подшо асар қахрамони Тўгрибойдан....Энди сизни қайси шаҳарга ҳоким қилай?-деб сўраганда у менга ҳокимлик керак эмас,ўрмон этагида бюир тоғ устида ўй солиб берсангиз бас,мен ўз меҳнатим билан кун кўраман- деб жавоб берган.

Ўтмишда оталар бола ёшлиқдан меҳнатга ўргатилмаса унда меҳнатга қизиқиш ўргатилмаса катта бўлганида мустақил ҳаёт кечира олмайди.Улар болаларни ўшлиқдан турли ишларга жалб қилишда меҳнатнинг фақат моддий жихати эмас балки тарбиявий аҳамияти ҳам ҳисобга олинганлар. Ота оналар жинсий хиссиётига қараб болаларга топшириқ беришни меҳнат тарбиясида асосий қоида деб билганлар. Қизлар уй ишларини бошқаришга,ўғил болалар рўзгорда огир ишларни бажаришга ота оналарига кўмаклашган. Болани ёшлигидан меҳнатга кўниктириш зарурлиги ҳақида ўтмиш заминдош боболаримиз қимматли фикр билдирганлар.Уларнинг фикрича бола тарбиясида ота онанинг энг катта қиладиган ва этиборга оладиган нарсаси у болани ёшлигидан бошлаб бир ишга ўргатиш кикини вақтидаёқ унга бир юмуш бериб ишга одатлантириш.Тили очилиб у юра бошлагандан бирор иш бериш лозим.Унга бериладиган бу иш аҳамиятсиз хатто иш деган номга нолайиқ бўлса ҳам ундан келадиган фойда зўрдир.Чунки ундай ишлар болада ишни севиш ва ишга берилиш севгисини кўзгатади.

Табийки бу малакалар бирдан ҳосил бўлмайди аста секин юзага келарди. Лекин замини жуда ёшлик пайтидан кўйиш керак. Болада меҳнат малакаси вужудга келса у ота онаси катталарнинг кўрсатиб туришини кутиб ўтирмай ўзи эплаб кетаверади,дунёда яшаш ҳар кимнинг ўз гайрати ав этиқодига боғлиқ эканин англайди.

Ишга ўргатиш диққат қилидиган яна бир нарса ҳар ишни ўз вақтида бажаришдир. Ишга одатланиш қанча муҳим бўлса ишни ўз вақтида бажаришдир.Ишга одатланиш анча муҳим бўлса ишни ўз вақтида бажариш шу даражада муҳим балки ундан ҳам муҳимроқдир.Ҳар ишни ўз вақтида ишламай кечиктириш кўп ишларнинг йигилиб юзаки сифатсиз ишланишига ёки бутунлай қолиб кетишига сабаб бўлади.Шунинг учун ҳар бир ишни ўз вақтида гайрат ва матонат билан бажариш лозим.

Ўтмишда болаларни меҳнат топшириқларини бажаришга узлуксиз жалб этиб чиниктириш меҳнат тарбиясида тан олинган муҳим қоида бўлди, кўрсатган яхши

ташаббуслари учун болаларни рағбатлантириш уларнинг меҳнатда фаол иштирок этишларида интизомли ва ишга тўғри ва онгли муносабатда бўлишларида, меҳнат жараёнида юз берган қийинчиликларни сабр тоқат, чидам билан енгишларида муҳим роль ўйнайди.

Меҳнат тарбиясида болаларда мустақиллик қобилиятини ривожлантиришга катталарнинг раҳбарлик қилиши зарурий қоида ҳисобланади. Бунда раҳбарлик қилувчи, кишиларнинг ўзлари меҳнат қоидаларига амал қиладилар ва тарбия усулларини эгаллаб болаларга вазифаларни тўғри тақсимлаб, унинг бажарилишини назорат қилиб, боради.

Халқ педагогикасида болаларни ўз ўзига хизмат қилишга ўргатиш ҳам меҳнат тарбияси ҳисобланади, улар ёшлиқдан ўз ўзларига хизмат қилишга ўргатилади. Катта ёшдаги ўғил ва қизлар ота-оналари билмаган вақтда уйда бажариш лозим бўлган барча ишларни жумладан укаларини тарбиялаш ва парвариш қилиш билан боғлиқ бўлган ишларни мукстақил адо этадилар.

Ўтмишда меҳнат тарбиясидан турли усул ва воситаларни қўллаш орқали болалар меҳнатга руҳан ва амалий жиҳатдан тайёрланган. Халқ бу ишларни амалга оширишда восита сифатида ўйин ва маросимлардан, оғзаки ижоднинг меҳнат мавзудаги асарларида моҳирона фойдаланади. Бадий сўз воситасида болалар руҳиятига таъсир кўрсатади. Уларнинг бу тадбири болаларнинг ахлоқий руҳий жиҳатдан меҳнатга тайёрлашда муҳим аҳамиятга эга. Масалан, «Зумрад ва Қиммат», эртагини олиб кўрайлик. Эртақнинг асосий қахрамони Зумрадни одамлар ҳам барча мавжудодлар ҳам севади. Хатто сеҳиргар кампир ҳам уни севиб қолади. Чунки, Зумрад кампирнинг ўйини супириб - сидириб ойналарни артиб қўяди. Зумраднинг ишларидан кампир қувонади ва унга қимматбаҳо бойлик ҳадия этиб уйга кетишига руҳсат беради.

Зумрад ўзининг меҳнатсеварлиги, одоблилиги билан бойликка ҳам эга бўлади отасини ҳам қувонтиради.

Ўтмишда оталар «Зумрад ва Қиммат», каби эртақларни айтиб бериш орқали болаларда меҳнатга муҳаббат туйғусини тарбиялаб, ривожлантирганлар.

Болаларда меҳнат қилиш зарурлигига ишонч ҳосил қилишда, уларни меҳнатга руҳан тайёрлашда боболар мақол, топишмоқ ва эртақлар билан бир қаторда, даъват қилиш, ундаш, амалда кўрсатиш усулларини ҳам қўллаганлар. Ота боболар бу усуллар билан болаларда инсон ҳаётида меҳнатнинг ўрни, аҳамияти ҳақида тушунгча ҳосил қилганлар. Қуйида боболар айтган насихатлардан мисоллар келтирамиз .»Жуда ҳам яхши кўнгилли олим одам бор экан. Доим яна ҳам яхшиликка ва юқори маламотга эга бўлиш учун гайрат қилар экан бу олим одам ҳар куни кечаси уйкуда ётишдан олдин, бутун қилган ишларин кўз олдидан ўтказиб ўз ўзидан бугун яхши иш қилдимми, янги нарса ўргандимми-деб сўрар экан. Агар фойдали, яхши бир иш қилган бўлса, бугунги куним бекор кетмабди,-деб жуда севинар экан, агар шу куни ҳеч бир яхшилик қилмагани янги бир нарса ўрганмаганини билса, кўзига уйқу келмас экан. Эртаси куни қўлидан келганча яхшилик қилишга, янги бир нарса ўрганишга гайрат қилар экан.

Болаларим у ҳикояни сира ҳам унитмайлик. Биз ўша олим одам каби ҳаракат қилайлик. Биз ҳам ҳар куни кечкурун ўтган кунимизнинг ҳисобини ўз ўзимиздан сўрайлик. Шундай қилсак яхшилик қилишимиз, олган маълумотимиз юксак даражага боради. Одамлар ҳар қанча маълумотли бўлсалар, ҳар қанча яхшилик қилсалар ўшанча бахтиёр бўладилар. Буни унитманг болаларим.

Энди бу иккеи оғиз сўзимни эсда тутинг.

1.Инсон бир ишга киришидан олдин бу ишнинг оқибатини яхшилаб ўйлаши керак. Ўйламасдан ишга киришган кишилар ишдан фойда кўра олмайдилар.

2.инсон эртага нима иш қилишини кечкурун ўйлаб бирор қарорга келиши, яъни мен эртага аввал шу ишни қиламан, уни тамом қилганимдан кейин яна бир ишга киришаман,-деб ҳар иш учун бир вақт тайин қилиши керак.

Юқорида келтирилган ҳикоядан кўриниб турибдики, унда олимнинг кунда қилган ишини бажариш тартиби, ўз ишига нисбатан талабчанлиги ифодаланган. Ҳикояни ҳикоя қилувчи ота болаларни бажарадиган ишларининг одамлар учун келтирадиган фойдалилигини ўйлаб кўришга олим каби изланувчан чидам билан яхши бажарадиган ишининг ўзи ва бошқаларнинг қувонтирадиган бўлишига этибор беришга даъват этади. Қадим замонда

бир подшо бор эди. Бир уста заргарга менинг бармогимга лойиқ қимматбахо бир узук ясаб келтир-деб буюради. Уста заргар Лал ва ёқутдан бир покиза, қимматбахо узук ясаб келтиради. Подшоҳ узукнинг қошини тескари қилиб бармогига тақади. Аччиқланиб устага бир неча қамчи урди.

-Менинг нима айбим бор, нега қамчилатдингиз-деди устга бечора йиглаб,

-сен узукни янглиш ясабсан. Шунинг учун жазо бердим.

-Бу ишда менинг айбим йўқ, айб ўзингизда узукни бармогингизга тескари солгансиз.

-Подшо узукни бармогига тўғри тақтида сенга бекорга жазо берган эканман, рози бўл деб устага инъом эхсон қилди.

Турмушда ана шундай доно кишилар ҳам учраб туради.

Эй фарзанд ақилли, фаросатли ва илм хунарли кишилар билан дўст бўл, хунарсиз кишида хосият бўлмайди.

Бу насихат хикоятда ота ўз фарзандига илму хунарли кишилардан ўрганиб хунарда камол топишини уқтиради, подшоҳнинг ноўрин хати-харакати орқали хаётда у каби хунарсизлар ҳам борлиги ва улар туфайли кўнгилсизлар бўлиши мумқунлиги айтиб ўтилади.

Халқ педагогикасида меҳнат қилиш инсон хаёти учун зарурлигини болаларнинг чуқур хис қилишларида «Наврўз», «Янги йил» ва бошқа байрамларни кутиб олишга тайёргарлик, катта ишни кўпчилик бўлиб амалга ошириш хашар муҳим воситалардан бўлиб хисобланган.

Ўзбек халқининг асрлар оша давом этган хашар анъанаси бунёд этилган катта Фаргона дарёси кишилар, ёшларнинг жисмоний ва маънавий камолотида муҳим воқеа бирликда қилинган меҳнатнинг ёрқин самараси бўлди.

Ўтмишда яхши ва наъмунали ишлар учун болаларни рағбатлантириш усули ҳам меҳнат тарбиясида яхши тарбия беради. Бу усул наъмунали ишлар қилган болаларга нисбатан қўлданлади.

Меҳнат тарбиясида жазолаш усули меҳнат қилишни истамаган, топшириқни бажармаётган болаларга нисбатан қўладанилади ва унга берилган ваъдани бекор қилиш топшириқни бажваришга, уни қайта ишлашга мажбур этиш шакилларида бўлади.

Меҳнат тарбиясида ота боболар қўллаган ибратли усуллар уларнинг бой тажрибаси хозирги даврда ҳам мактабларда қўлланиб, ижодий ривожланмоқда. Чунки, меҳнат – инсоният хаётининг, унинг ўсиб, камол топиши ва нафосатли бўлиши моддий ва маънавий бойлигининг асосий манбайидир. Инсон меҳнатининг асосий хусусиятларидан бири унинг фикр юритиш, ижод қилишга мойил ва қодирлигидир. Инсон буюм-нарсаяратар экан у аввлам бор ўзининг моддий ва маънавий эҳтиёжини қондиришни ўйлайди шу билан бирга яратган нарсасини ташқи кўриниши ва гўзаллиги билан бошқалар диққат эътиборини ўзига жалб этадиган уларнинг ҳам моддий ҳам маънавий эҳтиёжини қондирадиган бўлиши хақида фикр юритади.

Меҳнат жараёнида болаларнинг нафосат хақидага тушунчаларини дид ва қарашларини ривожлантириш тарбиявий ишнинг муҳим томони хисобланади. Гўзал дидли инсон яхши фазилатлар эгаси-инсонпарвар, меҳнатсевар даврнинг илгор гояларини чуқур ўзлаштирувчи, шу гояларнинг ривожига ўз хиссасини қўшишга интилувчи бўлиб, етишади. Меҳнат фақат инсоннинг камол топиши учунгина эмас балки хатто у эришган инсонийлик хислатларини мазкур даражада сақлаб туриш учун ҳам зарурий шартдир. Инсон меҳнат қилмай туриб, илгари бора олмайди, меҳнат қилмаса эришган даражасини сақлаб қола олмайди, у орқага қараб кетишга мажбур бўлади. Инсоннинг танаси қалби ва ақли меҳнат қилишни талаб этади, агар инсон бирон бир сабабга кўра турмушда шахсан меҳнат қилмаса у холда, инсон чинакам турмуш йўлини йўқотади ва турмушдан чексиз норзи бўлади, ҳамма нарсадан кўнгли совиб ҳеч нарсани ёқтирмайди хамиша зеркиб хуноб бўлиб юради, иккинчидан ундай одам ўз хохиши билан ўзи ҳам сезмаган холда ўзини ўзи нобуд қилиб боради ва тез орада ёш болаларга хос инжиқ ва қайсар бўлиб, қолади. Бу иккала йўл ҳам инсон тириклайин мурдага айлантиради, нимага десангиз шахсиз меҳнат, эркин меҳнат – ана шунинг ўзи хаётдир. Меҳнатнинг гўзаллик хусусияти – инсон хаётида хиссиёти орқали онги ва хулқига таъсир этади. Меҳнатнинг гўзаллик хусусияти эса меҳнат жараёни гўзаллиги меҳнат шароити

гўзаллиги меҳнат натижалари ва ишлаб чиқариш билан банд бўлган инсон гўзаллиги ташкил этади.

Ақлий меҳнат тафаккур, мушоҳада, дунёни билиш билимларни эгаллаш улар асосида ўз дунёқараши ва эътиқодини шакиллантириб боради. Бу меҳнатнинг ҳақиқатдан меҳнатга айланиши учун у аниқ мақсадга гўзалликни ёритиш орқали болаларда меҳнатни севиш хиссини тарбиялаш ва ривожлантиришга қаратилган бўлиши керак.

Ёшларга меҳнат нафосати-гўзаллигини кўрсатиш, меҳнатда инсоннинг ўсиши ақлий, ахлоқий ва жисмоний томондан камол топиши инсондаги гўзалликни ижод шодлигини намойиш этишдир. Бу ишни амалга оширишда ўтмиш мумтоз адабиёт ва 20 аср адабиёти асарларидаги инсон меҳнати бадиий чизилган образларни, асалан Алимшер Навоийнинг Фарход ва Ширин... достонидаги Фарход, Ойбекнинг «Қутлуг қон», романидаги Йўлчи, Абдулла Қаҳорнинг «Синчалак», қиссасидага Саида образларидан фойдаланиш мумкин.

Улуг Алишер Навоий ўзининг «Фарход ва Ширин», достонинг бош қаҳрамони Фарходнинг Армания ўлкасида ариқ қазиш, «Баҳрун нажот» ни барпо этишда кўрсатган қаҳрамонлигини меҳнат зафарини шундай тасвирлаган.

Ариқ жавафин алар қилгунча холи,
Бу олиб тешасин илигига холи.
Аригнинг қилголи малса хорошин,
Қилибон тешанинг пайдо гарошин.
Йўнарга пешани илгвага олса,
Қилиб юз юз қори харони малсо.
Мусайқал айлабон кўзгу масаллик,
Ки анда юз кўрунуб сув масаллик.

Мазмуни. Улар ариқнинг ичини тозалашаётганларида Фарход тешасини бўшгина ушлаб, ариқнинг гадир-будир ерларни силлиқлаб, тош йўниш учун у тешасини қўлга олганда, юз қулоч ерларни силлиқлаб чиқар эди. Унинг силлиқлаган ерлари кўзгудай сайқалланган унда одамнинг юзи сувда кўрингандай кўринади.

Фарход қазиган ариқдан келган сув билан «Баҳрун нажот», ховузи тўлади. Ховуз ёнида у қурган қасир одамларни хайратда қолдиради. Халойиқ шод хуррам бўлади, Фарходга офаринлар айтишади.

Ким ул қозиб арига поху сода,
Неча ишлар доғу айлаб зиёда.
Ясаб ул нави қасри чарх монанд
Ки топиб қунгури гардунга пайванд.
Бу янглиг киила тахрири онинг
Бу янгилик нақш ила тасъвири онинг.
Қилиб ишларки қилгил одамзод
Бўлиб кўрмакдин они одами шод.

Яъни, Фарход ариқни жуда тоза ва силлиқ қилиб қазийди. Бунинг устига талай ишларни ҳам қилади. У осмонга ўхшаш шундай бир қасир қурдики, унинг қунгураси кўп билан туташган. У ўз қалами билан гоят гузал нақшлар солади, расимлар ҳам чизади.

Демак, Фарход ёшлиқда эгаллаган билимларни тош йўниш, нақш чизиш, бино қуриш, бўйича эгаллаган хунарини халқнинг бахт саодати учун, унинг орзу истагини амалга ошириш учун сарфлайди. Фарход меҳнатнинг гўзаллиги ҳам шунда кўринади. Бу гўзалликдан Фарходнинг ўзи ҳам мамъун бўлади.

Меҳнат тарбиясида ишнинг тартибда бўлишига ҳам аҳамият берлади. Бола ишни бир тартибда бажариш билан ўз ҳаракатини бошқалар ҳаракати билан мослаштиради, натижада жамоа бажараётган ишда ҳам уйғунлик вужудга келади.

Меҳнатнинг маълум бир тартибда бўлиши болада ахлоқий хис туйғуни ҳам ўстиради. Улар меҳнат қилиш жараёнида пайдо бўладиган гўзал хиссиётнинг инсон ҳаётида энг маънавий эҳтиёж эканлигини болаларнинг англаб олишларига алоҳида аҳамият беради.

Хар бир миллат жумладан, ўзбек халқи ҳам ҳаётга қайси соҳада бўлмасин, ўз эзгу ниятлари ижодий меҳнат туфайли эришади. Тошкент шаҳридаги Алишер Навоий номидаги

опера ва балет театири биноси хам ўзбек халқининг ижодий меҳнати билан барпо бўлган. Мухташам ёдгорлик, меъморчилик хунари санъатнинг гўзал наъмунасидир.

Бу бинони куришда 60 йил ганчкорлик касбига эга бўлган уста Ширин Муродов театирининг Бухоро залидаги нақшларини ўзи ишлайди. Уста Ширин бу залда ойнабанд фонга ўйма ганчкорлик гуллар ва шифтларга ўйма нақишлар солган. Залга кираверишдаги порталин албастир панжаралар билан химояланган. У яратан безаклар ўзининг композицион қурилиши жихатидан томашабинларни хайратда қолдиради.

Ганчкорлик касбини севиш зийраклик чидам ва ихлос билан уни эгаллаш уста Ширин Муродовга шуҳрат обру эътибор келтирди.

Мактабда меҳнат тарбиясининг самарали бўлиши кўп жихатдан ўқитувчининг меҳнатда наъмунали бўлишига боғлиқдир. Юксак дид билан у ишлаган хар бир буюм ва асбоб ўқувчиларда шундай нарсаларни ишлашга қизиқиш уйғотади

Ўқувчилар мустақилликни, фикирлашни, ижодкорликни талаб этувчи меҳнатни севадилар. Бу хусусият уларга умуман ёшларга хосдир. Ўз кучларини кўргазмали мустақил тарзда намоён бўлганини хис этган кўрган тақдирдагина ўқувчилар қизиқиш билан меҳнат қилади.

Меҳнат ижод наъмунаси даражасига кўтарилиши билан жозибадорлик касб этди, кишиларни ўзига мафтун қилади. Ўқувчиларда ана шундай хусусиятга эга бўлган ижодкорликни шакиллантириш ва ривожлантиришда ўқитувчининг наъмунали ишлари хамиша биринчи ўринда туради. У ана шу наъмунали ишларга кўра ўқувчилар маънавий дунёсининг мемори, уларни мураббийси хисобланади.

Назорат топшириқлари.

1.1. Дарахт япроги билан куркам, одам билан.

- А) Ахлоки билан
- Б) Меҳнати билан
- В) Хурмати билан
- Г) яхшилиги билан

1.1. Болаларда меҳнат килиш зарурлигига ишонч хосил килишда, уларни меҳнатга руҳан тайёрлашда кимлар купрок уз хиссасини кушган?

- А) Оналар
- Б) Амакилар
- В) Ота-оналар
- Г) Ота-боболар

Фойдаланилган адабиётлар.

1. "Кобуснома", Т. "Уқитувчи", 1994 й.
2. Халк педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992 й.
3. Хадислар. 1-6- китоблар. Т. 1996 й.
4. Мовлонова. Р ва бошқалар "Педагогика"
5. Ўзбек халк эртақлари. Т. "Уқитувчи", 1988й.

6-мавзу: Ўтмиш мутафаккирлари таълим -тарбия хақида.

машғулотнинг технологик харитаси

Тўр босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади: Ўқувчиларга ўтмиш мутафаккирлар ва таълим тарбиянинг фалсафий муаммолари хақида тушинтириш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p>	Ўқитувчи

	<p>1.1 Утмиш мутафаккирлар хакида маълумотлар берадилар,</p> <p>1.2 Таълим тарбиянинг фалсафий муаммоларини тахлил киладилар.</p>	
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Форобий, педагогик карашлар, фалсафий муаммолар таълим-тарбия, ахлоқ, илм ва ҳк.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проект, компютер.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <p>1.1. Утмиш мутафаккирлари ва таълим -тарбиянинг фалсафий муаммолари.</p> <p>1.2. Таълим-тарбиянинг умумий ва хусусий муаммолари.</p>	Талаба
4-босқич	<p>Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <p>Назорат топшириқлари.</p> <p>1.1.1 Форобий усимлик ва инсонга оид булган хусусият ва қобилиятларни бир-бутин ҳолда қандай атайди?</p> <p>А) ақл, Б) сузлаш, В) қувват, Г) қуч,</p> <p>1.1.2 Форобийнинг фикрича, билишнинг неча босқичи бор?</p> <p>А) иккита, Б) туртта, В) бешта, Г) олтита,</p>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<p>Умумий якуний ҳулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга</p>	Ўқитувчи

Асосий саволлар

1. Утмиш мутафаккирлари ва таълим -тарбиянинг фалсафий муаммолари.
2. Таълим-тарбиянинг умумий ва хусусий муаммолари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Форобий, педагогик карашлар, фалсафий муаммолар таълим-тарбия, ахлоқ, илм ва ҳк.

1-асосий масала буйича ўқитувчининг мақсади: Ўқувчиларга утмиш мутафаккирлар ва таълим тарбиянинг фалсафий муаммолари хакида тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.3 Утмиш мутафаккирлар хакида маълумотлар берадилар,
- 1.4 Таълим-тарбиянинг фалсафий муаммоларини тахлил киладилар.

1-асосий масаланинг баёни:

Шарқда илк ўрта асирда энг муҳим тарихий воқеа ислом диннинг вужудга келиши тарқалиши ва араб халифалигининг ташкил топиши бўлди. 9-10 асрлар Араб халифалигининг

энг кучайган, Яқин Шарқ шаҳарлари-Бағдод, Дамашк шаҳарларида маданиятнинг тез ривожланган даври бўлди.

Халифаликка қарам бўлган ўрта ва яқин шарқнинг бошқа шҳарларидан Боғдодга айниқса, 813-833 йилларда ўқимишли маърифатпарварлар оқиб келди. Бу ерда ўз даври академияси хисобланган, «Донолик уйи», кутубхонаси, опсерватория вужудга келди. Ўрта Осиёдан борган М.Хоразмий, Фарғоний, Марвзий, Мавлудий каби олимлар ҳам Боғдодда илм маърифатнинг ривожига катта хисса қўшдилар айниқса, Ўрта Осиёлик олимлардан Форобий бу давр илими- маънавиятига маданиятига катта хисса қўшди.

Абу Наср Форобий –Ўрта Асир Шарқнинг машхур-мутаффакири қадимги юнон фалсафасининг Шарқдаги машхур мутаффакири тарғиботчисидир .У Сирдарё бўйидаги ўтроп шаҳрида 873-йилда туғилиб, Шош Бухоро шаҳарларида ўқиди, сунгра араб халифалигининг маркази Боғдод шаҳрига бориб у ерда кўп йил истиқомат қилди. Юнон файласуфларининг асарларини мутола қилиш ,турли тилларни ўрганиш билан шуғулланди, умрининг сўнгги йилларида Дамашқда яшаб, 950- йилда вафот этди. У турли соҳаларга оид илмий асарлар қолдирди. У «Ақл ҳақидаги рисола», «Фалсафадан олдин нимани ўрганиш керак», «Субстансия ҳақида» каби 160 дан ортиқ рисоалар яратди.

Форобий қадимги юнон илимларинг чуқур билимдони бўлгани, унинг шарқда тарқалиши ва ривожига катта хисса қўшгани туфайли Шарқ Аристотели Иккинчи муаллим хисобланган.

Форобий биринчи бўлиб ўз даври илмлари класификациясини яратди ва унга бағишлаб, катгор рисоалар ёзди. Форобий ўз даврининг буюк олими сифатида математика, тиббиёт, араб тили граматикаси, алхимия, мантик, илмларига оид асарлар ҳам ёзди. Аммо Форобий авваламбор машхур файласуф бўлиб, фалсафанинг энг муҳим масалалари бўйича катор асарларининг муаллифидир.

У Шарқда қадим юнон фалсафаси айниқса қадимги дунёнинг энг машхур олими Аристотелнинг асарларини ўрганиш уларга шарҳлар ёзиш, ғояларини тарғиб этди ва файласуф ғоясини янада ривожлантирди, бутун шарқда иккинчи муаллим унвонига сазовор бўлди, юнон олимлари Платон, Галиён,Эвкулит, Парафий, Сукрот каби олимлар рисоаларига шарҳлар ёзди.

Фароби ўз даврида ижтимоий сиёсий ҳаётнинг турли масалалари ҳақида фикр билдириб уни бошқариш, камолотга эришган ижтимоий жамоани яратиш каби ижтимоий утопик масалаларни олға суради, етук жамоани вужудга келтириш комил инсонни яратиш муаммосини ҳал этиш билан боғлиқ эканлагини баён этади.

Форобий оламнинг турли туманлигини табиатнинг ниҳоятда бойлигини этироф этиб, улар асосида 4 элемент ер, сув, олов, ҳаво ётишини шу билан бирга оламни ибтидоси бошланиши бошланғич яратувчи кучдан нурланиш ёрдамида поғонама -поғона бўлиб вужудга келганлигини таъкидлайди.

Фарнобийнинг фикрича, мавжудотнинг энг буюк етук бу инсондир. Инсон ўзининг онги ,ақли сезиш аъзолари туфайли, оламни ҳар томонлама ўрганиш қобилиятига эга.инсон ўз ақли ёрдамида ўзини ўраб олган мавжудотнинг моҳиятини тушинади.

Форобийнинг педагогик таълимотлари ўз даври учун айниқса катта аҳамиятга эга бўлиб инсонпарварлик ғоялари билан суғорилган.

Форобийнинг гуманизм унинг таълим тарбия инсон шахсиятини камол топтиришнинг йўл йўриқлари илм-маърифатга эришувнинг усуллари, ижтимоий муаммоларни ечиш масалалари, асосида ётади. Бу муаммоларни Форобий инсон инсонийлик етук инсоний жисимларни яратиш нуқтайи назаридан ҳал этишга интилади.

Форобий Ўрта асир Яқин ва Ўрта Шарқда илгор педагогик таълимотларнинг асосчиларидан бири сифатида ўз асарларида дидактик таълим -тарбиянинг психологик асосларини этика эстетиканинг муҳим назарий масалаларини ўз фалсафасининг ажралмас қисми тарзида таҳлил этди.

Форобий инсоннинг камолотга етказиш таълим- тарбия ижтимоий ҳаёт, муаммоларини ҳал этиш каби кундалик масалалар билан машғул бўлди.Унинг уқтиришича, инсонни бахт саодатга элитивчи жамоа етук жамоа бўла олиши мумкун. Комил инсонни яратиш уни бахт саодатга элтиш , ҳар қандай давлат жамоа бошлигининг, вазифаси бўлиши даркор.

Форобий инсон билимининг ривожда илм фаннинг ролини хал этувчи дебют билади ташқи оламни ўрганиш табиат сирларини билишда, табиий билимнинг рольни алоҳида қайд қилади.

Форобийнинг таъкидлашича, инсонни тарбиялаш 2–хил усул ёрдамида олиб борилиши мумкин. Агар тарбияланувчи ихтиёрий равишда зарурий ақлий ва ахлоқий хислатларни-билимли бўлишга тўғрилиқ ҳақиқатни севишга жасурлик дўстларга садоқатли бўлиш каби фазилатларни эгаллашга интилмаса тарбиячи муаллим унда фазилатларни шакиллантироғи лозим.

Демак, Форобий педагогик масалаларни ва уларни узвий боғлиқ бўлган психологик физиологик муаммоларни фалсафанинг муҳим қисми сифатида талқин этади ҳамда инсонни ҳар томонлама яхлит ва ўзаро узвий боғлиқ бўлган қисмлардан иборат эканлигини айтиб уни бир бутун ҳолда ўрганиши тавсия этади.

Инсон бахт саодатли жамоанинг аъзоси қилиб етиштириш учун изчиллик билан иш олиб бориши лозим. Коимил инсон ва бахт саодатга элитувчи жамоанинг раҳбари Форобийнинг фикрича қомил инсон учун зарур бўлган барча фазилатларни ҳамда етук раҳбар учун шарт бўлган хислатларни эгаллаган бўлиши керак.

Форобий ўз фалсафий қарашларида жумладан педагогик ғоялари хусусий ижтимоий педагогик ғоялари билан Шарқ ва Ғарбнинг сўнги мутафаккир олимларига – Ибн сино Беруний Ибн Рушид, Роджер, Бекон, Дидакта, Сипинозага катта таъсир кўрсатди.

Таълим-тарбиянинг фалсафий муаммолари

Форобийнинг педагогик қарашлари таълим-тарбия ҳақидаги таълимотни ўрганишда инсон хислатлари тўғрисидаги фалсафий қарашлари ниҳоятда муҳим аҳамият касб этади. Форобий ўзининг фалсафий қарашларида одамнинг тузилишини руҳиятини моддий ва маънавий оламни ўрганишга аҳамият беради.

Форобий таълимотича инсон барча бошқа жисмлардан бўлмаган қобилият ва кучга руҳий қувватларга ақл ва сўзлаш қобилиятига эга. Бу куч унинг табиатдаги бошқа жисмлардан ажратиб туради ва унинг устидан ҳоким бўлиш имконини беради. Форобий ўсимлик ва инсонга оид бўлган хусусият ва қобилиятларни бир бутун ҳолда қувват атаб уни ўсиш қуввати ҳайвоний қувват ва инсоний деб 3 га ажратади.

Форобий ўз дунёқарашида нарса ҳодисаларни билиш инсон ақлини билим билан бойитиш уни илимли маърифатли қилиш учун хизмат қилувчи руҳий жараёнга алоҳида эътибор беради.

Форобий ўз асарларида билишнинг 2 босқичи хиссий билиш ва ақлий билиш ҳақида фикр билдириб, хиссий билишнинг даражалари келиб чиқиши ривожланиши ҳақида фикр билдиради. У билиш жараёни ва инсон билимининг келиб чиқиши ҳақида шундай дейди.

«Инсон билимларини ақл ва сезиш органлари орқали қўлга киритади. Сезилувчи образлар эса хис этиш орқали ақлий образ сезилувчи образлар орқали билинади.

Форобий ҳикмат асослари рисоласида сезиш турларига характеристика бериб, ташқи объектнинг сезги аъзоларига кўрсатган таъсири натижасида унинг ўзгаришини алоҳида қайд этади.

Форобий таълимотича инсоннинг беш сезги аъзоси беш турли вазифани бажаришга мувофиқлашган бўлиб улар ташқи муҳитдан олган хабарларни бир ягона марказга олиб келади ва бу марказда барча хабарлар образлар умумлашади. Одам аъзоларининг маркази юрак бутун тана ва унинг аъзоларини қон билан таминлайди. Қон юрак орқали бутун аъзоларга тарқалади. Иккинчи марказ миядир, мия ҳам қон билан тирик бўлганлиги сабабли, юракка бўйсунди, яъни юракдан қон олади лекин, шу билан бирга у бутун аъзоларга раҳбарлик қилади, ўз буйругини бўйсундиради уларни маълум мўтадилликда ушлаб туради. Демак, Форобийнинг фикрича 1-дан инсондаги руҳий жараёнлар билан физиологик-анатомик жараёнлар руҳият, аъзо билан боғлиқ, 2-дан юрак инсоннинг биологик ҳаёти мия эса руҳий маънавий ҳаётни бошқариб туради.

Форобий файласув сифатида руҳий жараёнларни инсонинг ақлий ахлоқий маънавий ривожига боғлиқ ҳолда ўрганишга ва талқин этишга ҳаракат қилади. шунинг учун ҳам у ўз асарларида сезгилар ва ақлий билиш фикрлаш каби жараёнларга жуда катта эътибор беради

ва улар хақида бошқа рухий жараёнлар, Масалан хотира, тасаввур, диққат, хис туйғу, ирода, қобилият, малака каби шахсий хислатларни билиш жараёни билан боғлиқ холда сўз юритади.

Инсонга хос бўлган ва унинг маънавий юксалишида муҳим ахамият касб этувчи таффакур ва нутқнинг ривожланиши таълим-тарбиянинг асосини ташкил этувчи муҳим жараёндир.

Ақл деб ёзади Форобий жисимларини бундай хислатлардан холи холда текширганда бу фақат жисимларнинг моҳияти нимадан иборат эканлигини ва сезгилардан нималар мавхумлаштирилганини аниқлашга қаратилган бўлади. жисимга у билан боғлиқ бўлган белгилардан ажратиб олувчи ақл фаолияти шу жисимнинг фақат моҳиятини текшириш учун хизмат қилади.

Инсон тафаккури ва нутқининг фазилатлари грамматика ва мантиқ фанининг ривожига унинг айрим масалаларини таҳлил этишга, жуда катта эътибор беради. У Аристотельнинг мантиққа оид барча асарларига шархлар ёзади ва мантиқнинг турли бўлимлари тушунча ҳукм «дидуксия», исботлаш кабиларга бағишланган рисоалар ёзиб, қолдирди. Унинг рухият ва мантиқа оид фикрлари таълим-тарбия соҳасидаги таълимотнинг табиий илмий назарий асослари бўлиб хизмат қилади.

Назорат саволлари.

- 1.1.3 Форобий усимлик ва инсонга оид булган хусусият ва қобилиятларни бир-бутин холда қандай атайди?
 А) ақл,
 Б) сузлаш,
 В) қувват,
 Г) куч,
- 1.1.4 Форобийнинг фикрича, билишнинг неча босқичи бор?
 А) иккита,
 Б) тургта,
 В) бешта,
 Г) олтита,

2-асосий савол буйича уқитувчининг мақсади: Талабаларга таълим ва тарбиянинг умумий ва хусусий муаммолари хақида тушинтириш,

Идентив ўқув мақсадлари.

- 1.1 Таълим ва тарбия хақида сузлаб берадилар,
 1.2 Таълим ва тарбиянинг умумий ва хусусий муаммоларини тушинтириб берадилар,

2-асосий саволнинг баёни:

Таълим –тарбиянинг умумий ва хусусий муаммолари.

Инсон тарбияси масаласи, Қадимги Шарқда Ғарбда хусусан Қадимги Юнонистонда хар доим мутаффақир олимларнинг диққат марказида бўлиб келди. Форобий Қадимги Юнонистон файласуф олимларининг меросини ўрганар экан Аристотель Платон Сукрот Пифаггор кабилар асарлари билан яқиндан танишди. Уларга шархлар ёзди. Таълим тарбияда инсоннинг маънавий юксалишига катта эътибор беради. Форобийнинг фикрича, инсонни тарбиялаш ва унга таълим бериш узвий бирликда олиб қаралайди аммо улар ўз хусусиятларига кўра бир юқоридан фарқ қилади.

Фйаробий инсоннинг дунё тарақиётини энг муқаммал ва етук якуни деб билади.

Форобий асарларида инсонга тарбия ва таълим бериш зарурияти ва бунинг учун нимага асосланиш лозимлиги таълим тарбия усуллари ундан қутилган мақсад масалалари асосий ўрин эгаллайди.

Хусусан унинг «Бахт саодатга эришуви хақида», «Идеал шахар аҳолисининг фикрлари, шунингдек «Ихсо ал улум», «Ақл маънолари хақида», номли асарларида бу масала кенг ёритилган.

«Бахт саодатга эришув хақида», номли рисоласида билимларни ўрганиш таркиби бирма бир санаб ўтилган. Билиш зарур бўлган илм бу олам асослари хақидаги илмдир. Уни ўргангач табиий илмларни табиий жисмлар тузилишини шаклини осмон хақидаги илмларни ўрганиш лозим. Ундан сўнг умуман жонли табиат ўсимлик ва хайвонлар хақидаги илм ўрганилади.

...Бундан кейин деб давом этади: Форобий инсонни ўрганишга киришамиз ва инсоннинг билишидан қутилган мақсад ва мудаони ўрганамиз ва шунинг натижасида нима ва қандай нарса эканлигини билиб оламиз. Шундан кейин биз инсоннинг ҳозирги камолотига эришуви сабаб бўлган нарсаларни ўргана бошлаймиз. Бу нарсалар эса хайр эхсонли ишлар гўзал инсоний фазилатлар бўлиб, бу фазилатларни инсонни шу камолотга эришувидан маҳрум қиладиган салбий хислатларни ажратиб ўтамиз. Бу салбий хислатлар ёмон одатлар хатти-харакатларнинг келиб чиқиш сабабларини ўрганишдан аввал шу хулқ-атвор хатти-харакатнинг ўзи билан танишиб чиқамиз. Бу илм шундай нарсаларни ўргатаувчи илмки унинг ёрдамида шахар халқлари ва шахарлик бўлмаган халқларни ўз ичига олган яъни инсон оламига хос бўлган барча хислатларни ўзида умумлаштирган одамзод жисимга хар турли аъзолар каби кишига маълум бўлади.

Форобий инсоннинг материя ва ривожланишнинг олий якуни сунги натижаси деб тушунгани учун ҳам инсоннинг ижтимоий хаёти тўғрисидаги илмни табиат тўғрисидаги барча илмлар якуни сифатида талқин этади.

Форобий инсоннинг ижтимоий хаёти хақидаги илмнинг вазифасини хусусиятини қуйдагича белгилайди.

...Сиёсий илм онгли фаолият ва хаёт йўл йўриқларининг кўнренишларини шунингдек, урф-одат ахлоқ малакалар ва табиий бойликларини. улар орқали қўлга киритилувчи мақсадлар инсонда уларнинг ифодаланиш ва вужудга келиш усулларини уларни бажариш усуллари уларни бошқариш усуллари ва сақлаб қолиш йўллари ўрганади...

Демак, Форобий бу илмга асосан икки муҳим соҳани ахлоқ илмни ва шахарни ва жамоани бошқариш сиёсий илмни киритади.

Инсон ахлоқи тўғрисидаги таълимот этика Форобийнинг ижтимоий таълимотида энг муҳим ва асосий ўринлардан бирини эгалайди.

Форобий ахлоқ тўғрисидаги илмини анъанага асосланибгина белгиламайди. Субъектив равишда келиб чиқишни кўрсатади ва уни келтириб, чиқарган омиллар яъни инсоннинг ижтимоий моҳиятини ҳам асослашга ҳаракат қилади.

«Бахт саодатга эришув тўғрисида», «Идеал шахар аҳолисининг фикирлари», асарларида бу саволга Форобий шундай жавоб беради.

«Ақл ва нафс-деб ёзади, Форобий Бахт саодатга эришув тўғрисида деган рисолада ўзининг чексиз камолоти билан борлиқда инсон бўлиб, гавдаланади. Аммо бу бошлангичлар одамзоднинг шу табиий бошлангичлар таъсири остида камол топиб инсонга айланиши учун кифоя қилмайди, чунки инсоний камолотга эришуви учун касб хунарга муҳтождир.

Аммо шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, нутқ инсоннинг камолотга етишувининг ягона сабабаларидан бири эмаслиги ҳам очикдан-очик аёндыр. Камолга етиш куруқ интилишгина бўлиб қолмасдан, балки табитдаги жуда кўп нарсалардан фойдаланиш йўли билан ёки шу табиатдан ташқарида бўлган жуда кўп ишларни амалга ошириш йўли билан қўлга киритилади. Бир кишининг ўзи ёлғиз камолга етиша олмайди. Хар бир инсоннинг туғма табиатида ва унга лозим бўлган хар қаандай иш ва ҳаракат жараёнида бошқа бир инсон кўпчилик билан муносабатда бўлиш ўзаро алоқа қилиш ҳосияти бор.

Шу мазмундаги фикир, «Идеал шахар аҳолисининг фикирлари асарида янада аниқ ифодаланган маълум бир фикрга малдум хулосага келмоқ учун бу фикрни ҳам қуйида келтирамиз.

Хар бир инсон ўз табиати билан шундай тузилганки, у яшаш ва олий даражадаги етукликка эришмоқ учун куп асрларга муҳтож бўлади, у бир ўзи бундай нарсаларни қўлга кирита олмайди ва уларга эга бўлиш учун шундай инсонлар жамоасига эҳтиёж туғиладики, бундай жамоанинг хар бир аъзоси унинг эҳтиёжи учун зарур бўлган нарсалар бирортасини етиштириб беради. Шунинг учун инсон шахслари кўпаядилар ва ерни аҳоли яшайдиган қисмида жойлашадилар натижада инсон жамоаси вужудга келади.

Назорат саволлари.

4.1.1 Инсон ахлоки тугрисидаги таълимот кандай аталади?

- А) Этика,
- Б) Полетика,
- В) эстетика,
- Г) Философия,

2.2.1 “Ихсо ал- улум” асарининг маъноси нима?

- А) Илларнинг тартиби,
- Б) Хикмат асослари,
- В) Акл хақидаги рисола,
- Г) Фалсафа муаммолари.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Узбек педагогикаси анталогияси . Т, “ Укитувчи” . 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
2. Урта Осиёда педагогик фикр тараккиётидан лавхалар. Т. “Фан” 1996 й.
3. Халк педагогикаси –инсон камолотининг асоси . 1-5 китоблар 1992 й.

7 -Мавзу: Форобийнинг педагогик қарашлари

«Форобийнинг педагогик қарашлари» мавзусидаги амалий машғулотнинг технологик харитаси

Г\р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади: Форобийнинг хаёти ва ижоди хақида талабаларга билим, қуниқма ва малакалар бериш, Форобийнинг таълим-тарбия борсида билдирган фикрларини талабаларга сузлаб бериш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <p>1.1.Форобийнинг хаёти ва ижоди хақида сузлаб берадилар.</p> <p>1.2.Форобий ижодидан наъмуналар келтирадилар.</p>	Ўқитувчи
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Форобий, қарашлари, халқ оғзақи ижоди, утмиш мутафаккирлари, тарбия турлари, шарқ мамлакатлари, илм, устоз.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проект, компютр.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Форобийнинг хаёти ва ижоди хақида тушунтирадилар. - Форобийнинг хаёти ва ижоди хақида гапирадилар - Форобийнинг таълим-тарбия борсида билдирган фикрларини мисоллар келтирилади 	Талаба
4-босқич	<p>Мустақамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Форобий болаларнинг феъл атворига қараб тарбия жараёнида кандай ва йуллардан фойдаланишни айтиб утган? - Форобийнинг таълим-тарбия хақидаги гоёлари аввало нимага қаратилган? -Форобийнинг асарларидан мисоллар келтиринг. 	Ўқитувчи-талаба

5-босқич	Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди. Форобийнинг ҳаёт ва ижодидан тушундилар. Фаробийнинг асрларидан мисоллар келтирадилар. Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга адабиётларни таҳлил қилиб келиш топширилди.	Ўқитувчи
-----------------	--	-----------------

Асосий саволлар

1. Форобийнинг ҳаёти ва ижоди.
2. Форобийнинг ахлокий ва педагогик қарашлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Форобий, қарашлари, халқ оғзаки ижоди, утмиш мутафаккирлари, тарбия турлари, шарқ мамлакатлари, илм, устоз ва х.о.

1-асосий савол бўйича ўқитувчининг мақсади: Форобийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида талабаларга билим, қуниқма ва малакалар бериш, Форобийнинг таълим-тарбия борсида билдирган фикрларини талабаларга сузлаб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.3 Форобийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида сузлаб берадилар.
- 1.4 Форобий ижодидан наъмуналар келтирадилар.

1-асосий саволнинг баёни: Шарқ мамлакатларида Форобийни улуглаб, «Ал Муаллим ас соний», яъни Аристотелдан кейинги иккинчи муаллим деб атаганлар.

Буюк олимга бундай баҳо бериш бежиз эмас, албатта у фаннинг ҳамма соҳаларини урганишга алоҳида эътибор берди. Тарихшунос олимларнинг тахминича, Форобий дунё тилларидан 70 тасини билган. Тил инсон камолотининг ақлий етуқлигини асоси булганлиги сабабли, у фанларни тартиблашда тилни энг биринчи фанлар қаторига қўйди. У ҳар бир инсон ахлига мурожат қилиб, айниқса ота-она ва устоз-мураббийларга қарата шундай деган эди: «Қандай қилиб таълим бериш ёки таълим олиш, қандай қилиб уз фикрини ифодалаш, баён қилиш, сураш ва жавоб бериш масаласига келганмизда фанлар ичидаги энг биринчи фан тил ҳақидаги фандир. Иккинчи фан грамматика. Учинчи фан мантик, туртинчи фан поэтика деб тасдиқлайман». Форобийнинг тил ва уни урганишдаги гоёларни амалга ошириш мустақил Ўзбекистонни бутун дунё билан ҳамжихат булган даврида айниқса зарурдир. Форобий ижодиёти даврида жуда қўп асарлар яратди. Унинг ижодини урганиш билан машғул булган тадқиқочилар Форобийнинг 130 та асар ёзганлигини тасдиқлайдилар.

Уларнинг 17 таси турли олимларнинг фалсафий асарларига ёзилган шарҳи, 60 таси алоҳида китоб, 5 таси бир қанча мақолалар, уз ичига олган мажмуалари ҳисобланади.

Уни “Афлотун қонунларининг моҳияти”, “Сиёсат ва маданият”, “Фозил шаҳар аҳолисининг ахлокий қарашлари”, “Илмлар мажмуаси қаби йирик асарлари мавжуд.

Форобийнинг ҳар бир асарларидаги асосий гоёни инсон камолоти, унинг юксак ахлокийлигидир. Унинг фикрича ақлий билимни пешлаш, ахлокий барқамолликни таъминлайди: Инсон юксак камолотга эришув йулида ҳаракат қилганидек, ақлий билимга ҳам ҳаракат қилса, ҳеч шубҳасиз, узи интилайётган сунги даражадаги бахт-саодатга эришади. Бахт-саодат инсонга осонликча берилмайди. Бахт ва мазмунли ҳаёт учун, дастлаб ёшлигидан бошлаб илм-ҳикматни урганмоғи лозим. Бунинг учун соғ-саломат ва одоб-ахлокли булиши, сузни урдасидан чиқиши, ёмон ишлардан узини саклаши, ҳар қандай хиёнат, мақр-хийладан узок юришини таъқидлайди.

Форобийнинг фикрича, бахт-бу эзгуликдир. Инсоний эзгуликлар- хайрли нарсаларга, гузаллик, билимдонлик шу билан бирга яхшилик билан боғлиқ булган ҳамма фазилатларни қиритган эди. Форобий инсон камолоти учун ҳамжихат жамоат ахлокий муносабатлари, соғлом булган оила зарур деб ҳисоблайди. Унинг фикрича, “Ҳар бир инсон уз табиати билан шундай тузилганки, у яшаши, олий даражадаги етуқликка эришмоғи учун қўп нарсаларга

мухтож булади. У бир узи бундай нарсаларни кулга кирита олмайди ва уларга эга булиши учун инсонлар жамоасига эҳтиёж сезади”.

Афлотун хар бир жамоада гурух хоини ёки оилада ота-онани менсимайдиган кимсаларни жазолаш керак деган эди. Форобий бу гоёларни ривожлантириб, бундай ноқобил инсонларни жиноятчи, деб тушунди. Ҳокимият вакиллари бундай одамларни жиноятига қараб, таёқ билан уриб, ёки жарима солишлари керак деган эди.

Форобийнинг ижтимоий, фалсафий концепциясига қура, олам ягона мавжудотдан иборат. Оллох ҳамма нарсанинг ибтидоси, барча вужудлар ундан эманация асосида келиб чиқади, бунинг сунги поғонаси материядир.

Форобий узининг фалсафий қарашларида инсонга билим ва тарбия беришни асослаган. У инсон-ақлли мавжудот дейилганда, унинг ақлли булишига лаёқатлилиги, лекин ёмон хатти-харакатларга ҳам қобиллиги тушунилишини ҳам уқтирган. Инсонларга доимо билим ва тарбия беришни зарур деб ҳисоблаган. Форобий узининг идеал жамоасида одамларнинг турли белгиларига қараб, гурухга булган. Кишиларнинг диний мақсадига эмас, балки табиий хусусиятларига, аввало, ақлий иқтидорларига ҳамда илмларни урганиш ва ҳаётий тажриба туплаш жараёнида орттирган билим ва қуникмаларга катта эътибор берган. Таълим-тарбия жараёнида назарий билим билан амалий ҳаракат ва одат- малака, фаолият бирлашиб боради, етуклик шу бирлашувнинг даражасига қараб юзага келади.

Назорат топшириклари:

- 1.1.1 Форобий қайси шаҳарда тугилган?
 А) Фороб шаҳрида,
 Б) Утрор шаҳрида,
 В) Шош шаҳрида тугилган,
 Г) А ва Б жавоблар тугри.
- 1.1.2 Форобийнинг фикрича бахт бу....
 А) Эзгуликдир,
 Б) Фарогат,
 В) Мехнат,
 Г) Мангулик.

2-асосий савол буйича уқитувчининг мақсади: Форобийнинг ахлоқий, фалсафий ва педагогик қарашлари, инсоннинг тузилиши руҳияти ҳақидаги фикр ва қарашларини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 4.1.2 Форобийнинг ахлоқий ва педагогик қарашларини сузлаб берадилар.
- 4.1.3 Инсоннинг тузилиши руҳияти ҳақидаги фикр ва қарашларини тушинтириб берадилар.

2-асосий саволнинг баёни: Форобий таълим-тарбия жараёнида тарбияланувчи ёки таълим олувчи шахсга яқка холда ёндашувни унинг табиий, руҳий ва жисмоний хислатларини назарга олиш зарурлигини таъкидлайди. У бу ҳақида шундай ёзади: «Бу барча табиий хислатларни олий қамолот сари ёки қамолотга яқин бўлган даражага қўтаришга хизмат қилувчи восита ёрдамида тарбиялашга муҳтождир. Инсонлар турли илм, ҳунар фаолиятга мойиллиги ва қобилиятлилиги билан табиатан фарқ қиладилар. Тенг табиий хислатларга эга бўлган одамлар эса, ўз тарбияси (малакалари) билан тафовут қилади.

Тарбияси жиҳатидан тенг бўлганлар эса, бу тарбия натижаларининг турличалиги билан бир-бири билан фарқ қиладилар».

Тарбия жараёни, Форобийнинг фикрича, тажрибали педагог ўқитувчи томонидан ташкил этилиши, бошқарилиб турилиши ва маълум мақсадларга йўналтириши лозим, чунки «Ҳар бир одам ҳам бахтни ва нарса ҳодисаларни ўзича била олмайди. Унга бунинг учун ўқитувчи лозим».

Форобий инсонга хос бўлган ва унинг маънавий юксалишида муҳим аҳамият касб этувчи, тафаккур ва нутқнинг ривожланишини таълим-тарбиянинг асосини ташкил этувчи муҳим жараён ҳисоблайди.

Форобий инсонни дунё тараққиётининг энг мукамал ва етук яқуни деб билади. Шунга кўра у ўз асарларида инсонга таълим ва тарбия бериш зарурлигини айтади ва бунда таълим-тарбия усулларида кутилган мақсад асосий ўринда бўлишини айтади.

Форобий замонасининг пешкадам билимдони, сифатида тинимсиз илм урганган, ижод этган, айти пайтда муаллимлик ҳам қилган, Масалан, Абу Сирожиддин астраномия математикани урганиб, унга мантикдан дарс берган. Форобий олий мадрасаларда талабаларни уқитиб, камторона ҳаёт кечирган. Форобий уқитишнинг мазмунини ва конун-қоидаларини, узининг амалий фаолиятида синаб қурган. У инсонинг бахт-саодатга эришиши учун зарур билимларни урганадиган фанларни этика ва сиёсий гуруҳларга ажратган. Этика-ахлоқшуносликдан иборатлигини, сиёсий фанлар эса, давлатшунослик, психология, педагогика муаммоларини уз ичига олишини, ана шундай билимларни урганиш инсонни хушахлоқ, садокатли, ақл-идроқли қилишни тақидлайди. Билимсиз, уз холича яшаб юраверган киши олдига қуйилган мақсадларга эриша олмаслигини уқтирган. Форобийнинг фикрича, ҳар бир шахс муносиб одам бўлиши учун таълим ва тарбия орқали кишилар билан мулоқотни, ахлоқий кадр-қимматни ва амалий фаолиятни урганади.

Форобий болаларнинг феъл-атворида қараб тарбия жараёнида «каттик» ёки «юмшок» усулларида фойдаланиш керак, деб ҳисоблаган:

-тарбияланувчилар уқиш ва урганишга мойил бўлса, таълим-тарбия жараёнида юмшок усул қулланилади,

-тарбияланувчилар узбошимча, итоатсиз бўлишса, каттик қулланиши лозим.

Форобийнинг таълим-тарбия ҳақидаги гоялари аввало, Оллохни билишга, инсоният яратган илму билимларни узлаштиришга қаратилган. У таълим-тарбиянинг восита ва усуллари асослаб берган. Олимнинг уқитишга доир гоялари узидан кейинги асарларида таълим-тарбия ва инсон камолоти ҳусусида фикр мулоҳазаларнинг ривожланишига ижобий таъсир қурсатади.

Форобий таълим-тарбияда табиат ҳодисаларидан фойдаланиш ва бу йўлда бошқа кишилар билан тўғри муносабатда бўлиб, жамиятнинг ички тартиб қоидаларини тўғри ўрганиб, унинг талабларига жавоб бера оладиган инсонни етиштириш зарурлигини таъқидлайди.

Форобий инсоннинг маънавий ҳаётида асосан, унинг икки томонига: ақли-онига ва ахлоқига (Ҳуқ-атворида) эътибор беради. Шунинг учун таълим-тарбия, унинг фикрича инсонни ақлий томондан ҳам, ахлоқий томондан ҳам етук мукамал киши қилиб етиштиришига қаратилмоғи лозим. Демак, таълим-тарбиянинг бирдан-бир вазифаси-жамият талабларига тўла тўқис жавоб бера оладиган ва уни бир бутунликда, тинчликда, фаровонликда сақлаб туриш учун хизмат қиладиган идеал инсон тайёрлашдир. «Идеал шахар аҳоли илмининг фикрлари» ҳамда «Бахт соадатга эришуви ҳақида» номли рисоаларида олимнинг бу фикрлари аниқ ифодаланган.

Форобий таълим-тарбия ишига киришиш, уни бошлашдан аввал одамларнинг шахсий ҳислатларини билиш лозимлигини айтади. Унинг фикрича, инсонинг хоши, ихтиёр, ифода, яхшилик ва ёмонлик каби ҳислатларини, нимага қобилияти борлигини аниқламай туриб ишга киришиш кутилган натижани бермайди.

Олимнинг, уқитишича қимки энг гўзал ва фойдали кашф этиш фазилатига эга бўлса ва кашф этган нарсаси чиндан ҳам ўзининг ва бошқаларнинг истагига мувофиқ бўлса, у хайрли ва фойдали бўлади Форобий болаларга таълим-тарбия бериш усуллари ҳақида шундай ёзади: «Амалий фазилатлар ва амалий санъатлар, касб-ҳунар ва уларни бажаришга одатлантириш масаласига келганда, бу одат икки турли йўл билан ҳосил қилинади: биринчи йўл-қаноатбахш сўзлар чорловчи, илҳомлаштирувчи сўзлар ёрдамида одат ҳосил қилинади, маълакалар вужудга келтирилади, одамдаги ғайрат, касб-интилиш, ҳаракатга айлантирилади.

Иккинчи йўл- мажбур этиш йўлидир. Бу усул гапга қўнмовчи қайсар шахарликлар ва бошқа саҳрои халқларга нисбатан ишлатилар эди, чунки улар ўз истақларича, сўз билан ғайратга қирадиган эмасдир. Аммо улардан қайси бирики, назарий билимларни ўрганишга

астойидил киришса, ҳамда фазилати яхши касб хунарларни ва жузъий санъатларни эгаллашга интилиши юълса, бундай одамларни мажбур этмаслик, мақсад уларни фазилат эгаси қилиш ва касб хунар аҳилларига айлантиришдир».

Тарбия бериш усули Форобийнинг фикрича, икки турли бўлади. «Аввалги усул-санъатни ўз рағбатлари билан ўрганувчилар билан ишлатадиган усул. Иккинчи усул эса мажбурий равишда тарбияланувчиларни тарбиялаш учун ишлатиладиган усул. Болалар устида турган одам эса муаллим у болаларга тарбия беришда турли тарбия усулидан фойдаланади».

Форобий билимдон маърифатли билимдон етук одамнинг образини тасвирлар экан бундай дейди: «Ҳар кимки илм-ҳикматни ўрганмаган бўлса уни ёшлигидан бошласин, соғ-саломатлиги яхши бўлсин яхши одоб ва ахлоқли бўлсин, сўзини уддасидан чиқсин, ёмон ишлардан сақланадиган бўлсин, барча қонун қоидаларни билсин, билимдон ва нотик бўлсин, илмли ва доно кишиларни ҳурмат қилсин. Илм ва аҳли илмдан мол дунёсини аёмасин, барча реал, моддий нарсалар тўғрисида билимга эга бўлсин».

Бу фикрлардан Форобийнинг таълим-тарбияда, ёшларни мукамал инсон қилиб тарбиялашда, хусусан, ақлий, ахлоқий тарбияга алоҳида эътибор берганлиги кўриниб турибди. Унинг эътиқодича, билим, маърифат албатта яхши ахлоқ билан безатмоғи лозим, акс ҳолда қутилган мақсадга эриша олмайди, бола етук бўлиб етишмайди. Олим, дарахтнинг етуклиги унинг меваси билан бўлганидек, инсоннинг барча хислатлари ҳам ахлоқ билан яқунланади дейди.

Форобий ўз давридаги ёшларни таълим., билим хунар эгаллашлари фаолият кўрсатишлари. Меқнат қилишлари зарурлиги хусусида фикр билдиради. Бу фикрлар ҳозир ҳам таълим-тарбияда ғоят муҳимдир.

Назорат топшириқлари:

- 4.2.1 Форобий болаларнинг феъл атворига қараб тарбия жараёнида қандай ва йуллардан фойдаланишни айтиб утган?
- А) рағбатлантириш,
Б) жазолаш,
В) Каттик ва юмшок,
Г) Юмшок ,
- 4.2.2 Форобийнинг таълим-тарбия ҳақидаги гоялари аввало нимага қаратилган?
- А) Адолатга , инсонпарварликка,
Б) Оллохни билишга,
В) Эзгуликка ва ёмонликка,
Г) Яхшиликка ,

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шахри» Т. Халк мероси нашри. 1993 й.
2. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. « Укитувчи» , 2001 й.
3. Барқамол авлод орзуси. Т. «Шарк» 1999 й.
4. Узбек педагогикаси анталогияси. Т. «Укитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
5. Халк педагогикаси инсон- камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
6. Урта Осиёда педагогик фикр тараккиётидан лавҳалар. Т. «Фан» 1996 й.

8-мавзу: Халк педагогикасининг огзаки ижодда акс эттирилиши. машғулотнинг технологик харитаси

Т\р босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	Дарс мақсади: Халк огзаки ижоди, унинг тур ва жанрлари, унинг ёш авлоднинг эстетик маърифий жихатдан	Ўқитувчи

	<p>ривожланиҳидатутган урнини талабаларга тушинтириш.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <p>-Талабаларга тарихимизни, утмишимизни эслатиб, узлигимизни англаб олишига кумаклашиш.</p> <p>-Талабаларга халк кушиклари оркали эстетик завк багишладан ташкари, ахлокий шуруни хам уйготиш.</p>	
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Достон, кунгирот, халк достонлари, мардлик, жасурлик, урф-одат, жасорат, Калмок, алплар, утов, халк педагогикаси, Барчин, Кукаман, Коражон, камал, жанр ва х.зо</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проектр, компютр, кўргазмалилар.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	Ўқитувчи
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <p>1. Халк огзаки ижоди, унинг турлари ва жанрлари хакида.</p> <p>2. «Алпомиш» достони ва унинг тарбиявий ахамияти.</p>	Талаба
4-босқич	<p>Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <p>1.1.Алпомиш достонида узбекхалкининг кандай кунлари тасвирланган?</p> <p>А) Кабилачиликдан феодализмга кучиши, Б) Феодализмнинг дастлабки кунлари, В) Утмиш халкларнинг орзу хаваслари, Г) А ва Б жавоблар тугри.</p> <p>1.2.Алпомиш калмок юртига нима учун боради?</p> <p>А) Бойсарига мадад бериш учун, Б) Бойсарини Бойсунга олиб келиш учун, В) Калмок шохидан кутилиш учун. Г) А ва Б жавоблар тугри.</p>	Ўқитувчи-талаба
5-босқич	<p>Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга адабиётларни тахлил қилиб келиш топширилди.</p>	Ўқитувчи

Асосий саволлар.

2. Халк огзаки ижоди, унинг турлари ва жанрлари хакида.
3. «Алпомиш» достони ва унинг тарбиявий ахамияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Достон, кунгирот, халк достонлари, мардлик, жасурлик, урф-одат, жасорат, Калмок, алплар, утов, халк педагогикаси, Барчин, Кукаман, Коражон, камал, жанр ва х.зо

1-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Халк огзаки ижоди, унинг тур ва жанрлари, унинг ёш авлоднинг эстетик маърифий жихатдан ривожланиҳидатутган урнини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1 Халк огзаки ижодининг тур ва жанрларини айтиб берадилар.

1.2 Халк оғзаки ижодининг тур ва жанрларни бир-биридан фарқлаб, асослаб берадилар.

1-асосий саволнинг баёни: Урта Осиёнинг энг қадимий халқларидан булган узбек халқи маънавий маданияти тарихида суз санъати ва унинг энг қадимги тури ҳисобланган халқ ижоди, айниқса, унинг эпик жанри дostonлар гоёт фахрли урин тутган, меҳнаткаш халқ оммасининг гоёвий, ахлокий, маърифий, маънавий ва эстетик такомилида халқнинг асрлар давомидаги хаётий тажрибалари, озод ва фаровон хаётга интилишлари, адолатсизлик ва ҳақсизликка қарши курашлари уз ифодасини топган. Шу маъноларида асрлар давомида сайкал топиб, авлоддан-авлодга утиб келаётган узбек халқ дostonлари ижтимоий тараққиёт билан боғлиқ булиб, халқ турли даврларда содир булган иқтисодий-ижтимоий узгаришларни, инсоний, маънавий ва ахлокий қадриятларни, маросим ва урф-одатларни узиди қамраб келган бой ва муқаммал бир манбадир. Бинобарин, бу манбани ҳар жиҳатдан урганиб, уларда ифодаланган анъанавий қадриятларини, муҳим гоёларни умумлаштириб ва улардан ёш авлодни тарбиялашда улар орқали йуқолиб бораётган, инсоний қадриятларни тиклашда самарали фойдаланиш халқ таълими олдида турган, ҳозирги қайта қуришга ва жумҳуриятимиз истиклолига хизмат қиладиган долзарб вазибалардандир. Буни биз узбек халқ эпосининг фаҳри, халқимизнинг ягона қаҳрамонлик эпоси «Алпомиш» дostonи мисолида қуришимиз мумкин. «Алпомиш» дostonи жуда қадим замонлардаёқ узбек халқи уртасида кенг тарқалган булиб, халқ шоири ва бахшилари томонидан уни қуйлаш қатта санъат, истеъдод ва маҳорат ҳисобланган, уни қуйлаганда эса алоҳида ҳурмат –эътиборга ва нуфузга эга булганлар. Шу сабабли, «Алпомиш» дostonининг вариантлари ҳам қуп. Чунончи, ҳозирги қунгача жумҳуриятимиз ҳудудида бу дostonнинг уттизга яқин вариантлари ёзиб олинган булиб, улар ичида энг муқаммали, гоёвий-бадий жиҳатдан энг юксаги Фозил Йулдош углидан 1928 йилда ёзиб олинган вариантдир. Шунинг учун ҳам дostonнинг шу варианты узбек ва рус тилларида қуплаб марта нашр этилиб, кенг қитобхонлар оммаси томонидан севиб уқилиб келинмоқда. Чунки «Алпомиш» дostonида халқимизнинг қаҳрамонона утмиши, янада аниқроқ айтадиган булсақ, уругчиликнинг емирилиши даврида чорвадор халқимиз хаётида давлатчиликнинг пайдо булиши даврининг муносабатлари, ижтимоий-сиёсий хаёти, удумлари ахлоқ-одоби, қардошлиқ туйғулари, қураши, уй-қирқлари, орзу ҳаваслари ёркин ифодаланган. «Алпомиш» дostonи икки қисмдан иборат булиб, унда узбек халқимизнинг қабилачилиқдан феодализмга қучиш, феодализмнинг дастлабки қунлари тасвирланган. Дostonнинг мазмунидан маълум буладики, унинг биринчи қисмида оила учун қураш гоёси, иккинчи қисмида эса уруг бирлиги учун, уз элининг ор-номуси учун қураш гоёси илгари сурилган. Дoston сюжети ун олти уруг Қунгирот элида Алпинбийнинг угиллари Бойбури ва Бойсариларнинг фарзандсизлик доғида изтироб чекиб юриши ва дostonдаги анъанавий мотивга қура, худо Бойбурига эғиз билан бошланади. Мана шу фарзанд қуриш воқеасидаёқ халқимизнинг анъанавий удумлари суюнчи олиш, туйга тайёрларлик, маслаҳат оши ва туй утқизиш удумлари ёркин ифодаланганини қураимиз. Чунончи: «Бойлар шул вақтда овдан қайтди :бу ёқдан шул вақтда фарзандлар ер юзига тушди. Бир нечалар бойларнинг олдига чиқиб, суюнчи олди: Бийлар вақти зиёда ҳуш булиб, манзилга келиб жой олиб, ҳар тарафга ҳабар юбориб, туй- томоша қилмоқчи булиб, чоғланиб, созланиб, ун олти уруг Қунгирот элининг қатта қичик бийларини, оксоқол арқобларини йиғдириб, туй қиламиз деб маслаҳат қилди. Ҳамма мамлакатда овоза булиб, элинг-юртинг қатта-қичиклари қуллуқ булсинга келиб, дустлари шодмон булиб, душманлари гамгин булиб, иложини тополмай, гамгин булса ҳам, ҳеч қим (юрагини) ёролмай, булар ҳам қуллуқ булсинга келаверди,. Ун олти уруг Қунгирот уругининг одамлари, эшитган ҳалоиклар гуррос-гуррос булиб келаверди. Қатта-қичик келиб, туйни асқобларини тузатиб, қанча суким моллар суйиб, ош-паловни дамлаб, фуқаролар туйиб, шу аснода қирқ кеча-ю, қундуз туйлаб ётди. Шу қичик парчада келтирилган анъанавий удумининг не хаётлиги, халқимиз онғи ва одати чуқур синғиб кетганлигини уларнинг ҳозирги даврининг яшаб, давом этиб келаётганлигидан ҳам англаш мумкин. Инсоннинг қундалиқ хаётида анъаналар ва урф-одатлардан туй тантаналари билан боғлиқ удумлар азал-азалдан урин эғаллаб келган, муайян даврнинг иқтисодий ва сиёсий тузумининг самараси ҳисобланган.

Халк дostonларида миллий анъаналар, урф-одатлар, инсоний кадриятлар доим ижобий образлар хатти-харакат билан боғлаб тасвирланади, улар тимсолида мардлик, тугрилик, адолатпарварлик, вафодорлик, халоллик биринчи уринга куйилади. Кайси давр дostonи, киссаси ёки ёзма адабиёти наъмунаси булмасин, улардан инсоний кадриятлар улугланади. Масалан: »Алпомиш» дostonида севимли ёр, оила ва уруг бирлиги йули курсатилган мардлик, жасурлик, ватанпарварлик, турли эллар ва халклар бирдамлиги, дустлик ва самимият улугланган. Халкнинг кахрамонлик ва мардлик хакидаги идеаллари содик дуст, вафоли ёр, окибатли жон-жигар тугрисидаги орзу-умидлари дostonининг асосий ижобий кахрамонлари Алпомиш, Барчин, Коражон, Култова Ёдгорлар тимсолида тасвирланади. Халк уларни уз душманларига карши курашда хар ишга кодир, жисмоний бакуват, маънавий етук кахрамонлар килиб яратган. Масалан: Кунгирот уруги бошликлари Бойбури ва Бойсарининг болалари Хакимибек ва Барчин ажойиб, ароийб шароитларда тугилади ва ёшлигидаёк Шохмардон пирим томонидан унаштирилди. Хакимбек ёшлигиданок баходирона ишларга кодир булиб, усдива етти ёшдаёк бобоси Алпинбойдан колган ук камонли сари ёйдан отиб, Аскар тогининг чуққисини учириб юборгани учун Алпомиш номини олади ва туксон алпнинг бири булиб колади.

Алпомишнинг асосий жасорати, кахрамонлик закот талаб килганлиги учун акаси Бойбуридан аразлаб, ун беш кунлик масофада Калмок юртига, Кашал юртига кучиб кетган.

Карама баланд пастга,
 От куйди калмок устига...
 Иккови шундай от солиб,
 Калмокни уртага олиб,
 Канча калмоқлардан уялиб,
 Коражонбекни кайтариб,
 -Элга булгин хабардор,-
 деб,Хакимбекурушда қолиб.
 Ёлгиз буп бунда юради,
 Куп калмокни улдиради,
 Килич-найза соп куради,
 Бу алпга таъсир килмади,
 Калмок айтгани булмади,
 Калмок фикр уйлади,
 Бехуда жонни кийнади,
 Кочмокни талаб айлади,
 «Тиги олмос бунга ботмас,
 Уруш килган омон кетмас,
 Бу узбек кандай жодугар
 Ёбу кашмирми, хийлагар?
 Хеч ким булмади бароба,
 Урсанг ботмайди яроқлар»,
 Калмоқларда бордир
 номдор,
 Алпомишга булди дучор.
 Коражонга сузлар айтган
 Киличига конлар катган.

Алпомишнинг катта афсонавий куч- кудрати, кахрамонлиги достоннинг иккинчи қисмида етти йиллик зиндондан кутулиб чиқиб, Тойчахон юборган лашкарга қарши бир узи жангга кириб, уни тор-мор қилишда янада яққол қуринади:

«Сел булди калмок қуз ёши,
 Шулдир Хакимбекнинг иши,
 Калмок купдир, тоб беролмас,
 Бунга рубару келолмас,
 Қулида бор кескир олмос,
 Сермаганда жон кутулмас,
 Нечовларни чопиб утди,
 Калмок юртини бузлатди,
 Бундай юртни изиллатди.
 Нечовлар майдонда турди,
 Киличнинг дамида улди,
 Калмок шохи яқин келди,
 Тойчи калмок юриш килди,
 Узи тушиб уруш килди,
 Ботирлари гирдин олди,
 Бир-бирига найза солди.
 Неча найза горат берди,
 Шундай ажиб уруш булди.
 Калмок шохнинг билмаганини билдирди,
 Калмок шохин Хакимбек улдирди,
 Колганини айганига кундирди.

Куринг Ойкашка полвонни,
 Хакимбекман саваш этган.
 Бир-бирин аклин олиб,
 Найза билан қилич солиб,
 Унга Хаким келиб, қолиб,
 Шердай буп устига борди.
 Сиёсатман қилич солди,
 Қуккашқани икки булди,
 Энди қолган калмоқлар.
 Қочмокни ихтиёр килди.
 Калмоқларни тулаб олди,
 Бирор майдон уруш булди.
 Оқади қузнинг ёши,
 От остида қолди боши,
 Шулдир Хакимбек савашини,
 Талаб қилиб узинг қелдинг,
 Холинг билмай уруш
 қилдинг,
 Бекориға анчанг улдинг,
 Тойчи қалмок , нима
 қилдинг?
 Бек Алпомиш дейди мени,
 Курсам улдирарман сени,
 Куп одамни халок қилиб,
 Бунда улдирдинг бемаъни»
 (158-159-бетлар).

(255-бет)

Достоннинг ҳам биринчи ва ҳам иккинчи қисмидаги Калмок лашкарига қарши қурашда Алпомишнинг адолатпарвар, оддий одамларга жонқуяр ва хайрихоҳ, бечораларга мадақор эканини қурамыз. Зеро, Алпомиш қалмок юртига босқинчилик қилиш учун эмас,

балки Калмок шохи томонидан мол-мулкни тортиб олиниб, узи хизматкор килинган Бойсарига мадад бериш ва уни Бойсунга олиб келиш учун боради. Хар икки холда ҳам Калмокшоҳ лашкари унга хужум килгани учун душманга карши жангга отланади. Демак, адолатга карши курашади.

Иккинчи жихатдан бу курашда Алпомиш шу ердаги прогрессив кучларга таянади. Булар Калмок юртининг маликаси товка ва оддий чупон Кайкуботир. Улар Алпомиш зиндонда ётганда ва ундан кутулиб чиқишида катта ёрдам берадилар. Бунда одамга одам дуст булиб, яхшилик килиши, садокат ва мурувват кур сатиши кераклиги тарғиб килинади. Бу улуг инсоний фазилат Алпомиш Тойчахонни мағлубиятга учратгач, Кайкуботни унинг урнига подшоҳ килиб тайинлайди ва тахтни эгаллаганини конунлаштириш учун Тойчахон кизи Товкани Кайкуботга хотинликка олиб беради. Демак, Кайкуботнинг Калмок элига шоҳ килиб тайинланишида шу улканинг Алпомиш бошлик Кунгиротликларга тобе килиниши ва шу йусинда марказлашган Кунгирот давлатининг ташкил топаётганини куриш мумкин.

Назорат топшириклари:

- 1.1.1 Алпомиш достонида узбекхалқининг қандай кунлари тасвирланган?
 - А) Кабилачиликдан феодализмга кучиши,
 - Б) Феодализмнинг дастлабки кунлари,
 - В) Утмиш халқларнинг орзу хаваслари,
 - Г) А ва Б жавоблар тугри.
- 1.1.2 Алпомиш калмок юртига нима учун боради?
 - А) Бойсарига мадад бериш учун,
 - Б) Бойсарини Бойсунга олиб келиш учун,
 - В) Калмок шоҳидан кутилиш учун.
 - Г) А ва Б жавоблар тугри.

2-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: «Алпомиш» достони ва унинг тарбиявий ахамиятини ёритиб, унинг бошқа дostonлардан ахамиятли томонини айтиб бериш, дostonлардан фойдаланишнинг педагогик шарт-шароитлари, усулларихақида сузлаб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 3.1.1 Алпомиш достони ва унинг тарбиявий ахамиятини ёритадилар.
- 3.1.2 Алпомиш достонини бошқа дostonлар билан таккослайдилар.

2-асосий саволнинг баёни:

Алпомишдаги чинакам инсоний фазилатлар, унинг зулм ва разолатга карши кураши, жасур ва жисмоний бақувватлиги калмок пахлавонларидан бири Коражон билан дустлашишга сабаб булди. Масалан: Коражон, Алпомиш билан дустлашиб, уз уйида меҳмон килиб турганида онаси Сурхайлнинг меҳмонни ёқтирмай, айтган гапларига жавобан шундай дейди: о улгунча яратганга рост булдим, Уз феълимдан чупу хасдан паст булдим, удони уртага солиб дуст булдим,

Келган мехмон сенинг углинг булади,
 Ундай десанг эна кунглинг колади
 Дустнинг мехри жуда иссик келади,
 Манзилига углинг айтиб келади,
 Дуст отини бунда тутиб туради,
 Ундай дема энажон айб булади,
 Кунгиротнинг шункори келиб кунади.
 Эшитса кунглига огир олади,
 Бундай, сузни, эна сузлаб келасан.
 Сен дустимни душман
 биласан
 Бундай булса, сен имонсиз уласан.

Шу сузларнинг узиёк Коражоннинг Алпомишга самимий ва содик дустлигидан, унга ҳеч қачон хиёнат қилмаслигидан далолатдир. Ҳақиқатдан ҳам дostonда тасвирланган воқеалар шаҳодатига қура, Алпомиш билан Коражон дустлиги адолат ва ҳақиқат, озодлик ва тенглик, инсон ҳуқуқи ва номуси учун қурашда борган сари мустаҳкамланиб, Барчин шартларини бажаришга, калмоқларнинг туксон алпини енгилшга, Барчин ёрини олиб, уз юртига келтиришга мадад беради.

Масалан: Барчин куйган шартларнинг иккитасини Алпомиш номидан Коражон бажаради: қирк беш кунлик пойгада қатнашиб калмоқ алпларининг жабру-зулмига қарамай биричи булиб етиб келади, бир кам туксон алп билан қураш тушиб, барини енгади.

Дostonда анашу қураш лавҳалари гоят жонли ва жозибали тасвирланган. Чунончи, Коражон билан алплар қураш тушиб, барини енгади.

Дoston ана шу қураш лавҳалари гоят жонли ва жозибали тасвирланган. Чунончи, Коражон билан алплар қурашидан бир лавҳани қуздан кечиради:

...Аччикланибтаги калмоқ келади,
 Коражонинг ишин бари қуради.
 Қахрланса тошни ёрар қаҳари,
 Туксон норнинг гушти булмас нахори.
 Қар изига кетар анча баҳори,
 Шундай калмоқ келиб қирди майдонга,
 Жафолар солгандир, тандаги жонга,
 Қазон булса зоглар қунар гулшанга,
 Дусор булди Қоражондай қолвонга,
 Ушлагандан буни отди осмонга.
 Таги ҳам бир калмоқ қелди майдонга,
 Олтмиш қари олачадан бир қари,
 Туксон қуйнинг терисидан телпаги.
 Шундай калмоқ келиб қирди майдонга
 Қоражонбек жуда қайрат қилади.
 Қайсардай буб, бул олишиб туради.
 Кейнига қайириб ерга уради,
 Қелган калмоқ армон билан улади.
 Дустини учун жуда хизмат қилади.
 Қоражондан бекнинг қунгли тулади.
 Қелган калмоқ сира омон қолмади.
 Қоражонбек узи танҳо турибди.
 Қоражонбек ёлғиз қилади ишни,
 Қалмоқ тарафидан таги етишди,
 Қалмоқларнинг бунда қолин қилади.
 Майдонга қелгани қолмай улади.

Қуллас дostonда Алпомиш билан Қоражон уртасидаги дустлик ҳаққоний ва ҳаяжонли лавҳаларда зур маҳорат билан тасвирланган булиб. Қоражон образи орқали

турли элатлар уртасидаги инсоний фазилатлар – садокат, шиори эди, самимият, меҳр-вафо билан жанбозлик, катъийлик улугланади.

Достон Алпомишнинг кахрамонлик ишларида. Ёри Барчин ва синглиси Калдиргоч каби етакчи образлар ҳам мадаккорлик килади. Уз элига ва юртига мухаббат, уз оиласи, ёри ва жон – жигарларига садокат, мустакиллик ва жасорат бу образларнинг ички мохиятини ташкил этади. Улар юксак инсоний фазилатлари, акл-фаросат, уринли ва кескин хатти-харакати, жасур ва куркмаслиги, тадбиркорлиги билан Алпомиш ва Коражонни кахрамонликка ундайди. Чунончи, Барчин гоят ёшлик чогидаёк, эркин фикр юритадиган, ота-онасининг хатти-харакатига, норозилик билдиришга узида журъат топадиган образ сифатида номоён булади. Ун минг уйли Кунгирот уругининг Кашал юртига кучишини купчилик маъкуллаб турган бир пайтда, Барчин бунга карши чиқади. Бу харакати билан у Алпомиш гоясини куллаб-куватлайди. Чунки, Бойсарни бошлик ун мингли Кунгирот уруги Бойбурига закот тулашдан бош товлаб, Кашал юртига кетаётган эди, улар закотга карши эди. Барчин эса, элни кучмасликка таргиб килар экан, у Бойсарига закот тулатиб, шу ерда тарафдори. У калмок юртига кучиш ёмон оқибатларга олиб келишини олдиндан сезиб, бу ишда онасини айблади ва ундан мадад сурайди:

Уйилмай куймасин кулбайи хонам,
Ох уриб, йиглайди мендайин санам,
Калмокка коларда, гулдайин танам
Хужа келса чикар мурид назари,
Хотин булмасмикан эрнинг вазири.
Эр деганнинг акли олмас булурми.
Алдаб-сулдаб йулга солмас булурми.
Бой отамман бий бобома не булди.
Эна, эшит мени айган сузимни .
Зафарондай сулдирмагил юзимни,
Калмок булиб, кулдан берма кизингни.

Бу эпизотдан шу хақиқат аниқ куришиб турибдики, қадим-қадимдан узбек оиласида аёл эринг унгу кули, маслаҳатгуйи, ярим пир, жуфти халол деган миллий анъана хотинга ишонч ва садокат удумига ишора қилинаёпти.

Барчин марлик ва довьоракликда, уз куч-қудратини номоён қила билишда, Тойчохон алпларига, тенг келадиган ботир, жисмоний жихатдан етук алп ва гузал киз сифатида тасъвирланади. Чунончи, туксон калмок алпидан бири Кукаман Барчин утовига келиб, ота-онангни улдириб, мен сени зурликдан оларим бордир деб, дук пуписа қилганида, Барчин унга шундай дадил жавоб беради:

Хар сузимни олавердинг қиёма,
Кулингдан келганин қилавер аяма.
Мени олмокка хаддинг борми калмоқлар,
Уз йулинга боравергин бадбахтлар.
Оти Алпомиш ёрим бордир.
Мақасда шунқорим бордир,
Элда зураборим бордир,
Катордаги норим бордир,
Чилла қирганда маст булган,
Хатапага бошин урган,
Не зурларни додин берган,
Кунгиротда қайсарим бордир,
Хабар берса, бек Алпомиш келмасми,
Хоним келса сендай қлмок улмасми,
Холинг билиб тугри юрсанг булмасми,
Келса-келар кунгирот элидан Алпомиш,
Келмаса мен тақдиримдан қураман,
Эрқак либосини узим қиярман.
Бор кучимни билагимга жиярман.

Кирк мингингни бир деб санаб, кирарман,
Мени олмокка хаддинг борми бадбахтлар.

Достон сюжетидаги бундан кейинги воқеалар тасвири Барчин айтган сузлар курук дук булмай, хакикат эканини тасдиқлайди. Зотан достонда тасвирланган Барчин Калдиргоч ва бошка образлар афсонавий булмасдан, утмиш хаётнинг тарихий негизи асосида, яратилган идеал образлардир. Шу маънода Барчиннинг уз такдирини узи хал килиши учун булган интилишлари кабилачилик давридаги матриархат хаётнинг давомидир. Барчиннинг воеяга етиши билан оилада берилган хукук, турмуш йулдош танлаш эрки, жамоат, халк хаётида фаол катнашиш, ота-онасига уз фикр мулохазасини айтиш воқеалари унинг кучманчи халк кизи эканидан далолат беради. Масалан, Бойсари калмоқлар юртига кучиб келганидан кейин, калмоқ шохининг туксон алпи, Барчинга совчи булиб келганида, аввал кариндошларидан маслахат сурайди. Улар, бу ерга узинг бошлаб келдинг, энди «тортинмай берабер кизингни» деб маслахат беришади. Бойсари нима киларини билмай турганда, кизи Барчиной унга мурожат этади.

Жуда хам гангиди, бой ота бошинг,
Маслахат бердику кавму кариндошинг,
Куп йиглама, жоним отам, дарвешим,
Эшитмагин кариндошлар сузини,
Куёв килсин туксон алпнинг узини,
Кариндошлар бера берсин кизини,
Сен йигладинг ота кунглим бузилди,
Дийда гирён булиб багрим эзилди,
Хафа килма ота мендай кизингди,
Куя бер алпларга менинг узимни,
Калмоқларга жавоб бермогим даркор,
Хафа булсанг, менинг кунглим бузилар,
Ул алпларга мен буларман баробар,
Хафа булма, ота, узимга бошкар,
Жазосини куриб кетсин калмоқлар,
Ярашикка мен зулфимни тарарман,
Калмоқларга гапирмока ярарман,
Нима деса, ота жавоб берарман,
Хафа булма, ота, кунглинг сурарман.

Бу гап Бойсарига макул келиб, ун минг уйли Кунгиротдан чиқариб, Барчиннинг утовини кутариб, овлок тепанинг бошига кутариб куйди. Бул утовда Киркин канизаги Билан Барчин утирди. Шунда Совчи булиб келган 90 алпни ихтиёрига йуллаб, Бойсари шундай деди: «Биз маслахат килиб, йил ағдариб курдик, кизимизнинг йили сичкрн экан, ёши 14 га чиккан экан, бизнинг узбекнинг расми шундай булади. Киз 14 га чиккан сунг уз ихтиёри узида қолади, Бизнинг айтганимизга кунмай, тепанинг бошига утовни тикиб утирибди. Узга борингизлар, уздан сурангизлар, бирингизги тегарми, барингизга тнгарми, узидан сурангизлар...

Шубхасиз, феодализм жамиятида ота хукми, худо хукми, «Киз ота-онанинг, эрнинг кули» деган конун – койда хукм сурган бир даврда Барчин отаси томонидан айтилган бу гаплар эриш туюлади. Лекин достон куйловчи Фозил Йулдош тингловчилар диккатини жалб этиш учун одатдан ташкари воқеаларни тасвирлайди, Кадимги утмиш матерхиар замонларга мурожат қилади. Шоир Барчин жамиятнинг ренг хукукли азоси сифатида куйлаб унинг жисмоний бакувват узун буйли, барваста киз каби тасвирлайди. Шунинг учун хам Барчин уз хукукини яхши билади, уз Элида колган суюкли ёри Алпомишга эътикод Билан умид боғлайди ва совчи булиб келган алпларга дадил жавоб кайтаради.

Хуллас Алпомиш достони туркий халқлар уртасида кенг тарқалган булиб, унда илгари сурилган муҳим гоёлар, ижобий қахрамонлар тимсолида мужассамлашган инсоний фазилатлар, миллий кадриятлар ҳозирги ёш авлодни тарбиялашда, улар орқали бораётган кадриятларимизни, удумлар ва урф-одатларимизни тиклашда муҳим аҳамият касб этади.

Назорат топшириклари

1.1. Барчин куйган шартларни иккитасини Алпомиш номидан ким бажарди?

- А) Кукаман
- Б) Кукалдош
- В) Бойбури
- Г) Коражон

1.2. Барчинга совчи куйган етти алпнинг онасининг исми ким эди?

- А) Тойчахон кизи
- Б) Товкахон
- В) Сурхайл кампир
- Г) Тойчахон кизи Тавкахон

Фойдаланилган адабиётлар

1. Узбек педагогикаси анталогияси. Т. “Укитувчи”, 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
2. Халк педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
3. Узбек халк эртаклари. Т. “Укитувчи” 1988 й ва хк.

9-мавзу: Халк кушиклари тарбия воситаси.

машғулотнинг

технологик харитаси

Тўр босқич	Бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1-босқич	<p>Дарс мақсади Кадимги урф-одат, удумлар мохиятини келажак авлодга етказишда халк кушикларининг урни.</p> <p>Идентив мақсадлар:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Талабаларга тарихимизни, утмишимизни эслатиб, узлигимизни англаб олишига кумаклашиш. -Талабаларга халк кушиклари оркали эстетик завк бағишлашдан ташқари, ахлокий шуруни ҳам уйғотиш. 	<i>Ўқитувчи</i>
2-босқич	<p>Асосий тушунчалар: Халк, кушик, инсонпарварлик, меҳр-мухаббат, ростгуйлик, эзгулик, турмуш, салбий хислатлар.</p> <p>Дарс шакли: гуруҳда ишлаш.</p> <p>Воситалар: проектр, компютр, кўргазмалилар.</p> <p>Метод ва усуллар: амалий машғулот, кўрсатиш, тушунтириш.</p>	<i>Ўқитувчи</i>
3-босқич	<p>Гуруҳда ишлаш.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қўшиқларнинг тарбиявий аҳамиятини тушунтирди. - Миллий қўшиқларга мисоллар келтиради. - Шу асосда ижтимоий-рухий қонуниятларнинг юз бериш негизини билишга интиланлар. 	Талаба
4-босқич	<p>Мустаҳкамлаш ва боҳолаш учун саволлар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кадимги кушиқлардан бизга купрок кимнинг асарлари оркали етиб келган? -Кадимги урф-одат, удумлар мохиятининг келажак авлодга етказишнинг энг самарали йули? 	<i>Ўқитувчи-талаба</i>
5-босқич	<p>Умумий якуний хулосалар чиқариш: Мақсадга эришилди. Вазифалар бажарилди.</p> <p>Мустақил иш топшириқлари қилиб ,талабаларга адабиётларни таҳлил қилиб келиш топширилди.</p>	<i>Ўқитувчи</i>

Асосий саволлар.

1. Кадимги урф-одат, удумлар мохиятини келажак авлодга етказишда халк кушикларининг урни.
2. Халк кушикларида ахлокий-фалсафий гоёларнинг етакчилиги.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Халк, кушик, инсонпарварлик, меҳр-мухаббат, ростгуйлик, эзгулик, турмуш, салбий хислатлар.

Идентив ўқув мақсадлари.

- 1.1. Талабаларга тарихимизни, утмишимизни эслатиб, узлигимизни англаб олишига кумаклашиш.
- 1.2. Талабаларга халк кушиклари орқали эстетик завқ бағишлашдан ташқари, ахлокий шуруни ҳам уйғотиш.

1-асосий саволнинг баёни:

Ўзбек халқимизнинг узок асрлар давомида куйлаб келатган кўшиклари алоҳида эътиборга лойик. Зотан, халқ ифодаси сифатида битилган кўшикларнинг деярли ҳаммасида инсонпарварлик кадрланади, касб-хунар, халол меҳнат улуглиниб, тарғиб қилинади. Ростгўйлик инсонга меҳр-мухаббат билан қараш, дўстлик, вафодорлик каби олийжаноб фазилатлар биринчи ўринда туради. Хатто Махмуд Кошқарийнинг “Девони луғоти турк” асари орқали бизгача етиб келган қадимги халқ кўшикларида ҳам ахлоқ одоб мавзуси етакчи ўринни эгаллайди.

Қадимги одамлар ўз ҳаётига ҳос турли ижтимоий-руҳий қонуниятларни, ижтимоий ҳодисалар билан чоғиштириб, улар ўзаро бир-бирига боғлиқ тарзда юзага чиқиб, амал қилади деб тушунганлар. Шу асосда ижтимоий-руҳий қонуниятларнинг юз бериш негизини билишга интиланлар. Шу боисдан улар ўз ҳаётлари давомига табиатга ҳос турли-туман ҳодисаларга, предметларга сизинганлар, уларга эътиқод билан ёндошганлар. Хатто улар ўз келиб чиқишларини табиатдаги айрим нарсаларга боғлаганлар. Жумладан, қадимги одам ўз аجدодларини айрим ўсимлик ва дарахтлардан, кейинчалик эса айрим хайвонлардан тарқалган деб тасаввур қилган ва уларни муқаддас билишган. Бунинг сабаби шундаки, ибтидоий одам ўз турмуш тарзида турли хил дарахт ва ўсимликлардан яшашнинг зарурий воситалари: озиқ-овқат, қийим-кечакдан иситиш манбаи сифатида унумли фойдаланган. Ўз қундалиқ турмуши учун зарур бўлган рўзгор буюмларини ясаган, уй-жой қуришда ишлатган. Шундай ҳаётий эҳтиёжлар қадимги одамлар қалбида ўсимликлар ва дарахтларга нисбатан чуқур ҳурмат туйғусини уйғотган. Уларда мухаббат билан адолатли муносабатда бўлиш туйғуси раванк топган. Бу муносабатнинг илк қуртага эса дарахт ва ўсимликларни “тангри ёхуд тангридан ажралиб чиққан бир парча “ деб қараб дастлабки одамнинг келиб чиқиши билан дарваҳт топинчи боғлаш ҳақидаги тасаввурларга ҳам бориб тақалади. Шу тариқа зарурий турмуш эҳтиёжлари учун ўсимлик ва дарахтлардан фойдаланиш дарахт ва ўсимликлар тангрисининг ўз авлодига кўрсатган “марҳамати“ деб тушунилан.

Ибтидоий инсон одамнинг руҳи туғилганга қадар ҳам, ўлгандан кейин ҳам дарахда сақланади. Дарахтларга инсонлардек, доимо жонли ва ҳаракатда дея сизинганлар. Бу фикрларнинг тасдиғи ва ишончини эса, ўсимлик ва дарахтларнинг фаслларда ўзгариб туришида қурганлар. Шунинг учун ибтидоий инсон, иожи борича уларни бемақсад чопиб, қесиб, синдириб ўзларини “азоб”дан сақлаб қолишга интиланлар. Уларни ҳафа қилиб қўйишдан чўчиганлар. Бироқ инсон тафаккурининг ривожланиши натижасида бу фикрлари ўз қучини йўқотиб, шу тушунчаларининг излари халқ ижодида рамзий образлиқ касб этиб, сақланиб қолади. Шунинг учун халқ оғзаки ижоди асарларида одатда, инсин ва ўсимлик, дарахт образлари тенг келтирилади. Гўзал қизлар қизил гулга, ботир бақувват йигитлар – чинорга, ошиқлар ҳолати-мажнунтолга руҳий нисбат бериб қиёсланади. Демак, ота-боболарнинг эътиқодларини, турмуш тажрибаларини кўз қорачигидек асраб қолиш, энг муҳими, уларнинг тажрибалари ахлокий-маънавий замин бўлганлиги учун унга амал қилиш, қолаверса, кейинги авлодга ҳам етказиш керак.

Кадимги ишонч-эътикодлар, урф- одат, удумлар мохиятини келажак авлодга етказишнинг энг самарали йўли халк оғзаки ижоди дурдоналаридан унумли фойдаланишдир. Чунки халк оғзаки ижодида сакланиб келатган турли рамзий образлар инсониятнинг табиат ва жамият ходисаларига бўлган илк, оддий тасаввурларини зухур этади. Ўтмишимиз билан hozirimizни бир-бирига чамбарчас боғлаб туради. Тарихимизни, ўтмишимизни эслатиб, ўзлигимизни англаб олишимизга кўмаклашади. Улар ўқувчиларга жстетик завк бағишлашдан ташкари ахлокий шуурини ҳам уйғотади.

Назорат топшириклари:

- 1.1.1 Кадимги кушиклардан бизга купрок кимнинг асарлари оркали етиб келган?
 А) Юсуф Хос Хожиб,
 Б) Махмуд Кошгарий,
 В) Ахмад Югнакий,
 Г) Комил Хоразмий.
- 1.1.2 Кадимги урф-одат, удумлар мохиятининг келажак авлодга етказишнинг энг самарали йўли?
 А) Мутафаккирлар фикрлари,
 Б) Турли хил асарлар,
 В) Халк оғзаки ижоди наъмуналаридан унумли фойдаланиш.
 Г) Баряя жавоблар тугри.

2-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Талабаларга халк кушикларида ахлокий, фалсафий, гоьларнинг ахамиятини тушинтириб, уларни асослаб беришга ургатиш.

Идентив ўқув мақсадлари.

- 2.1.1 Халк кушиклари хакидаги уз тушунчаларини айтадилар.
 2.1.2 Халк кушикларининг фалсафий – ахлокий гоьларини бир-бирига таккослайдилар.

2-асосий саволнинг баёни

Халк кўшикларида оила ва оилавий муносабатлар мавзуи беҳад кўп кўлланади. Шу мақсадда халк ўз кўшикларида рўмол, кўйлак, белбоғ, дўппи, телпак, сингари эркалар ва аёллар буюмларини рамзийлаштириб, ”оила, турмуш” поэтик маъноларини ифодалаб келган. Бунинг сабаби оилани эркак ва аёл ташкил этганлигидир. Шунга кўра, халк кўшикларида оила рамзини ифодалаш ва шу оркали киска сатрларда катта, умумлашма маънони бериш ниятида кўпинча эркак ёки аёлнинг бирор буюми поэтик образ воситасида кўлланган:

Атлас кўйлак киймайман,
 Чок-чокидан кетади.
 Кундошликка тегмайман,
 Кунда ташлаб кетади.

Маълумки, атлас кўйлак – ипак толасидан тайёрланган мулойим ва нозик газламадан тикиладаган ўзбек аёлларининг миллий кийими. Ўзбек кизлари келин бўлганларида, албатта, бу матодан кўйлак кийдирилади. Тўйларда куёвнинг келинга килган сарполари ичида, сўзсиз, атлас(шойи) бўлад. Халк нинг урф- одатлари, улар калбининг кўзгуси бўлган оммавий кўшикларига ҳам кириб келган. Демак, атлас кўйлак кшпрок келинлар, ўрта ёшли аёллар кийиб юргани учун оила, севги рамзи сифатида поэтик маъно касб этган.

Юкоридаги кўшикда “атлас кўйлак” рамзий бирикмасининг “оила, севги” тимсолида келатганлиги фикримизнинг ёркин далилидир. Унга атлас кўйлак ипакдек мулойим ва нозик газламадан тикилгани туфайли, ундан фойдаланишда эҳтиёткорликка жиддий эътибор бериш зарурлиги таъкидланмокда. Чунки агар атлас кўйлак бетартиб тикилса,

дарзи чок-чокидан кетиб колишидан огохлантирилмокда.Кўшиқда шу реал ходисага тимсолий тус берилиб,атлас кўйлак- оила рамзида кўлланган ва унга боғлиқ равишда лирик кахрамоннинг рухий ҳолати очиб берилган. Лирик кахрамон хотие устига кундош килиб хотитн оладиган кишига турмушга чиқишни хохламайди. Чунки у оила масаласининг нозиклигини яхши тушунади. Колаверса, унингш кўнгли ҳам атлас кўйлак ипаги каби нозик. Кундошлик хаётининг жорий ситамлари бу нозик кўнглига озор етказиши мумкинлигини кундошли хаёт бамисоли “шерикли ош” эканлигини у яхши англайди. Кўшиқда кундошли оила ўз-ўзидан дарз кетишга махкумлигига ишора килинади.

Маълумки, соғлом оила мухити мамлакатимизнинг , хаётимизнинг келажаги бўлган ёш авлодни тарбиялаб етиштиришнинг зарурий шартидир. Шундай экан, бу масалага ўз келажагимизга бефарқ караш жуадаям катта гунохдир.

Куй келганда кўзини кўринг,
Бир-бирининг изини кўринг.
Хамсоянинг кизини кўринг,
Бизга килган нозини кўринг.

Ушбу кўшиқда фарзанд тимсолида туғилиб, вояга етган,тарбияланган мухит муҳим роль ўйнайди ва халқ орасида учрайдиган”От ўрнини той босар”,”онасини кўриб кизини ол”Кабилдаги мақолларга ишора килувчи фикр “кўй ва кўзи”хамда “хамсоя ва кизи”образларини ўзаро киёслаш асосида баён килинади.

Соғлом оиланинг асосида хамиша пок ва самимий мухаббат, ишонч, вафодорлик каби ажойиб, олий инсоний туйгулар ётади. Шуларнинг ичида энг муҳими пок васамимий мухаббат бўлиб, уинсон калбининг ноёб-ардокли туйғусидир.

Кизил гул барги бўзлай,
Доим олдингда турай.
Агар бевафо бўлсанг,
Ишкингда куюб ўлай.

Кўшиқдаги “кизил гул”хам севги,мухаббатнинг рамзий ифодаси, ҳам “ёр маъшука”нинг рамзий образи сифатида ифодаланиб келаяпти.Лирик кахрамон у оркали ёрига мурожаат килиб, ўз дил изхорини, калб тугёнини изхор этапти. Ёрини вафодорликка, садокатлиликка ундаб биргаликда турмуш куриш таклифини баён этапти.

Халкимиз хамиша ўз кизларидан ифбатлиликни, ор-номуслиликни, севгида вафодорликни, хаётга ақл кўзи билан карашни, йигитлардан эса мағрурликни, мардоикни, тўгрисўзликни ва лабзи халолликни талиб килади.Уларни ноёб-ардокли туйғу-мухаббатни асраб –авайлашга даъват этади:

Асра кизил гулингни,
Сакла кизил гулингн,
Бахосига етмаса,
Узма кизил гулингни.

Албатта, асраб-авайлаган, кадрланган мухаббат кишини бахтга етаклайди. Кўшиқда ёшларга нисбатан: ”Мухаббатингни асра,эҳтиёт бўл, уто пишиб етулганга қадар оила куришга шошилма. Умр савдоси шошма-шошарликни хазм килиб бўлмайди, деган фикр илгари сурилади.

Хусусан, халкимиз бу масалада кизларга жуда кўп юксак маъсулиятни юклайди.Улардан шаън, шарму хаё талаб килади.Халкимиз уларнинг гулдай нафис ва чиройли, ойдаи тўлин, сутдай пок бўлиши хақидаги орзуларини куйлайди ва ақлий хушёрликка ундайди.

Ножўя йўлга кирган аёлларнинг бориб-бориб бир куни, албатта пушаймон еб:

Билмай босдим тиконни,
Тортадирман жабрини.
Билсам эдим, босмас эдим,
Тортмас эдим жабрини.

-дея алам билан ўқинишлари табиийдир.

Умуман аёлларнинг ножўя хатти-харакатларини халқ кескин коралаган,хатто ўлимга махкум килган.

Кўшиқларда тумушда ,турли тоифадаги кишилар ўртасида учрайдиган муносабатлар, карама-каршилиқлар, зиддиятлар ўзининг ёркин ифодасини топади:

Саъва деган кушчага
Махсар берсанг сайрайдир.
Савдогарнинг кизлари
Акча берсанг карайди.

Бу кўшиқда тарбиясиз, одобсиз, очикюз кизлар танкид килинади. Уларни иффатсиз ва текин томоклиги киноя йули билан кескин фош этилади. Кушиқда бундай кизларнинг образи саъва образи билан киёсланади. Чунки саъва чумчуксимонлар туркумига мансуб, ранг- баранг патли сайроки куш булиб, у купинча махсар деган уругидан мой, гулидан буёк олинадиган туп гулли бир йиллик усимликни хуш куради. Кушиқда шу реал холатга рамзий тус берилган ва унга яна бошка реал холат чогиштирилган. Шу асода кушиқнинг асосий мазмуни очилиб уткинчи бойликка, мол-дунёга хирс куйиш холати кескин танкид килинади. Бу кушиқ гарчи утмиш даврида яратилган ва уша даврда яшаган, мол дунёга уч булган кишиларнинг кизларига каратилган булса-да, унинг тарбиявий ахамияти хозиргача уз кадрини йукотмаган.

Халкимиз кишиларнинг узаро саломлашиш маданиятига хам жиддий эътибор берди. Шунинг учун “Инсон одобининг боши-саломдан” деб айтилади. Саломлашиш, хам ота-боболаримиздан колган удум булиб, у инсонга хурматини, эътиборини билдиради. Саломлашиш кишиларни узаро бир-бирига якинлаштиради, улар калбида мехр-окибат туйгуларини устиради. Саломлашишнинг кишилар уртасид аузига хос тартиб ва талаблари мавжуд. Уларга риоя килиш - кишининг маданиятлилик даражасини номоён килади. Салом-аликсиз юрадиган киши одамларнинг кузига жуда ёмон куринади. Бундай одамларнинг хурмати хам узига яраша булади:

Ака, ёрингни курдим,
Кучада турган экан.
Эгилиб салом берсам,
Тили йук хайвон экан.

Ота-онага мухаббат туйгуси Ватан туйгуси билан чамбарчас богликдир. “Ота-онага интилиш - Ватанга интилиш”, “Ватанга интилиш-ота-онага интилиш” демақдир. Ота-она уйнинг “боши”, оиланинг куркидир. Халк куйдаги кушиқни бекорга айтмаган:

Кизил гул тарам-тарам,
Давлатим ота-онам.
Ёр деган кунгил хуши,
Топилмас ота-онам.

“Хотин йулда, фарзанд белда, ота-она, огайни кайда?” деганларидек, ота ва она киши учун бирмарта бериладиган, кайта топилмас “давлатдир”. Уларни эъзозлаш, асраб-авайлаш хар бир фарзанднинг бурчидир. Халкимиз “Ота-онага килганингни тортасан” деб бежиз айтмаган. Чунки, “Тошу-тарозили” бу дунёда одам ота-онасига нисбатан ноужа харакат килса, уни албатта, фарзандлардан тортиши халк амалиётида исботланган.

Халкимиз азалий шакланган анъана-фарзанднинг ота-она маслахати билан иш юритишдаги маъкуллигидир. Чунки тажрибали ота-она узокни кура билади. Баъзан биз халк ижодида шундай кушиқларни хам учратамиз:

Арик буйини уйдим,
Кулимга хино куйдим.
Ота-онамдан кечиб,
Ёр, сенга бино куйдим.

Бу кушиқда лирик кахрамон хаётда узича мустакил йул тутиб, ота-онасидан кечиб, севишган ёрига уларнинг розилигисиз турмушга чикканлиги куйланган.

Халкимиз хамиша текинхурликни, очкузликни, молпарастликни уз манфаатини бошкалар манфаатидан устун куйишни коралаб, мехнатсеварликни. Халолликни улуглаб, ардоклаб келди.

Инсон бахтни мехнатдан топади. Мехнатсевар киши доимо эл эъзозида булади, обруга эришади. Буни юрак-юракдан хис килган халкимиз шундай куйлайди:

Сув оқару, сув оқар,
Сув тагида кум оқар.
Ватан хизматин килган,
Инсонга омад боқар.

Ёки:

Баҳор чоги қорлар эриб, сой булғай,
Меҳнат билан ҳар бир инсон бой булғай.

“Меҳнат қилган-элда азиз”, “Меҳнатнинг таги роҳат” деган халқ иборалари ҳам бекорга айтилмаган. Халқимиз ахлоқий талабларга буйин эгмайдиган, меҳнатсиз турмушни ҳуш қурадиган дангасаларни танқид қилувчи қушиқлар яратган”

Ишлаган роҳат қилиб, ош ейди,
Дангасалар таъна билан тош ейди.

Хусусун, йигитлар дангаса бўлса, пешонасининг шури. Чунки бундай йигитларни қизлар қунглини забт этишлари ниҳотда мушқул. Ақл-фаросатли қизлар ҳеч қачон уз тақдирларини дангасаларга ишониб топширишни хохламайдилар. Буни тасдиғини халқ яратган қуйдаги қушиқда қуриши қуриш мумкин:

Атлас қуйлак қиймайман,
Этағини лой қилиб.
Дангасага тегмайман,
Юрак – бағрим доғ қилиб.

Ушбу қушиқда атлас қуйлак этағига ёпишган лой киши дилини ҳуфтон қилиб, унга ортиқча иш-ташвиш ва оғирлик тугдирган қаби, ишқмас, дангаса кишилар ҳам оиласига ортиқча юк бўлади, деган гоё ифодаланган. Шунинг учун қушиқдаги лирик қахрамон узига ортиқча дардисар ва оғирлик орттириб, дангаса билан оила қуришни хохламаслиғини ошқор эълон қилади.

Халқда азалдан спиртли ичимликка берилишни, наша чекишни, қора дори исьтемом қилишни одамгарчиликдан чиқарувчи, барбод этувчи барча инсоний кадриятлардан, имон, эътиқоддан маҳрум этувчи иллат деб ҳисоблаган, Шунинг учун бу ярамас иллатлар ҳозир ҳам халқ томондан кескин танқид қилиниб, қорасланади.

Менинг ёрим маст бўлди,
Токчадан тушди қутим.
Ичкиликнинг дастидан.
Қуриди қури-қутим.

Бу қушиқда лирик қахрамон-аёл, она, хотин ичкилик дастидан уз турмушининг барақаси қочганини алам билан изҳор этипти. У арокхур эрининг хатто токчада турадиган қулф-қалитини қичкина сандикчасида йигиб, асраб юрган нарсаларигача барини тортиб олиб, ичкиликка сарфлаганини нолиб баён этаётир. Эрақлар ақлининг эгови-арокни лаънатлаб, қарғаётир. Оналарнинг бу фарёдини ҳис қилган қизларимиз арокхур, қукнорихур билан асло оила қуришни хохламайди. Бу ҳол ҳам халқ қушиқларида узининг ёркин бадий ифодасини топган.

Атлас қуйлак қиймайман,
Бижир-бижир гули бор.
Арокхурга тегмайман,
Қуйлағида хиди бор.

Қушиқда лирик қахрамон арокхурга турмушга чиқишни, у билан оила қуришни хохламаслиғини изҳор этган.

Халқимиз ҳамиша қабихлик, угрилик, порахурлик, қиморбозлик йули билан яшаб қелаётган кишиларга қаҳр-ғазаб, нафрат билдиради. Алдов йуллари билан мол-дунё йигишни қоралайди. Чунки бу йулнинг охири одамни албатта ҳароб қилишини минг йиллар давомида халқ тажрибасида синовдан утиб қелмоқда. Ҳаромхурнинг топган “Ҳаромини” еб-ичган оиласидаги болалар ҳам ҳаромхурликка урганишлари мумкин.

Утмишдан то ҳозирги давргача одамлар орасида яшаб қелаётган бу иллатлар қуйдаги сатрларда танқид қилинади:

Эй, банги, банги, банги,

Улмасдан мурда ранги.
Банги сира бойимас,
Корни хеч нонга туймас.

Одамлар ҳақкига хиёнат қилиш, угрилик, ор-номусга тажаввуз қилиш каби иллатлар кишилар уртасида меҳр-шавкатни оқибатни йукотади. Кишилар руҳига салбий таъсир қилади. Мамлакат турмушига раҳна солади.

Назорат топшириқлари.

- 2.2.1 Кайси удум инсонга хурмат ва эътиборни билдиради?
- А) Ширинсузлик,
 - Б) Бирга овқатланиш,
 - В) Яхши қийиниш,
 - Г) Саломлашиш

Амалий машғулотлари

1.Мавзу: Форобийнинг педагогик қарашлари

Асосий саволлар

- 1.Форобийнинг ҳаёти ва ижоди.
2. Форобийнинг ахлоқий ва педагогик қарашлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Форобий, қарашлари, халқ оғзақи ижоди, утмиш мутафаккирлари, тарбия турлари, шарқ мамлакатлари, илм, устоз ва х.о.

1-асосий савол буйича уқитувчининг мақсади: Форобийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида талабаларга билим, қуниқма ва малакалар бериш, Форобийнинг таълим-тарбия борсида билдирган фикрларини талабаларга сузлаб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1.Форобийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида сузлаб берадилар.
- 1.2.Форобий ижодидан наъмуналар келтирадилар.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шаҳри» Т. Халқ мероси нашри. 1993 й.
2. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. «Уқитувчи», 2001 й.
3. Барқамол авлод орзуси. Т. «Шарқ» 1999 й.
4. Узбек педагогикаси анталогияси. Т. «Уқитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
5. Халқ педагогикаси инсон- қамолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
6. Ўрта Осиёда педагогик фикр тараккиётидан лавҳалар. Т. «Фан» 1996 й.

2.мавзу: Халқ педагогикасида меҳнат тарбияси.

Асосий саволлар.

1. Халқ педагогикасида меҳнат тарбиясининг урни ва вазифаси.
2. Утмишда халқимизнинг маънавий ахлоқий маданиятига булган муносабати.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Меҳнат, халқ педагогикаси, инсон, меҳнат тарбияси, меҳнатсеварлик, ота-она, ахлоқий тарбия, урф-одат, одоб ва х.к.

1-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Узбек халқининг асрлар давомида меҳнатга ва меҳнат тарбиясига булган муносабатини ва ёш авлодни ҳаётга, меҳнатга, касб-хунар эгалашга булган муносабатларини етказиб, унинг мазмуни ва моҳиятини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари.

- 1.3 Ўзбек халқининг асрлар давомида меҳнатга булган муносабати ҳақида гапирадилар.
- 1.4 Халқимиз қуллаган усул ва воситаларни бир-бирига солиштирадилар.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шаҳри» Т. Халқ мероси нашри. 1993 й.
2. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. «Уқитувчи», 2001 й.
3. Барқамол авлод орзуси. Т. «Шарқ» 1999 й.
4. Ўзбек педагогикаси анталогияси. Т. «Уқитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
5. Халқ педагогикаси инсон- камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
6. Ўрта Осиёда педагогик фикр тараккиётидан лавҳалар. Т. «Фан» 1996 й.

3.Мавзу: Халқ қўшиқлари тарбия воситасида**Асосий саволлар.**

2. Қадимги урф-одат, удумлар моҳиятини келажак авлодга етказишда халқ қўшиқларининг урни.
3. Халқ қўшиқларида ахлокий-фалсафий гояларнинг етакчилиги.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Халқ, қўшиқ, инсонпарварлик, меҳр-муҳаббат, ростгуйлик, эзгулик, турмуш, салбий ҳислатлар.

Идентив ўқув мақсадлари.

- 3.1. Талабаларга тарихимизни, утмишимизни эслатиб, узнгимизни англаб олишига қумаклашиш.
- 3.2. Талабаларга халқ қўшиқлари орқали эстетик завқ бағишлашдан ташқари, ахлокий шууруни ҳам уйғотиш.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шаҳри» Т. Халқ мероси нашри. 1993 й.
2. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. «Уқитувчи», 2001 й.
3. Барқамол авлод орзуси. Т. «Шарқ» 1999 й.
4. Ўзбек педагогикаси анталогияси. Т. «Уқитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
5. Халқ педагогикаси инсон- камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.

4. Мавзу: Ўзбек халқ эртаклари ва мақоллари
Асосий саволлар.

- 1.1.Халқ эртаклари ва мақоллари.
- 1.2.«Алпомиш» достони ва унинг тарбиявий аҳамияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Достон, қунгирот, халқ достонлари, мардлик, жасурлик, урф-одат, жасорат, Қалмоқ, алплар, утов, халқ педагогикаси, Барчин, Қуқаман, Қоражон, қамал, жанр ва ҳ.зо

1-асосий масала буйича уқитувчининг мақсади: Халқ оғзаки ижоди, унинг тур ва жанрлари, унинг ёш авлоднинг эстетик маърифий жихатдан ривожланишидир урнини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.3 Халқ оғзаки ижодининг тур ва жанрларини айтиб берадилар.
- 1.4 Халқ оғзаки ижодининг тур ва жанрларни бир-биридан фарқлаб, асослаб берадилар.

Фойдаланилган адабиётлар.

- 1 Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шаҳри» Т. Халқ мероси нашри. 1993 й.
- 2 Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. «Уқитувчи», 2001 й.
- 3 Баркамол авлод орзуси. Т. «Шарк» 1999 й.
- 4 Узбек педагогикаси анталогияси. Т. «Уқитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
- 5 Халқ педагогикаси инсон- камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.

5 мавзу: Достонлардан намуналар ва уларнинг таҳлили**Асосий саволлар.**

- 1.1.Достонлардан намуналар ва уларнинг таҳлили..
- 1.2.«Алпомиш» достони ва унинг тарбиявий аҳамияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Достон, кунгирот, халқ достонлари, мардлик, жасурлик, урф-одат, жасорат, Калмоқ, алплар, утов, халқ педагогикаси, Барчин, Кукаман, Қоражон, камал, жанр ва х.зо

1-асосий масала бўйича ўқитувчининг мақсади: Халқ оғзаки ижоди, унинг тур ва жанрлари, унинг ёш авлоднинг эстетик маърифий жихатдан ривожланишида тугатган урнини талабаларга тушинтириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Достонлардан намуналар ва уларнинг таҳлили.
- 1.2.Халқ оғзаки ижодининг тур ва жанрларни бир-биридан фарқлаб, асослаб берадилар.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Абу Наср Форобий. «Фозил одамлар шаҳри» Т. Халқ мероси нашри. 1993 й.
2. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, Т. «Уқитувчи», 2001 й.
3. Баркамол авлод орзуси. Т. «Шарк» 1999 й.
4. Узбек педагогикаси анталогияси. Т. «Уқитувчи», 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
5. Халқ педагогикаси инсон- камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.

Халқ педагогика асослари фанидан ўз-ўзини текшириш учун назорат саволлари

1. Фаробий нечанчи йилда туғилган.

- А. 873 йилда В. 875 йилда
С. 874 йилда Д. 810 йилда

2. Муаллими соний қандай маънони англатади.

- А. Иккинчи муаллим В. Биринчи муаллим
С. Муаллим Д. Устоз

3. Фозил одамлар шахри асарининг муаллифи ким.

- А. Фаробий В. Беруний
С. Авлоний Д. Фитрат

4. Абу наср Фаробий таълим-тарбиянинг асосий вазифаси нимадан иборат деб ўйлайди.

А. Таълим-тарбиянинг асосий вазифаси жамият талабларига жавоб бера оладиган ва шу жамият учун хизмат қиладиган етук инсонни тарбиялашдан иборат.

В. Таълим-тарбиянинг асосий вазифаси инсонни камолотга етакловчи ягона восита деб билади.

С. Иккала жавоб ҳам тўғри. Д. Тўғри жавоб берилмаган.

5. Ахлоқ нима.

А. Ижтимоий онг формаси бўлиб, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида ҳуққ-атворни йўлга солиб турган принциплар, нормалар, қоидалар мажмуасидир.

В. Иқтисодий ҳаётнинг барча соҳаларида инсоннинг ҳуққ-атворини йўлга солиб турадиган принциплар.

С. Одоб виждон ор-номус йиғиндиси.

Д. Тўғри жавоб берилмаган.

6. Мактабда ахлоқий тарбия қайси дарсларда берилиб борилади.

А. Одобнома В. Маърифатнома

С. Ахлоқ ва шахс эркинлиги Д. Ахлоқ ва қонун

7. Ўзбек халқ педагогикаси кимлар томонидан яратилган.

А. Асрлар давомида халқлар томонидан. В. Педагоглар томонидан

С. Бир-икки жамоа билан Д. Тарихчилар томонидан

8. Халқ педагогикасининг ажралмас қисми нима.

А. Халқ оғзаки ижоди В. Шеърят

С. Мусиқа Д. Рақс

9. Мақолларнинг ўзига ҳос ҳусусияти нимада.

А. Шакл ва мазмун жihatдан барқарорлигида

В. Фалсафий-ахлоқийлигида

С. Таълимийлигида Д. Мазмундорлигида

10. Олтин ўтда, одам . . .

А. меҳнатда билинар В. Ишда билинар

С. элда билинар Д. жамоа олдида

11. Меҳнатга оид мақолларда қандай ғоя бор.

А. Ишчанлик, меҳнатсеварлик

В. ватанпарварлик

С. Хақгўйлик

Д. меҳр-оқибат ғоялари

12. Ҳалол меҳнат . . .

А. Яхши одат В. Яхши бахт

С. Яхши фикр Д. Яхши бойлик

13. Меҳнат ҳақида келтирилган мақолни топинг.

А. Кўпчилик қўлида унум кўп В. Она юртинг олтин бешигинг

С. Оз сўзла-соз сўзла

Д. Эшик очик бўлса ҳам сўраб кир.

14. Абдурауф Фитрат ўсмирлик йиллари қандай таҳаллус билан ижод этган.

- А.Мижмар В. Фитрат С.Муаллим Д.Фуркат
- 15.Фитрат ота-онани бола тарбиялашда тарбиянинг нечта ва қайси тамойилларига эътибор беради.**
 А.3та жисмоний ақлий ахлоқий В. 2 та жисмоний, ақлий
 С. 1та ахлоқий Д. а ва б жавоблар тўғри.
- 16.Фитрат қайси асарида мактабда бериладиган ахлоқий тарбия даражаси қандайлигини ўз ҳаётидаги воқеа мисолида кўрсатиб берди.**
 А.Мунозара В. Ҳинд саёҳати С. Раҳбари нажот Д.Оқ мозор
- 17. 1925 йилда Фитрат қандай пьесса ёзган.**
 А. Арслон В. Бегимжон С.Ўҳузхон Д.Чин севиш
- 18. Авлоний қандай дарслик ва ўқиш китоблари яратди.**
 А.Адабиёт ёхуд миллий шеърлар, “биринчи муаллим”, “иккинчи муаллим”, “мактаб гулистони” ва бошқалар
 В.”Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ”, “биринчи муаллим”, “иккинчи муаллим”
 С. ”Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ”
 Д. А ва Б жавоблар тўғри.
- 19. Халқ оғзаки ижодининг қайси жанрлари нутқ маданиятини ўстиришда ёрдам беради.**
 А.Тез айтиш В. Эртақ С. МАқол Д. Масал
- 20.Тез айтишларнинг афзаллик томонини топинг**
 А.Сўзларни тўғри айтишга ўргатади В. Нутқ бойлигини оширади
 С.Эслаб қолиш даражасини оширади Д. Хотирани мустаҳкамлайди
- 21. Тез айтишларнинг ўзига ҳос хусусияти шундаки . . .**
 А.Сўзларнинг аксарияти бир ҳил ёки ёндош товушлардан ташкил топган
 В. Фикрлаш қобилиятини ўстиришда муҳим рол ўйнайди.
 С. ўғит насихат йўлида бадий ўхшатишга айтилади.
 Д. Жавоблар нотўғри
- 22.Халқ бисотидаги энг яхши табаррук сўзлар қандай тарбияга қаратилган**
 А.Ахлоқий тарбияга В. Меҳнат тарбиясига
 С.Жисмоний тарбияга Д. Эстетик тарбияга
- 23. А. Авлоний ташкил этган театр тўғрагининг номини аниқланг**
 А.Турон В. Туркистон
 С. Гулистон Д.Садо
- 24. А.Авлонийга биринчилардан бўлиб “Меҳнат қахрамони” унвони нечанчи йилда берилган.**
 А.1925 йилда В. 1923 йил С.1924 йилда Д. 1926 йилда
- 25. Меҳнат тарбиясининг асосий вазифаси нимадан иборат.**
 А.Ёш авлодни меҳнат қилишга, амалий тайёрлаб. Унинг онгли муносабатини шакллантиради.
 В. Кишиларни иқтисодий тараққиётга эришишда ёрдам беради.
 С. Ёшларнинг моддий маънавий ва сиёсий тараққиётга эришишига ёрдам беради.
 Д. Ёшларнинг моддий тараққиётга эришишига ёрдам беради.
- 26.Меҳнат маданияти бу-**
 А.Бажарилаётган ишнинг самарали сифатли ва пухталигига эришиш Бажарилаётган ишнингсифати ва самарадорлиги
 В. Бажарилаётган ишнинг ҳамма учун фойдали бўлишига эришиш
 С. Меҳнатга онгли равишда ёндашув
 Д. Тўғри жавоб берилмаган.
- 27. Меҳнат тарбияси турлари нечта.**
 А.2 та В. 4 та С. 3 та Д. 1 та
- 28. Нутқнинг патологик секинлашган сурати нима дейилади.**
 А. Тахилолия В. Брадилалия С.Дислалия Д.Тўғри жавоб йўқ
- 29. Жисмоний ва рухий ривожланишда нуқсонли болалар нима деб аталади.**
 А. Анамал В. Логаневроз С. Сигматизм Д.Хамма жавоблар тўғри

30. Қуръон сўзининг маъноси.

А.Қироат қилиш В. Эзгулик қилиш С.Итоат этиш Д.Тинч-тотув яшаш

31. Алишер Н. қандай мадрас ташкил қилди ва унга қандай ном берди?

А. Донишмандлар уйи. В. “Ихлосия” деб нормланган мадраса.
С. “Ихлосия” деб нормланган мактаб. Д. А ва Б жавоблар тқғри.

32. Жадитчиларнинг махсадлари нималардан иборат эди?

А.Мусулмон мактабларнинг такомиллаштиришдан иборат.
В. Янгича усулдаги таълим тарбия беришни мактабларда қўллаш.
С. Рухонийлар билан биргаликда янгича қҳитиш усулидаги мактабларни ташкил этиш.
Д. Эски мактабларни йўқотиш.

33. Имом Исмоил Бухорий ёдгорлик мажмуий қайси ерда қурилган?

А. Пойарик тумани Хартанг қишлоғида В. Бухорода.
С.Самарқандда Д. Туркистонда.

34. Нафосат тарбиясининг асосий воситалари?

А. Табиат манзаралари, инсон шахсияти гўзаллиги, бадий тарбия наъмуналари
В. Тйатр, музей, кўргазма заллари
С. Тоғ, дарё, қўллар Д. Тўғри жавоб йўқ.

35. Мусулмон мактабларида таълим тизими неча тоифага бўлинган эди?

А. Икки тоифага-ўрта таълим қори хона.
В. уч тоифага-бошланғич таълим ўрта таълим халилхона.
С. беш тоифага –қуйи мактаб халилхона, юқорихона мактаб интернат,
олий динний мактаб.
Д. Тўғри жавоб йўқ.

36. Бехбудий қайси соҳаларни мукаммал эгаллаган?

А.Фан арбоби исломшнос
В. Жадитчи фан арбоби журналист
С. Жамоат арбоби исломшнос педагог аҳлоқшунос журналист
жўғрафияшунос
Д. Аҳлоқшунос педагог.

“ХАЛҚ ПЕДАГОГИКАСИ АСОСЛАРИ” КУРСИ БЎЙИЧА МУСТАҚИЛ ИШ ТОПШИРИҚЛАРИ

1. Халқ педагогикаси инсон камолотининг асоси
2. Ўзбек халқ педагогикасини қайта тикланган йўриқномаси (Концепцияси)
3. Фаробийнинг педагогик қарашлари
4. Халқ педагогикаси ва унга хос булган хусусиятлар.
5. Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усуллар
6. Халқ педагогикасида меҳнат тарбияси.
7. Халқ қўшиқлари тарбия воситасида
8. Ўтмиш мутафаккирлари таълим -тарбия ҳақида
9. Ўзбек халқ эртаклари ва мақоллари
10. Таълимда халқ педагогикасидан фойдаланиш
11. Халқ педагогикасининг огзаки ижодда акс эттирилиши.
12. Халқ педагогикасида ахлоқий қарашларнинг қўшиқларда акс эттирилиши
13. Халқ педагогикасида ахлоқий қадириятлар
14. Халқ педагогикасида ахлоқий тарбия
15. Ўзбек халқ дostonлари ва уларнинг тарбиявий аҳамияти

МУСТАҚИЛ ИШНИ БАЖАРИШДА ФОЙДАЛАНИШГА ТАВСИЯ ҚИЛИНГАН АДАБИЁТЛАР

1. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. Т. 1-китоб, кунун Маъсудий. 1-5–мақолалар. Таржимон Расулов. Т. 1973 й.
2. Абу Мансур ас-Саолибий. Йажимат ад-даҳр. Фан. Т. 1976 й.
3. Абу Мансур Абдумалик ибн Мухаммад ас-Саолибий «Тижимат ал - Йатим». Т. 1990 й.
4. Болалар богчаларида халқ уйинлари Т. 1991 й.
5. Имом Исмоил ал – Бухорий. Ал-адаб ал-муфрат. (Адаб дурдоналари) Т. Ўзбекистон 1990 й.
6. Калила ва Димна. Т.: Г. Гулом 1977 й.
7. Мухаммад Ибн Мусо ал – Хоразимий. Танланган асарлар. Т. Фан . 1983 й.
8. Муло Салоҳидин ибн мулло Алоиддин хожи (Салоҳиддин Тошкандий). Темурнома. Т. : Чулпон. 1990 й.
9. Ўзбек халқ эртаклари. Т.: У. 1988 й.
10. Ўзбекистон халқлари тарихи. 1-жилд. Фан 1992 й.
11. Умар Хайём. Наврузнома. Т.: Меҳнат. 1990й.
12. Хайдаров К. Мусулмонларнинг миллий урф-одатлари. С.: Г.Гулом. 1991 й.
13. «Хикматлар» (Девони хикмат) Т. 1990 й.
14. Ҳадислар. 1-6 – китоблар. Т. 1996 й.
15. Кобуснома. Т.: Укитувчи. 1994 й.
16. Куръони қарим. Ўзбекча изоҳли таржима. Т.: Чулпон. 1992 й.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. Т., «Шарқ» – 1998.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш йўлида. Т. «Ўзбекистон» – 1995.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХИ аср бўсағасида. Т., «Ўзбекистон»-1997.
4. Каримов И.А. Истиқлол ва маънавият. Т., 1994.
5. Баркамол авлод–Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т., «Шарқ»– 1998 й.
6. Абдулла Авлоний, Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Т. “Укитувчи” 1993 й.
7. Мавлонова Р ва бошқалар. Педагогика, -Т, “Укитувчи” 2001 й.
8. Болалар богчаларида халқ уйинлари. Т 1991 й.
9. Узбек педагогикаси анталогияси. Т. “Укитувчи”, 1-жилд 1995 й, 2-жилд 1999 й.
10. Халқ педагогикаси-инсон камолотининг асоси. 1-5 китоблар. Т. 1992й.
11. Узбек халқ эртаклари. Т. “Укитувчи” 1988 й ва хк.
12. Очил С. Мустақиллик мафқураси ва тарбия асослари. Т. 1954.
13. Гайбуллаев Н. Ва бошқалар Педагогика. Маърузалар матни. Т.2000.
14. И.А.Зязюн «Основы педагогического мастерство» М. 1989.
15. Рувинский А.Р. «Тарбиявий иш методикаси» Т. «Ўқитувчи» 1991.
16. Маръенко И.С. Мактабда тарбиявий ишларни ташкил этиш ва бошқариш. Т.,1978.
17. Саидназарова Ф., Саидназаров И., «Тарбия –одоб ва оқибат» Т. Ўзбекистон 1991.

МУНДАРИЖА

Фаннинг ўқитиш мақсад ва вазифалари.....	3
Фан бўйича таълим технологияларини ишлаб чиқишнинг концептуал асослари.....	8
Халқ педагогикаси инсон камолотининг асоси	9
Ўзбек халқ педагогикасини қайта тикланган йўриқномаси (Концепцияси).....	11
Халқ педагогикаси ва унга хос бўлган хусусиятлар.....	17
Ўтмишда бола тарбиясида қўлланган усуллар.....	23
Халқ педагогикасида меҳнат тарбияси.....	31
Ўтмиш мутафаккирлари таълим -тарбия ҳақида.....	39
Фаробийнинг педагогик қарашлари	44
Халқ педагогикасининг оғзаки ижодда акс эттирилиши.....	50
Халқ кушиклари тарбия воситаси.....	58
Назорат саволлари.....	67
Мустақил топшириқлари.....	70
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	71